

ISSN 1857-2405

R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.4\(71\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.4(71))

Nr. 4 (71), 2024

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)

nr. 4 (71), 2024

Redactor-șef:

Ecaterina POPA, șefa Direcției instruire și cercetare a Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, ex-director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar, ULM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, președintele Senatului USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Ion COVALCIUC, procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți, doctor în drept, conferențiar universitar

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, USM

Diana SÂRCU, doctor habilitat în drept, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VÍZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – **Gheorghe BUDEANU**

Editură și tipar:

„Print-Caro” SRL, str. Astronom N. Donici, 14, tel.: (+373 22) 85-33-86

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel.: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2021 = 91.78) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR

INVITATUL NOSTRU

Sergiu CARAMAN,
Președintele Consiliului Superior al Magistraturii 2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR 7

DREPT PENAL SI PROCESUAL-PENAL

Adela MORCOV, Alexandru MORCOV. Revizuirea procesului penal în lumina modificărilor operate prin Legea nr. 246 din 31.07.2023 9

Ion CHIRTOACĂ. Modificarea încadrării juridice a faptei la faza judecării cauzei: probleme de practică judiciară 16

Simona FRANGULOIU. Justiție dedicată dezvoltării durabile: medierea în cazuri de violență domestică 22

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

Dina VRABIE. Schimbarea reședinței obișnuite a copilului 28

DREPT PUBLIC

Gheorghe RENIȚĂ. Respectarea dreptului de a fi ales în contextul sancționării conflictului de interese 34

Radu MOLDOVANU. Suspendarea temporară a Președintelui Republicii Moldova – o instituție controversată de drept constituțional..... 40

Oxana POSTOLACHI, Teodor CÂRNAȚ. Principiile aplicabile în achizițiile publice..... 46

DREPT INTERNAȚIONAL

Nicoleta-Elena HEGHEȘ. Cooperare internațională în procesul de investigare a infracțiunilor cu trafic de ființe umane 51

SUMMARY

OUR GUEST

Sergiu CARAMAN,
the President of the Superior Council of the Magistracy 2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS..... 7

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Adela MORCOV, Alexandru MORCOV. The review of criminal proceedings in light of the amendments introduced by Law no. 246 of July 31, 2023..... 9

Ion CHIRTOACĂ. Reclassification of the legal qualification of the offense during the trial phase: issues of judicial practice 16

Simona FRANGULOIU. Justice dedicated to sustainable development: mediation in cases of domestic violence 22

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE

Dina VRABIE. The change of the child's habitual residence 28

PUBLIC LAW

Gheorghe RENIȚĂ. Respecting the right to be elected, in the context of sanctioning the conflict of interest..... 34

Radu MOLDOVANU. Temporary suspension of the President of the Republic of Moldova – a controversial institution in constitutional law 40

Oxana POSTOLACHI, Teodor CÂRNAȚ. Principles applicable in public procurement..... 46

INTERNATIONAL LAW

Nicoleta-Elena HEGHEȘ. International cooperation in the process of investigating human trafficking crimes 51

INVITATUL NOSTRU

„SCRUTINUL ELECTORAL DIN ACEASTĂ TOAMNĂ A SCOS ÎN EVIDENȚĂ PROVOCĂRILE SISTEMULUI DE JUSTIȚIE”

– Domnule Sergiu Caraman, la nouă iulie 2024, când vi s-a oferit mandatul de Președinte al Consiliului Superior al Magistraturii, spuneți că o să vă concentrați acțiunile pe consolidarea administrativă a CSM – instituție care atunci încă nu avea suplinite toate funcțiile. După aproape cinci luni de activitate, ați reușit consolidarea CSM? Acest organ responsabil de organizarea și funcționarea sistemului judecătoresc și-a redobândit autoritatea și respectul în fața comunității judecătorești? Dacă nu, ce vă împiedică să faceți acest lucru?

– Consolidarea administrativă a CSM rămâne o prioritate majoră, iar în ultimele luni am făcut progrese importante. În primul rând, au fost desemnați doi noi membri de către Parlament, ceea ce contribuie la sporirea capacității decizionale a Consiliului. Totuși, în pofida acestor îmbunătățiri, provocările rămân.

Secretariatul Consiliului funcționează încă la jumătate de capacitate, iar dificultățile de suplینire a funcțiilor vacante sunt cauzate de salariile necompetitive, care descurajează atragerea personalului calificat. Aceasta limitează eficiența administrativă și impune o povară mai mare asupra echipei existente.

În ceea ce privește procedura de prevetting, condiție pentru alegerea membrului CSM din rândul judecătorilor curților de apel, acesta este un proces complex și de durată. Niciun candidat nu a reușit încă să promoveze această etapă, ceea ce prelungește perioada în care Consiliul nu funcționează la capacitate deplină.

Este cert că procesul de consolidare a CSM este unul continuu, iar în aceste cinci luni, cred eu, am făcut pași concreți în direcția corectă. Activitatea noastră se bazează pe principii de transparență și meritocrație, reflectate în modul în care luăm decizii importante la Consiliu.

Sergiu CARAMAN,
*Președintele Consiliului Superior
al Magistraturii*

Cât privește percepția comunității judecătorești cu privire la CSM, probabil, este prea devreme să facem unele evaluări, dar cred că noi, la CSM, prin acțiuni transparente, echitabile și prin promovarea excelenței profesionale, reușim să recâștigăm treptat încrederea acesteia. De exemplu, procesul de selecție a candidaților pentru funcții este strict bazat pe merit, ceea ce reprezintă o ruptură clară de practicile din trecut. Cu toate acestea, suntem conștienți că autoritatea CSM va fi consolidată complet doar atunci când toate funcțiile vacante vor fi suplinite, iar Secretariatul va funcționa la capacitate maximă. Problema principală rămâne atragerea personalului calificat, în condițiile salariilor necompetitive.

În concluzie, CSM a făcut progrese vizibile, însă mai avem de muncit pentru a asigura stabilitatea și funcționalitatea deplină. Suntem încrezători că, prin continuarea reformelor și menținerea transparenței, vom reuși să răspundem așteptărilor comunității judecătorești și ale societății.

- Scrutinul electoral din toamna curentă a demonstrat că organele de drept și justiția nu și-au făcut datoria pentru a combate corupția politică. În acest sens, șefa statului spunea că nu se mai poate de făcut reforma justiției cu „mănuși albe” și că cetățenii cer acțiuni mult mai dure. „Și asta vom face”, a menționat Dumneaei. Oare CSM are azi capacitatea să acționeze „mult mai dur” pentru a curăța și a scoate din letargie sistemul judecătoresc?

– Scrutinul electoral din această toamnă a scos în evidență provocările sistemului de justiție și necesitatea urgentă de a combate corupția la toate nivelurile. Este clar că cetățenii așteaptă să vadă rezultate concrete și acțiuni ferme în reforma justiției.

CSM are un rol crucial în acest proces, iar noi suntem conștienți de responsabilitatea care ne revine. Capacitatea noastră de a acționa „mult mai dur” depinde de câțiva factori-cheie:

- a) voința membrilor CSM – și aici declar cu toată responsabilitatea că avem la CSM o majoritate absolută a membrilor care au și curajul, dar și dorința de a fi parte a acestor schimbări în justiție;
- b) independența decizională – ne angajăm să luăm decizii bazate exclusiv pe lege și pe merit, fără influențe de orice fel;
- c) instrumente și resurse – pentru a acționa eficient, avem nevoie de un Secretariat complet funcțional, inclusiv completarea funcțiilor vacante și resurse suficiente pentru a implementa reforme.

Este clar că măsurile blânde nu mai sunt suficiente. În acest context, CSM susține inițiativele care încurajează responsabilizarea judecătorilor, aplicarea sancțiunilor ferme acolo unde se impun și implementarea unui mecanism de evaluare a performanței, care să elimine ineficiența. Totodată, vom menționa că, la moment, este în plină derulare procesul de vetting, care are menirea să elimine din sistem corupția și lipsa de integritate.

Reforma justiției este o luptă continuă, iar CSM este pregătit să contribuie la această schimbare prin acțiuni ferme, dar în limitele legii, pentru a reda cetățenilor încrederea în justiție. Renunțarea la „mănușile albe” înseamnă, pentru noi, să aplicăm strict criteriile de integritate, să susținem responsabilizarea judecătorilor și să eliminăm fără ezitare persoanele care afectează reputația și funcționarea sistemului. Reformele nu pot fi realizate doar prin declarații, ci prin acțiuni concrete și ferme – de la curățarea corpului judecătoresc, până la crearea unor mecanisme eficiente care să prevină abaterile viitoare.

Cetățenii cer rezultate, nu scuze, iar CSM este pregătit să-și facă partea sa de muncă pentru a contribui la o justiție credibilă, transparentă și funcțională.

- La reformarea sistemului de justiție sunt implicate mai multe instituții ale statului. Cum conlucrează CSM cu Comisia juridică a Parlamentului, cu Ministerul Justiției, cu Procuratura Generală, cu partenerii de dezvoltare pentru a realiza în comun ceea ce nu se reușește decenii la rând – statul de drept, bazat pe legislație și corectitudine juridică?

– Reformarea sistemului de justiție este un efort complex care necesită implicarea și colaborarea tuturor instituțiilor responsabile. CSM conștientizează că o reformă durabilă și eficientă poate fi realizată doar printr-un dialog deschis, prin acțiuni coordonate și o viziune comună. În acest sens, colaborarea noastră cu Comisia juridică a Parlamentului, Ministerul Justiției, Procuratura Generală și partenerii de dezvoltare este esențială și vă pot prezenta cum funcționează ea.

1. Cu Comisia juridică a Parlamentului.

CSM participă activ la discuțiile privind modificările legislative care afectează direct funcționarea justiției. Ne asumăm rolul de a oferi expertiză tehnică și de a susține proiecte de lege care contribuie la consolidarea statului de drept. Dialogul este constant, iar schimbul de opinii permite alinierea priorităților legislative la nevoile reale ale sistemului judecătoresc.

2. Cu Ministerul Justiției.

Avem o relație de colaborare strânsă cu Ministerul Justiției în ceea ce privește inițiativele de reformă și implementarea politicilor publice. Împreună, lucrăm la îmbunătățirea mecanismelor de selecție, evaluare și responsabilizare a judecătorilor, dar și la modernizarea infrastructurii judiciare.

3. Cu Procuratura Generală.

Conlucrarea cu Procuratura Generală vizează îmbunătățirea proceselor de combatere a corupției și asigurarea unui echilibru între drepturile cetățenilor și aplicarea legii. Prin schimb de informații și coordonare în cazurile ce implică acte de corupție sau abateri grave, încercăm să asigurăm o justiție echitabilă și eficientă.

4. Cu partenerii de dezvoltare.

Sprijinul partenerilor internaționali este vital pentru implementarea reformelor. Prin colaborări cu organizații internaționale și state-partenere, obținem resurse, expertiză și bune practici care ajută la modernizarea sistemului de justiție. De asemenea, implicarea lor contribuie la monitorizarea și menținerea unui standard înalt de integritate în procesul de reformare.

Obstacolele care au blocat realizarea statului de drept decenii la rând nu pot fi depășite fără un efort comun. De aceea, CSM se implică activ în acest parteneriat, promovând o justiție bazată pe

legislație, corectitudine și transparență, în interesul cetățenilor. Rezultatele acestei lucrări vor fi vizibile pe măsură ce reformele devin operaționale și își ating scopul.

- La ce etapă a ajuns evaluarea externă a judecătorilor? Chiar dacă unii se pronunță negativ despre acest proces de evaluare, totuși, șefa statului insistă pentru finalizarea lui, „în pofida îndârjirii cu care unii luptă împotriva acestui proces de evaluare externă”.

- Procesul de evaluare externă a judecătorilor, parte esențială a reformei justiției, este în plină desfășurare. În prezent, evaluarea este concentrată asupra judecătorilor curților de apel, etapă crucială pentru asigurarea integrității la nivelul instanțelor superioare.

Deși există voci critice care se pronunță împotriva acestui proces, considerându-l prea strict sau politizat, insistăm asupra faptului că evaluarea externă este o necesitate pentru curățarea și consolidarea sistemului judecătoresc.

CSM sprijină acest proces, deoarece evaluarea judecătorilor pe criterii de integritate este esențială pentru recâștigarea încrederii cetățenilor în justiție. Este important ca procesul să fie desfășurat cu strictețe, dar și cu respectarea deplină a normelor legale și a drepturilor celor evaluați, astfel încât rezultatele să fie incontestabile.

Succesul acestei evaluări va deschide calea către un sistem judecătoresc mai eficient, mai integru și mai bine pregătit să asigure supremația legii. Ne angajăm să sprijinim finalizarea procesului într-un mod transparent și profesionist.

- Domnule Caraman, în situația în care se află astăzi sistemul justiției, judecătorii au nevoie nu numai de profesionalism, corectitudine și imparțialitate, dar și de caracter, de îndrăzneală. De ce s-a creat o impresie generală că sistemul e dominat de o frică a judecătorilor? Cică, din cauza asta, unii chiar părăsesc sistemul. Dacă-i așa, de ce sau de cine se tem ei: de schimbările de la conducerea statului, de evaluare sau de clanurile mafiotice, inclusiv cele politice?

- Sistemul de justiție din Republica Moldova trece printr-o perioadă de transformări profunde, iar aceste schimbări au generat, într-adevăr, o anumită tensiune în rândul judecătorilor. Percepția că sistemul este dominat de frică nu poate fi ignorată, iar motivele acestei stări sunt, de fapt, multiple:

1. Teama de schimbare și de evaluare.

Evaluarea externă, un proces fără precedent, a adus în prim-plan necesitatea de a răspunde unor standarde stricte de integritate și profesionalism. Aceasta este o provocare reală pentru unii judecă-

tori, mai ales pentru cei care simt că ar putea să nu facă față acestor criterii. În context, incertitudinea ce ține de rezultat poate alimenta frica.

2. Presiuni externe și politice.

Sistemul judecătoresc a fost, de-a lungul anilor, influențat de diverse interese, inclusiv politice. Aici putem să ne reamintim hotărâri pe cauze răsunătoare (spre exemplu „laundromatul rusesc” sau „anularea alegerilor democratice” etc.), care, aparent, au fost date cu implicarea unor forțe din afară. Deși aceste practici sunt combătute cu fermitate, presupun că există judecători care, din cauza experiențelor anterioare, încă resimt presiunea sau se tem de represalii pentru deciziile lor.

3. Schimbările de la conducerea statului.

Reforma justiției și schimbările în conducerea statului pot fi percepute, de unii judecători, ca o sursă de instabilitate, dacă deciziile lor anterioare au fost alinate unor interese contrare noilor direcții.

În aceste condiții, este clar că judecătorii au nevoie nu doar de profesionalism și imparțialitate, dar și de curaj și caracter pentru a rezista presiunilor și pentru a-și îndeplini atribuțiile în mod corect.

CSM își asumă rolul de a susține un mediu în care judecătorii să poată lucra fără teamă. Prin transparentizarea proceselor, garantarea independenței sistemului și aplicarea strictă a standardelor de integritate, ne propunem să schimbăm această percepție. Încrederea nu se poate construi peste noapte, dar, prin acțiuni constante și ferme, credem că judecătorii își vor recăpăta siguranța și demnitatea profesională.

Mesajul nostru pentru judecători este clar: susținem curajul și integritatea și nu tolerăm presiunile sau influențele care subminează justiția. Această perioadă de tranziție este dificilă, dar absolut necesară pentru crearea unui sistem judiciar de care cetățenii să fie mândri.

- Nu considerați că viitorii, dar și actualii judecători și procurori ar trebui să treacă și un curs de educație patriotică, mai ales acum, când suntem într-o situație excepțională, cu riscuri la adresa securității statului, la adresa democrației noastre? Dacă toți și-ar iubi cu adevărat țara, ei ar munci cu tragere de inimă pentru condamnarea celor care o distrug sau o vând prin acțiuni criminale și grupări corupte...

- Într-adevăr, într-o perioadă marcată de riscuri semnificative la adresa securității statului și a democrației, importanța unui sentiment autentic de patriotism devine evidentă, inclusiv în rândul judecătorilor și procurorilor. Justiția este un pilon al statului de drept, iar loialitatea față de principiile democratice și față de țară trebuie să fie o parte

fundamentală a identității profesionale a celor care activează în acest domeniu.

Un curs de educație patriotică poate fi o inițiativă benefică, însă acesta ar trebui să fie integrat într-un cadru mai larg de formare profesională, care să includă:

- etică profesională și responsabilitate: consolidarea înțelegerii că aplicarea corectă și imparțială a legii este un act de loialitate față de stat și cetățeni;
- istorie și valori democratice: o înțelegere profundă a istoriei, valorilor și aspirațiilor naționale poate inspira o mai mare responsabilitate în protejarea intereselor statului și a drepturilor cetățenilor;
- conștientizarea riscurilor de securitate: judecătorii și procurorii ar trebui să fie pregătiți să recunoască și să combată amenințările care vizează integritatea statului, fie că acestea sunt de natură criminală, coruptă sau externă.

Totuși, patriotismul autentic nu poate fi impus printr-un simplu curs – el trebuie cultivat printr-o cultură instituțională bazată pe integritate, respect și angajament față de lege și societate.

Astăzi, mai mult ca oricând, justiția trebuie să fie fermă și dedicată în combaterea corupției și a acțiunilor criminale care subminează statul. Dacă fiecare judecător și procuror ar pune interesele statului și ale cetățenilor pe primul loc, multe dintre problemele care ne afectează astăzi ar putea fi rezolvate mai rapid și mai eficient.

CSM susține inițiativele de formare care contribuie la dezvoltarea profesională și morală a judecătorilor, asigurându-se că aceștia sunt nu doar specialiști competenți, ci și cetățeni responsabili, loiali principiilor democratice și statului de drept.

– Cunoașteți câte locuri vacante sunt acum în întregul sistem judecătoresc? Aveți cu ce le completa? E suficient ce vă oferă Institutul Național al Justiției, unde, din păcate, de la an la an, scade numărul concurenților la admitere?

– În prezent, în sistemul judecătoresc există aproximativ 110 funcții vacante, cele mai multe dintre acestea fiind la instanțele de apel. Această situație este rezultatul mai multor factori, inclusiv al demisiilor unor judecători în contextul procedurilor de evaluare externă sau altor motive, inclusiv personale.

Deși, în Registrul candidaților pentru funcția de judecător sunt înscrși mai mult de 100 de candidați, ceea ce presupune existența unui bazin de selectare, totuși, este adevărat că observăm o tendință îngrijorătoare de scădere a numărului de candidați care se înscriu la Institutul Național al Justiției. Aceasta reflectă o problemă mai amplă legată

de atractivitatea funcției de judecător. Este clar că sunt mai multe provocări care influențează acest aspect, dar trebuie subliniat faptul că INJ oferă candidaților o pregătire temeinică, iar cei care trec prin institut au demonstrat performanțe remarcabile în cadrul concursurilor. De exemplu, în ultimele sesiuni de recrutare, în mare parte, audienții INJ au reușit să obțină cele mai mari medii finale și să promoveze concursurile pentru suplinirea funcțiilor vacante de judecător.

Prin urmare, deși există un număr destul de mare de locuri vacante, avem candidați bine pregătiți care pot contribui la completarea acestora. Este important să continuăm să susținem și să îmbunătățim atractivitatea profesiei de judecător, pentru a atrage tineri talentați și dedicați în sistemul judiciar.

– Când și cum vor fi majorate salariile judecătorilor?

– Pentru judecătorii care promovează procedura de evaluare externă este deja prevăzută, prin lege, o majorare semnificativă a salariului. Totodată, CSM poartă discuții continue cu autoritățile de resort pentru asigurarea executării hotărârii Curții Constituționale, care a declarat neconstituțională legislația prin care salariul judecătorilor nu era ajustat anual, cel puțin, la rata inflației.

De asemenea, CSM sprijină ideea unui nou mecanism de salarizare a judecătorilor, conform recomandărilor Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE). Acest mecanism ar urma să stabilească salariile judecătorilor în raport direct cu salariul mediu pe economie, pentru a asigura independența financiară și a reduce dependența acestora de deciziile politice.

Astfel, CSM rămâne dedicat obiectivului de a crea condiții salariale echitabile și stabile pentru judecători, contribuind la consolidarea independenței și a profesionalismului în sistemul de justiție.

– La ce s-a ajuns după propunerea ca condamnările Republicii Moldova la CEDO să fie plătite și din salariile judecătorilor care au judecat dosarele respective?

– Propunerea ca condamnările Republicii Moldova la CEDO să fie acoperite și din salariile judecătorilor implicați a generat și continuă să genereze o dezbatere intensă în rândul profesioniștilor din justiție și în societate. Această inițiativă vizează responsabilizarea personală a judecătorilor pentru greșelile sau abuzurile care duc la condamnări ale statului, însă a ridicat o serie de întrebări legate de echitatea și legalitatea unei astfel de măsuri.

Legislația în vigoare prevede deja posibilitatea tragerii la răspundere disciplinară sau penală a ju-

decătorilor pentru abateri grave. Totuși, răspunderea financiară directă este un subiect sensibil, care necesită clarificări pentru a evita aplicarea abuzivă sau nejustificată. Practica internațională subliniază că sancționarea materială a judecătorilor nu trebuie să pună în pericol independența lor. Orice inițiativă trebuie să respecte acest principiu fundamental. Printre principalele provocări ale unui asemenea mecanism sunt:

- distincția între eroare și rea-credință: este important să se facă o diferență clară între greșelile inerente procesului de judecată și cazurile de abuz de putere sau incompetență;
- impactul asupra independenței: frica de consecințe financiare ar putea influența deciziile judecătorilor, compromițând imparțialitatea acestora;
- implementarea procedurii: este necesar un mecanism echitabil și transparent pentru a stabili răspunderea, fără a încălca drepturile judecătorilor.

Ce urmează este, în primul rând, faptul că CSM susține responsabilizarea judecătorilor, dar subliniază că aceasta trebuie să fie proporțională și să nu afecteze independența sistemului judecătoresc. O soluție ar putea fi ca, pentru condamnările la CEDO, să existe posibilitatea de recuperare a prejudiciilor de la judecătorii implicați, dar numai în cazurile în care într-un proces penal au fost dovedite rea-credința judecătorului sau, după caz, neglijența lui gravă.

Reforma justiției trebuie să fie echilibrată – să promoveze integritatea și responsabilitatea, dar să protejeze și independența judecătorilor, care este vitală pentru statul de drept.

– Ar fi necesar să se ia în calcul la noi și Asociația Judecătorilor, care ar putea să pună umărul la reformarea sistemului judecătoresc din interior. Cum colaborează CSM cu această structură profesională?

– Colaborarea dintre CSM și Asociația Judecătorilor din Republica Moldova este reglementată printr-un acord de colaborare, care prevede un cadru pentru dialog și conlucrare. Au avut loc mai multe întâlniri în care s-au discutat aspecte legate de reforma justiției, identificarea soluțiilor pentru problemele din sistem și sprijinirea judecătorilor. Cu toate acestea, este de menționat că, în anumite situații, pozițiile exprimate de Asociație, inclusiv prin intervenții internaționale și comunicate, au fost critice față de reforma justiției, dar și față de activitatea CSM. Într-un context democratic, aceste poziții pot fi înțelese ca parte a unui proces firesc de dezbatere, dar ele trebuie analizate și prin prisma faptului că acestea pot avea o doză mare

de subiectivism în condițiile în care unii judecători care administrează Asociația sunt judecători care nu au promovat procedura de prevetting.

Acest aspect poate ridica întrebări legate de poziția oficială a Asociației față de reformele în justiție și despre măsura în care aceasta reflectă nevoile reale ale sistemului. În pofida acestor diferențe, CSM rămâne deschis unui dialog constructiv și încurajează implicarea tuturor structurilor profesionale, inclusiv a Asociației Judecătorilor, în eforturile de reformare a sistemului judecătoresc. Credem că doar printr-o conlucrare autentică și onestă vom putea contribui la îmbunătățirea sistemului de justiție în interesul cetățenilor.

– Domnule Caraman, Dumneavoastră sunteți acum în fruntea principalei instituții responsabile de organizarea și funcționarea sistemului judecătoresc. Oare nu e prea scurt mandatul de doi ani pentru un Președinte al Consiliului Superior al Magistraturii în situația în care trebuie de reformate acest sistem? Jumătate de an vă acomodați și vă programați activitățile, ultima jumătate vă pregătiți de demisie și vă rămâne, practic, un an: ce o să reușiți?

– Mandatul de doi ani pentru președintele Consiliului Superior al Magistraturii este, într-adevăr, o provocare, mai ales în contextul unor reforme complexe și de lungă durată necesare în sistemul judecătoresc. Această perioadă relativ scurtă poate limita planificarea și implementarea unor proiecte strategice.

Cu toate acestea, mandatul scurt poate fi văzut și ca un avantaj, deoarece impune o prioritizare strictă a activităților și o concentrare pe rezultate rapide și tangibile. Din prima zi, am abordat funcția cu un plan clar și am încercat să optimizez procesele, să eficientizez activitatea CSM și să creez baza necesară pentru ca reformele să fie continue.

Pe termen scurt, mă voi concentra pe consolidarea administrativă a CSM, iar împreună cu colegii de la CSM vom implementa în continuare proceduri transparente de selecție și evaluare a judecătorilor, inclusiv de responsabilizarea lor. Aceste măsuri vor pune fundația pentru reforme pe termen lung.

În cele din urmă, cred că schimbarea reală nu depinde exclusiv de durata mandatului unui președinte, ci de viziunea, determinarea și cooperarea dintre instituțiile-cheie. Dacă fiecare dintre noi își va face partea de muncă în mod responsabil și profesionist, reformarea sistemului judecătoresc va putea deveni o realitate, indiferent de obstacolele temporare.

– Aveți gânduri frumoase și sănătoase, domnule Caraman. Vă dorim să le realizați cu succes.

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

COLABORARE INTERINSTITUȚIONALĂ: COMBATERICA CORUPȚIEI

Institutul Național al Justiției a semnat Acordul de colaborare interinstituțională privind unele măsuri pentru susținerea combaterii corupției, inițiat de Ministerul Justiției. Evenimentul a avut loc la 11 decembrie în cadrul ședinței Platformei Anticorupție la care a participat Directorul interimar al INJ, Adrian Cerbu.

Prin acest document strategic, INJ și-a asumat responsabilități importante în domeniul formării continue. Astfel, va fi proiectat un modul educațional distinct, care va integra cele mai avansate practici și instrumente internaționale pentru prevenirea și combaterea fenomenelor infracționale conexe corupției și spălării banilor. De asemenea, vor fi identificate și valorificate oportunități de susținere a programelor de instruire prin proiecte cu finanțare externă. Un accent deosebit va fi pus pe pregătirea profesională a

noilor procurori angajați la Procuratura Anticorupție, precum și a ofițerilor de urmărire penală, de investigații, de informații și securitate și a specialiștilor recent detașați de la instituțiile semnatare.

PILOTAREA NOULUI MODUL „DREPTUL UNIUNII EUROPENE”

În perioada 9-12 decembrie, în cadrul noului modul „Dreptul Uniunii Europene”, s-au desfășurat patru seminare: „Instituțiile UE. Mecanisme de funcționare și proces decizional”, „Protecția drepturilor fundamentale la nivelul UE. Curtea de Justiție a UE”, „Cooperarea juridică în materie penală în cadrul UE” și „Statul de drept în contextul integrării în UE”. Modulul a fost integrat în Planul de formare continuă

ca urmare a recomandărilor misiunii TAIEX 2022 și ale Comisiei Europene referitoare la Capitolul 23 din aquis-ul comunitar.

Activitățile de formare le-au oferit participanților – judecători și procurori – abordări complexe și actualizate despre sistemul juridic european, contribuind semnificativ la consolidarea competențelor profesionale pe acest segment. Sesiunile de instruire au fost susținute de consultanții Consiliului European: Răzvan Horațiu Radu, Laura Felicia Ceh, Horațiu Dumbravă, și de formatorii Institutului Național al Justiției: Iulian Alexandru Rusu, Diana Rotundu, procuror-șef al Secției asistență juridică și cooperare internațională de la Procuratura Generală.

Instruirile au fost organizate în cadrul proiectului comun al Uniunii Europene și al Consiliului European „Suport pentru reforma justiției în Republica Moldova”, implementat de Departamentul Programe de Cooperare al Consiliului European.

DIALOG TRILATERAL: INFRAȚIUNI MOTIVATE DE URĂ

La Institutul Național al Justiției s-a desfășurat masa rotundă privind temeiul juridic și identificarea infracțiunilor motivate de ură, în special în mediul online. Timp de două zile, pe 2 și 3 decembrie, judecători din R. Moldova și din România, alături de experți germani, au făcut transfer de cunoștințe și au analizat mecanismele juridice de evaluare și sancționare a acestor cazuri sensibile.

Evenimentul a început prin mesaje de salut din partea reprezentanților instituțiilor organizatoare – Adrian Cerbu, Director interimar al Institutului Național al Justiției, Stanislav Copetchi, Secretar de stat al Ministerului Justiției din R. Moldova, și Frank Hupfeld, coordonator de proiecte pentru R. Moldova și Georgia de la Fundația Germană pentru Colaborare Juridică Internațională. Dumnealor au subliniat creșterea alarmantă a acestor tipuri de infracțiuni și au evidențiat importanța combaterii discriminării și a prejudecăților în acord cu standardele europene și internaționale.

Programul mesei rotunde a acoperit o gamă largă de teme, printre care interpretarea cadrului legal, provocările întâmpinate de judecători și modalitățile de abordare a noilor tendințe în discurs

sul de incitare la ură, cu un accent special pe postările antisemite și homofobe din mediul online.

O componentă semnificativă a activității va fi dedicată drepturilor și serviciilor pentru victimele infracțiunilor motivate de ură, metodelor prin care instituțiile statului informează și sprijină victimele, inclusiv prin colaborarea cu ONG-uri.

Masa rotundă a fost organizată de Fundația Germană de Cooperare Juridică Internațională în parteneriat cu Ministerul Justiției și Institutul Național al Justiției.

IMPLEMENTAREA CONVENȚIEI DE LA ISTANBUL: RETROSPECTIVĂ ȘI PERSPECTIVE

La 27 noiembrie a avut loc conferința națională „Implementarea Convenției de la Istanbul în R. Moldova – retrospectivă și perspective de viitor”. Organizat de Oficiul Consiliului Europei la Chișinău și Agenția Națională de Prevenire și Combatere a Violenței împotriva Femeilor și Violenței în Familie, evenimentul a urmărit evaluarea progreselor și a provocărilor întâmpinate în aplicarea Convenției, precum și discutarea unor strategii pentru consolidarea răspunsului la violența împotriva femeilor în țara noastră.

Prezentă la eveniment, șefa Direcției Instruire și Cercetare a Institutului Național al Justiției, Eca-

terina Popa, a avut o intervenție în cadrul panelului „Prevenire – să contribuim la construirea unei societăți fără violență împotriva femeilor”. Dumneai s-a referit prioritar la modificarea programelor de formare și crearea unor instrumente

didactice moderne pentru o înțelegere profundă a principiilor și a normelor prevăzute de Convenția de la Istanbul.

Conferința națională s-a desfășurat în cadrul proiectului CoE „Sprijin în implementarea Convenției de la Istanbul în Republica Moldova” și a marcat încheierea primei faze a acestuia.

ETICA ȘI DEONTOLOGIA MAGISTRAȚILOR

Judecători, inspectori-judecători și inspectori-procurori au participat, pe 19 noiembrie, la seminarul „Etica și deontologia magistraților”. Programul de instruire a fost organizat de Institutul Național al Justiției în parteneriat cu Ambasada Republicii Franceze în R. Moldova și Proiectul JARA al USAID.

Experții Aline Clerot, procuror la Tribunalul Judiciar din Saverne, formator la Școala Națională de

Magistratură din Franța, și Simona Pavel, magistrat de legătură francez în România, Republica Moldova și Bulgaria, alături de formatorii INJ – Aliona Miron și Alexandru Postica, membri ai Consiliului Superior al Magistraturii, precum și Mircea Roșioru, inspector-șef al Inspecției procurorilor, au facilitat un dialog constructiv despre provocările actuale ale profesiei și de procuror.

Sesiunile de formare au urmărit mai multe obiective: cunoașterea și interpretarea corectă a standardelor internaționale și naționale de etică și deontologie judiciară; libertatea de exprimare; delimitarea aspectelor specifice ale comunicării judecătorilor/procurorilor; asigurarea unei interacțiuni profesionale și echilibrate a judecătorului/procurorului cu justițiabilii, societatea și mass-media cu respectarea limitelor etice etc.

În aceeași zi, experții Aline Clerot și Simona Pavel au susținut o lecție publică pentru audienții Institutului Național al Justiției.

PROGRAM INTERNAȚIONAL: COMBATEREA CRIMELOR CBRN

Dezvoltarea cunoștințelor teoretice și a competențelor practice în investigarea, urmărirea penală, judecarea și combaterea cazurilor de securitate chimică, biologică, radiologică și nucleară (CBRN) ale autorităților relevante din R. Moldova a fost scopul a două sesiuni de formare. Activitățile – Table Top Exercise și un atelier de lucru – s-au desfășurat, în perioada 5-8 noiembrie, la Institutul Național al Justiției, ca parte a proiectului-pilot „Consolidarea capacităților R. Moldova de investigare, urmărire penală și judecare a cazurilor CBRN”. Grupul-țintă al instruirilor livrate de experți naționali și internaționali a fost alcătuit din procurori, judecători și reprezentanți ai mai multor instituții de resort: Inspectoratul General al Poliției, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră, Serviciul de Informație și Securitate, Serviciul Vamal, Agenția Națională de Reglementare a Activităților Nucleare și Radiologice, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Apărării, Ministerul Sănătății etc.

Evenimentul a fost deschis de Adrian Cerbu, Director interimar al INJ, Ion Munteanu, Procuror Gene-

ral al R. Moldova, Dumitru Obadă, Președinte al CSP, Sophie Dagand, membru al Delegației UE în R. Moldova, și Talgat Toleubayev, coordonator regional pentru Europa de Sud-Est și de Est al Programului CBRN.

Acest proiect-pilot este finanțat de Comisia Europeană în cadrul Inițiativei Uniunii Europene privind Centrele de Excelență CBRN și implementat de Institutul Interregional al Națiunilor Unite pentru Cercetarea Criminalității și Justiției (UNICRI).

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL-PENAL

CZU: 343.1

[https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4\(71\).01](https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4(71).01)

REVIZUIREA PROCESULUI PENAL ÎN LUMINA MODIFICĂRILOR OPERATE PRIN LEGEA NR. 246 DIN 31.07.2023

Adela MORCOV,
doctorandă, USM
<https://orcid.org/0000-0002-7035-7772>

Alexandru MORCOV,
procuror în Procuratura Generală,
magistru în drept
<https://orcid.org/0009-0005-2014-4081>

SUMAR

Instituția revizuirii procesului penal a fost supusă unor modificări legislative recente prin Legea nr. 246 din 31.07.2023 pentru modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție). Prezenta cercetare științifică abordează justificarea intervențiilor efectuate de către legiuitor și impactul acestora asupra instituției revizuirii.

În particular, este supusă dezbaterii și modificarea competenței jurisdicțional-funcționale a instanței împuternicite să examineze cererea de revizuire, etapele de examinare și termenele de depunere a cererii de revizuire, precum și scoaterea procurorului din cercul subiecților cu drept de a deschide procedura de revizuire.

Cuvinte-cheie: revizuirea procesului penal, cerere de revizuire, intervenții legislative, competența procurorului, scopul modificărilor legislative, lacune legislative.

THE REVIEW OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN LIGHT OF THE AMENDMENTS INTRODUCED BY LAW NO. 246 OF JULY 31, 2023

SUMMARY

The institution of criminal trial revision has recently been subject to legislative amendments through Law no. 246 of 31.07.2023, aimed at amending various normative acts (modifying the regulatory framework connected to the reform of the Supreme Court of Justice). This approach addresses the justification for the interventions made by the legislator and their impact on the institution of revision.

Specifically, the debate also includes changes to the jurisdictional-functional competence of the court authorized to review the revision request, the examination stages, and the deadlines for filing a revision request, as well as the removal of the prosecutor from the list of parties entitled to initiate the revision procedure.

Key-words: criminal trial review, application for review, legislative amendments, prosecutor's jurisdiction, objectives of legislative changes, legislative lacunae.

La 31 iulie 2023, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 246 din 31.07.2023 (în continuare *Legea nr. 246/2023*), prin care au fost supuse modificării și abrogării un șir de articole din Codul de procedură penală (în continuare CPP) care vizează, printre altele, și întreaga instituție a revizuirii procesului penal.

În partea în care se referă la instituția revizuirii, articolele 458-462 CPP au fost supuse modificării, iar articolele 463-465⁴ CPP au fost abrogate [13, art. IV, pct. 16-17].

Respectiv, având în vedere intervențiile legiuitorului, prezentul studiu urmărește determinarea premiselor și a scopului care au stat la

baza adoptării Legii nr. 246/2023; analiza istorică și comparativă a reglementărilor anterioare ale instituției revizuirii procesului penal cu cele actuale; identificarea aspectelor pozitive, precum și a lacunelor create; determinarea impactului general și special al Legii nr. 246/2023 asupra instituției revizuirii.

Așadar, în corespundere cu prevederile Legii nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative, (1) denumirea actului normativ reprezintă numirea generică a actului în funcție de [...] obiectul reglementării exprimat sintetic și (2) denumirea actului normativ trebuie să fie laconică și să exprime cu claritate obiectul reglementării [12, art. 42 alin. (1), (2)].

La o analiză *prima facie* a denumirii Legii nr. 246/2023, identificăm că denumirea atribuită - Legea pentru modificarea unor acte normative (cu privire la modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție) - ar evoca cu suficientă claritate despre o intervenție legislativă aferentă reformei Curții Supreme de Justiție (în continuare CSJ).

Având în vedere faptul că legea de modificare a intervenit și asupra instituției revizuirii, se atestă faptul că denumirea actului normativ nu corespunde în totalitate intervențiilor realizate. Or, modificările au reformat substanțial această cale de atac, iar competența în particular a CSJ în materia revizuirii proceselor penale nu a fost modificată. În ceea ce privește procedurile în fața CSJ, au fost efectuate anumite intervenții doar în procedura de examinare a cererilor de revizuire.

Respectiv, denumirea actului normativ supus dezbaterii nu corespunde în totalitate prevederilor Legii nr. 100/2017, întrucât obiectul de reglementare a acesteia depășește obiectul indicat în denumire.

Tot potrivit prevederilor Legii nr. 100/2017 cu privire la actele normative (*versiune în vigoare la data adoptării Legii de modificare nr. 246/2023*), concomitent cu elaborarea proiectului actului normativ se întocmește nota informativă la proiect, [...] care va cuprinde [...] b) condițiile ce au impus elaborarea proiectului actului normativ și finalitățile urmărite [12, art. 30 alin. (1)].

Se mai reține că, în acord cu art. 71 alin. (4) din aceeași lege, la interpretarea actului normativ se ține cont de nota informativă care a însoțit proiectul actului normativ respectiv și de alte documente care permit identificarea voinței autorității publice care a adoptat, a aprobat sau a emis actul normativ [12, art. 71 alin. (4)].

Potrivit notei informative la proiectul Legii nr. 246/2023, obiectivul de bază al acesteia a rezidat

în crearea unui cadru normativ coerent prin excluderea oricăror neconcordanțe dintre normele noii Legi cu privire la CSJ și alte prevederi legale ce reglementează domeniul sistemului judecătoresc [14, p. 17]. Nota informativă mai prevede că proiectul a avut drept scop crearea fundamentului necesar pentru reformarea CSJ într-o instanță de casație, rolul de bază al căreia constă în uniformizarea practicii judiciare. Se mai indică în nota informativă că CSJ va avea atribuția de examinare a cererilor de revizuire în cazurile stabilite de lege [14, p. 18].

Aferent celor menționate, indicăm faptul că atribuirea acestei competențe CSJ nu constituie o novație, întrucât și până la adoptarea Legii nr. 246/2023 cererea de revizuire întemeiată în urma pronunțării hotărârii de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului se depunea la Curtea Supremă de Justiție, care judeca cererea în complet format din cinci judecători [4, art. 464¹]. Similar, și recursul în anulare transformat în temei de revizuire prin adoptarea Legii nr. 246/2023 se examina de către CSJ [4, art. 455 alin. (1)].

Subsidiar, potrivit capitolului V din nota informativă, se pretinde că modificările aduse instituției revizuirii au avut drept scop extinderea temeiurilor de revizuire în procesul penal. Astfel, indică autorii, s-a decis păstrarea unei singure căi extraordinare de atac, iar în acest context a fost propusă extinderea temeiurilor de revizuire în procesul penal prin completarea acestora cu actualele temeiuri de depunere a recursului în anulare [14, p. 26].

În această ordine de idei, se atestă faptul că modificările operate nu sunt justificate în mod obiectiv prin argumentele aduse de către autorii proiectului. În realitate, competența propriu-zisă a CSJ nu a fost modificată, iar cadrul intervențiilor exced scopurile stabilite.

Mai mult ca atât, aferent argumentului de „păstrare a unei singure căi extraordinare de atac”, punctăm că, de fapt, după intrarea în vigoare a Legii nr. 246/2023 CPP, există două căi extraordinare de atac: revizuirea și reluarea examinării cauzei penale în cazul judecării în lipsă.

Deși conținutul art. 6 pct. 8) CPP nu califică expres reluarea examinării cauzei în cazul judecării în lipsa persoanei condamnate drept cale extraordinară de atac, aceasta se regăsește în Capitolul V al CPP, care reglementează căile extraordinare în procedura penală. Mai mult, și doctrina susține că redeschiderea procesului penal în cazul judecării în lipsă a persoanei reprezentată o cale extraordinară de atac de retractare [15, p. 624].

Analiza istorică și comparativă a reglementărilor anterioare a instituției revizuirii procesului penal cu cele actuale

Lansăm analiza pe fond a prevederilor Legii nr. 246/2023 ce se referă la revizuire, atestând în primul rând faptul că temeiul de revizuire stabilit la pct. 1) din alin. (3) al art. 458 CPP a fost completat cu sintagma „care creează suspiciuni privind corectitudinea soluției din hotărârea atacată” [5, art. 458 alin. (3) pct.1)].

Cu privire la aspectul dat, constatăm că această completare a stabilit definitiv că nu orice infracțiune săvârșită în timpul urmăririi penale sau în legătură cu judecarea cauzei poate influența cursul procesului anterior, iar infracțiunea săvârșită trebuie să genereze suspiciuni de natură să afecteze pe fond hotărârea irevocabilă a cărei revizuire se cere.

De cealaltă parte, însă, redacția nouă a temeiului păstrează formularea anterioară deficitară utilizată de legiuitor: „s-a constatat, prin sentință penală irevocabilă, comiterea unei infracțiuni în timpul urmăririi penale”. Utilizarea unei asemenea sintagme condiționează cerința de săvârșire a faptei la faza urmăririi penale, dar nu și la etapa care precedă începerea urmăririi penale, adică în interiorul termenului de 45 de zile din momentul sesizării organului de urmărire sau a procurorului în modul prevăzut în art. 262 și 273 CPP.

Mai mult ca atât, prin legea de modificare nu a fost soluționată problema revizuirii proceselor penale finalizate printr-o ordonanță de încetare a urmăririi penale în ordinea art. 285 CPP, pe temei de ne-reabilitare. Astfel, ordonanțele finale ale procurorului sunt acoperite și ele de autoritatea lucrului judecat. Deci, lipsa unui text de lege care să le includă generează problematice practice de aplicare a legii cu privire la posibilitatea sau imposibilitatea revizuirii procesului în cazul în care urmărirea penală a fost încetată pe motive de ne-reabilitare.

Spre exemplu, prin Decizia CSJ din 2 iulie 2020, dosarul nr. 1ra-239/2020, instanța de recurs a statuat asupra faptului că **ordonanța procurorului de încetare a urmăririi penale în legătură cu intervenirea amnistiei este asimilată prin prisma regulii *non bis in idem* și art. 22 din Codul de procedură penală, unei hotărâri judecătorești irevocabile**, având puterea lucrului judecat. Astfel, în cauza specificată, CSJ a apreciat drept neîntemeiată constatarea primei instanțe cu referire la lipsa temeiului pentru revizuirea procesului penal, prevăzut de art. 458 alin. (3) pct. 1) Cod de procedură penală, or, a fost constatată existența actului procesual (*a ordonanței procurorului de încetare a urmăririi penale - n.a.*), asimilat unei sentințe de condamnare, prin care

se stabilește comiterea de către părțile vătămate a infracțiunii prevăzută de art. 312 alin. (2) lit. a) Cod penal [7].

În ceea ce privește temeiul de revizuire stabilit la pct. 2) alin. (3) al art. 458 CPP, legiuitorul a operat modificări în partea în care a introdus sintagma „s-au stabilit circumstanțe noi sau recent descoperite”, în schimbul formulării anterioare „s-au stabilit alte circumstanțe”. Cu toate acestea, una dintre cele mai fundamentale lacune nu a fost soluționată, cea care se referă la următoarea formulare: „că persoana cu privire la care s-a dispus încetarea procesului penal este vinovat/vinovată” [5, art. 458 alin. (3) pct.2)].

Punctăm că, în conformitate cu prevederile art. 285 alin.(1) CPP, încetarea urmăririi penale este actul de liberare a persoanei de răspunderea penală și de finisare a acțiunilor procedurale, în cazul în care **pe temei de nereabilitare** legea împiedică continuarea acesteia [5, art. 285 alin.(1)]. Aceleași rațiuni cu privire la nereabilitare se referă și la temeiurile de emiteră a sentinței de încetare de către instanța de judecată. Totodată, și Curtea Constituțională, în Decizia nr. 20 din 06.03.2018, a statuat: „20. ... **autoritatea legislativă a stabilit că încetarea urmăririi penale are ca efect nereabilitarea persoanei**” [8, § 20].

Punctăm, așadar, că, în condițiile în care încetarea echivalează cu nereabilitarea, niciodată nu va putea surveni situația în care ar putea fi solicitată revizuirea unui proces care, anterior, a fost finalizat cu o sentință de încetare, din motiv că circumstanțele noi sau recent descoperite demonstrează faptul că cel în privința căruia a fost emisă o asemenea sentință este vinovat/vinovată. Or, asemenea cazuri se exclud reciproc.

De cealaltă parte, utilizarea de către legiuitor a formulării indicate scoate de sub aplicabilitate posibilitatea revizuirii unei sentințe/decizii de încetare a procesului penal în sensul reabilitării persoanei. Cu alte cuvinte, o persoană considerată nereabilitată printr-o sentință de încetare nu va putea solicita revizuirea în cazul în care circumstanțele noi denotă faptul că aceasta este nevinovată. Mai mult ca atât, este imposibilă introducerea unei cereri de revizuire în cazul în care apar circumstanțe care denotă că persoana în privința căreia a fost încetat procesul a săvârșit o altă infracțiune decât cea pentru care a fost emisă sentința de încetare (mai gravă, spre exemplu).

Temeiurile de revizuire stabilite la pct. 3) și 4) alin. (3) al art. 458 CPP nu au suferit modificări, iar în alin. (3) și-au regăsit locul încă două temeuri de revizuire - unul preluat din conținutul ex-art. 464¹ CPP, iar altul fiind transformat din unic temei al recursului în anulare, în temei de revizuire.

Aferent temeiului stabilit la pct. 5) alin. (3) al art. 458 CPP, indicăm faptul că formularea acestuia este potrivită și comprehensivă, textul normei se prezintă a fi clar și inteligibil.

În ceea ce privește pct. 6) alin. (3) al art. 458 CPP, stabilim faptul că norma în reacția nouă solicită fie **(i)** constatarea încălcării drepturilor sau libertăților fundamentale prin hotărâre de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, fie **(ii)** recunoașterea încălcării printr-o declarație a Guvernului Republicii Moldova - încălcări care în ambele cazuri sunt posibil a fi remediate, total sau parțial, prin casarea hotărârii atacate.

Formularea anterioară a art. 464¹ CPP, însă, acoperirea și situațiile de scoatere de pe rol, ca urmare a soluționării amiabile a litigiului dintre stat și reclamant, situație care, considerăm, nu este acoperită prin formularea atribuită temeiului de revizuire prin Legea nr. 246/2023, iar având în vedere crearea unui gol care creează dileme la interpretare, considerăm oportună reintroducerea posibilității depunerii cererii de revizuire și în cazul scoaterii cauzei de pe rol, ca urmare a soluționării amiabile a litigiului.

Mai mult ca atât, considerăm că a fost admisă o neclaritate și în partea prevederilor aferente competenței instanței de judecată de a rejudeca cauza după admiterea cererii de revizuire.

Așadar, actualmente, în conformitate cu art. 460 alin. (4) teza a doua CPP, cererile de revizuire depuse în temeiul art. 458 alin. (3) pct. 5) și 6) sunt de competența CSJ, care, în temeiul art. 462 alin. (1) CPP, după ce examinează cererea de revizuire considerată admisibilă, emite o încheiere privind: a) respingerea cererii de revizuire; b) admiterea cererii de revizuire, casarea hotărârii supuse revizuirii și reluarea examinării cauzei de către instanța competentă.

Respectiv, care este instanța competentă în adresa căreia CSJ urmează să expedieze cauza pentru reluarea examinării cauzei?

Până la intrarea în vigoare a Legii nr. 246/2023, rezidând din economia art. 464¹ alin. (11) CPP, CSJ fie își reținea cauza spre judecare, fie dispunea, în cazul în care era necesară, administrarea de probe, rejudecarea în ordine de revizuire la instanța de judecată în fața căreia s-a produs încălcarea dreptului.

În lipsa unor reglementări clare în prezent cu privire la competența jurisdicțional-funcțională a instanței de rejudecare, urmare a admiterii cererii de revizuire fundamentate pe acest temei, considerăm faptul că și în prezent rejudecarea ține de competența instanței de nivelul celei în care s-a admis încălcarea dreptului, cu respectarea dispozițiilor stabilite la art. 33 alin. (3) CPP, ce se referă la incompatibilități.

Într-un alt registru, Legea nr. 246/2023 a intervenit cu o nouă redacție a art. 459 CPP, ce se referă la termenul de revizuire.

Astfel, dacă anterior, revizuirea, în sensul agravării, putea fi solicitată doar în interiorul termenelor de prescripție a incriminării stabilite în art. 60 CP și cel târziu până la un an de la descoperirea circumstanțelor pe care se întemeiază revizuirea, atunci, după intrarea în vigoare a Legii nr. 246/2023, legiuitorul nu mai leagă cererea de revizuire de prescripție, instituind doar termenul de un an de la data când au devenit cunoscute motivele sau circumstanțele care justifică depunerea cererii de revizuire [5, art. 459 alin. (1)].

Considerăm faptul că această modificare nu este una fundamentată, întrucât Curtea Constituțională a subliniat în jurisprudența sa că prescripția este o cauză care înlătură atât răspunderea penală, cât și executarea pedepsei. Trecerea timpului face, în anumite condiții, fie ca legea penală să nu se mai aplice, fie ca sancțiunea aplicată să nu se mai execute. Concomitent cu expirarea termenului prescripției tragerii la răspundere penală se stinge și dreptul statului de a stabili răspunderea penală și de a aplica pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea comisă, stingându-se totodată și obligația infractorului de a mai suporta consecințele săvârșirii infracțiunii [9, §26].

Dacă este să facem trimitere la prevederi similare ale legislațiilor altor state, vom stabili, spre exemplu, că, în acord cu prevederile CPP român, revizuirea în defavoarea inculpatului nu se poate face când a intervenit o cauză care împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale sau continuarea procesului penal, iar potrivit art. 16 alin. (1) lit. f) din CPP român, acțiunea penală nu poate fi pusă în mișcare, iar când a fost pusă în mișcare nu mai poate fi exercitată, dacă a intervenit prescripția [6, art. 458 alin. (4)]. Mai mult, și CPP al Federației Ruse leagă termenul de introducere a cererii de revizuire în agravarea situației de termenul de prescripție de tragere la răspundere penală [2, art. 414 alin. (3)].

De cealaltă parte, în Franța, revizuirea unei hotărâri definitive, în sensul agravării situației persoanei condamnate, nu este prevăzută, principiul fundamental al procesului penal fiind *non-reformatio in pejus*, adică o persoană condamnată nu poate fi pusă într-o situație mai gravă în urma unei căi de atac sau a unei cereri de revizuire inițiate în favoarea sa [3, art. 622].

Într-o altă perspectivă, ne referim la utilizarea în conținutul art. 459 alin. (1) CPP, atât în vechea redacție cât și în noua redacție, a sintagmei „precum și revizuirea unei hotărâri de condamnare pentru motivul că pedeapsa este prea ușoară”,

sintagmă improprie procedurii de revizuire. Un asemenea temei de revizuire nu este inclus în conținutul art. 458 alin.(3) CPP, iar temeiurile vizează schimbarea substanțială a circumstanțelor cauzei.

O altă modificare ce vizează termenul de introducere a cererii de revizuire se referă la reducerea termenului de depunere a cererii de revizuire întemeiat pe o constatare a încălcării drepturilor sau a libertăților fundamentale, de la un an - la 6 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului [5, art. 459 alin. (4)].

Într-o altă ordine de idei, punctăm că, prin Legea nr. 246/2023, a fost soluționată chestiunea cu privire la competența jurisdicțional-funcțională a instanței împuternicite cu dreptul de a examina cererea de revizuire. De cealaltă parte, legiuitorul a retras prerogativa procurorului de a deschide, fie la cerere, fie din oficiu, procedura de revizuire.

Astfel, conform redacției în vigoare a art. 460 alin. (4) CPP, cererile de revizuire menționate la art. 458 alin. (3) pct. 1)-4) sunt de competența ultimei instanțe de judecată care s-a pronunțat asupra fondului cauzei. Cererile de revizuire depuse în temeiul art. 458 alin. (3) pct. 5) și 6) sunt de competența Curții Supreme de Justiție [5, art. 460 alin. (4)].

Iterăm că, până la intrarea în vigoare a Legii nr. 246/2023, în cazul temeiurilor prevăzute la art. 458 alin. (3) pct. 3) și 4), procedura de revizuire se deschidea în baza cererii adresate instanței de judecată care a judecat cauza în primă instanță [4, art. 460].

În ceea ce privește competența instanței, redacția prevederii în cauză ridică anterior întrebări aferente conformității cu principiile de drept ale situațiilor în care o instanță ierarhic inferioară (cea care a judecat cauza în primă instanță) era competentă de a casa o hotărâre care a devenit irevocabilă prin hotărârea unei instanțe ierarhic superioare (a Curții de Apel sau a CSJ). Respectiv, soluția propusă prin Legea nr. 246/2023, cu privire la instituirea competenței de examinare a cererii de revizuire de către instanța care ultima s-a pronunțat asupra fondului cauzei o considerăm a fi una justă.

De cealaltă parte, cu privire la competența procurorului, stabilim că, deși procurorul are dreptul actualmente de a cere revizuirea în baza art. 460 alin. (1) pct.1) în limitele calității sale procesuale, anterior rolul acestuia era în contextul revizuirii unul mai larg, iar împuternicirile acestuia în cadrul cercetării circumstanțelor erau clar reglementate. Astfel, până la intrarea în vigoare a Legii nr. 246/2023, din economia art. 460 alin. (1), procedura de revizuire se deschidea

în baza cererii adresate procurorului de nivelul instanței care a judecat cauza în fond. În formularea legislativă anterioară, însă, dispozițiile cu privire la competența procurorului erau disonante în partea stabilirii temeiurilor de revizuire în baza cărora cererea putea fi adresată procurorului. Pe de o parte, art. 460 alin. (1) CPP atribuia anterior procurorului competența la examinarea cererilor de revizuire formulate în temeiul pct.1) și 2) și instanței de judecată formulată în temeiul pct. 3) și 4) [4, art. 460 alin. (1)]. Însă, de cealaltă parte, art. 460 alin. (6) și (6¹) și art. 461 CPP atribuia procurorului competența la examinarea cererilor de revizuire formulate în temeiul pct. 1), 2) și 3), iar instanței de judecată - doar în temeiul pct. 4) [4, art. 460 alin. (6)].

Respectiv, în formula legislativă anterioară se admitea o suprapunere a competenței subiecților în cazul temeiului de revizuire prevăzut la pct. 3) alin. (3) art. 458 CPP, punând astfel în incertitudine subiecții procedurii de revizuire. Se atestă că, odată cu intrarea în vigoare a Legii nr. 246/2023, această disonanță a fost eliminată, având în vedere faptul că procurorul a devenit subiect general cu drept de a cere deschiderea procedurii de revizuire.

În Franța, spre exemplu, dreptul de a deschide procedura de revizuire aparține doar instanței de revizuire și de reexaminare la sesizarea Ministerului Justiției sau a Procurorului General din cadrul Curții de Casație, sau a procurorilor generali din cadrul curților de apel, ori a condamnatului sau reprezentantul legal al acestuia ș.a. [3, art. 622-2 și 623].

De cealaltă parte, și în România procurorul are doar dreptul de a cere revizuirea [6, art. 455 alin. (2)], însă solicitarea poate fi introdusă doar în fața instanței care a judecat cauza în prima instanță [6, art. 458], indiferent de instanța în fața căreia a rămas definitivă și indiferent dacă aceasta a fost desființată sau casată în căile de atac ordinare [1, p. 618].

Întrebarea care se poate adresa în legătură cu intervenția prin care a fost modificat rolul procurorului în cadrul procedurii de revizuire e următoarea: care este procedura pe care procurorul va trebui să o urmeze pentru a fundamenta cererea de revizuire depusă în fața instanței de judecată? În general, va fi în drept procurorul să întreprindă acțiuni pentru cercetarea circumstanțelor ce determină introducerea cererii de revizuire?

Amintim că, anterior, până la intrarea în vigoare a Legii nr. 246/2023, procurorul era împuternicit să efectueze cercetarea circumstanțelor sau să dea o însărcinare în acest scop ofițerului de urmărire penală. În cursul cercetării circum-

stanțelor noi descoperite, se puteau efectua, cu respectarea dispozițiilor prezentului cod, audieri, cercetări la fața locului, expertize judiciare, ridicări de obiecte sau documente și alte acțiuni de urmărire penală care erau necesare [4, art. 460 alin. (6)].

În prezent, însă, nu este clar dacă, anterior introducerii cererii de revizuire, procurorul este în drept să efectueze acțiuni pentru a demonstra existența temeiurilor de revizuire incidente, or, prevederile ce acordau prerogativa efectuării cercetărilor au fost abrogate prin Legea nr. 246/2023. Mai mult, prin legea nouă nu a fost reglementată nici ipoteza în care, spre exemplu, urmare a admiterii cererii de revizuire, va fi necesară administrarea de probe noi pe care instanța de judecată nu le va putea administra.

Spre exemplu, în acord cu legislația română, în cazul în care instanța (*în cadrul procedurii de rejudecare de după admiterea cererii de revizuire - n.a.*) constată că situația de fapt nu poate fi stabilită în mod nemijlocit sau aceasta nu s-ar putea face decât cu mare întârziere, dispune efectuarea cercetărilor necesare de către procurorul de la parchetul de pe lângă această instanță, într-un interval ce nu poate depăși trei luni. După efectuarea cercetărilor, procurorul înaintează întregul material instanței competente [6, art. 461 alin. (3) și (4)]. Așadar, considerăm că, în condițiile în care a fost exclus dreptul procurorului de a efectua acțiuni pentru cercetarea circumstanțelor revizuirii, o normă similară este necesară în formularea actuală a instituției revizuirii din Republica Moldova.

Parcurgând în continuare textul modificărilor legislative, atestăm că și procedura de examinare a cererii de revizuire a fost modificată, iar actualmente prevederile art. 431-434 ce se referă la recursul ordinar, se aplică în mod corespunzător examinării cererii de revizuire [5, art. 461].

Totuși, considerăm că nu în totalitate prevederile art. 431-434 CPP pot fi aplicabile procedurii de examinare a admisibilității cererii de revizuire. Spre exemplu, criteriile de admisibilitate a cererii de recurs stabilite de art. 432 CPP nu se pliază în totalitate cu procedura de revizuire. *Inter alia*, considerăm că nu poate fi declarată o cerere de revizuire inadmisibilă din motiv că problema juridică invocată nu este de o importanță fundamentală pentru dezvoltarea jurisprudenței.

Preliminar, poate constitui motiv pentru care o cerere de revizuire poate fi declarată inadmisibilă doar atunci când, aplicând prin analogie prevederile art. 432 alin. (2) pct. 1)-4), instanța ajunge la concluzia că: 1) cererea de revizuire nu este depusă de persoana menționată la art. 460

alin. (1); 2) este tardivă; 3) nu se încadrează în temeiurile prevăzute la art. 458 alin. (3); sau 4) este vădit neîntemeiată.

Tot referitor la acest aspect, considerăm că există incertitudini cu privire la modul de aplicare la examinarea în fond a cererii de revizuire a prevederilor art. 434 CPP, care stabilește că, judecând recursul, instanța verifică, în limitele invocate în recurs, legalitatea hotărârii atacate prin prisma temeiurilor prevăzute la art. 427 (i.e. temeiurile recursului), care nu au nimic în comun cu temeiurile de declarare a cererii de revizuire. Mai mult ca atât, art. 461 alin. (2) CPP stabilește limitele dezbaterilor în cazul organizării unei ședințe publice, care se rezumă la întrunirea condițiilor pentru admiterea cererii de revizuire.

În acest sens, în ceea ce privește procedura de examinare a cererii de revizuire, considerăm oportună reglementarea unei proceduri adaptate acestei căi extraordinare de atac în conținutul secțiunii ce se referă la revizuire, pentru a nu crea inconsecvențe și dubii la interpretare, or, anterior intrării în vigoare a Legii nr. 246/2023, art. 462 CPP stabilea o procedură distinctă de examinare a cererii de revizuire.

Mai punctăm că Legea nr. 246/2023 a adus modificări și în partea în care se referă la felurile hotărârilor judecătorești pasibile a fi emise urmare a examinării cererii de revizuire. Astfel, conform art. 462 alin. (1) CPP, după ce examinează cererea de revizuire considerată admisibilă, instanța emite o încheiere privind: a) respingerea cererii de revizuire; b) admiterea cererii de revizuire, casarea hotărârii supuse revizuirii și reluarea examinării cauzei de către instanța competentă [5, art. 462 alin. (1)]. Până la aceste modificări, instanța, ... dispunea, prin încheiere, admiterea cererii de revizuire sau, prin sentință, respingerea acesteia [4, art. 462 alin. (4)].

Finalmente, menționăm că, în prezent, conform art. 462 alin. (2) CPP, odată cu admiterea cererii de revizuire și reluarea examinării cauzei penale, instanța poate suspenda motivat, în tot sau în parte, executarea pedepsei, precum și aplica măsuri preventive [5, art. 462 alin. (2)].

Anterior, însă, chestiunea suspendării executării hotărârii putea fi abordată încă din momentul cercetării circumstanțelor noi descoperite, întrucât Procurorul General era în drept de a înainta demers de suspendare a executării hotărârii în limitele cererii de revizuire [4, art. 460 alin. (8)]. Practica aplicabilității acestei prevederi era, însă, una divergentă, deși norma avea atributele de calitate a unei legi. Spre exemplu, uneori suspendarea era solicitată și admisă integral în temeiul demersului **Procurorului General privind**

suspendarea executării pedepsei [10, p. 3], iar în alte cazuri, suspendarea la aceeași etapă era efectuată la **demersul instituției penitenciare, întemeiate pe ordonanța (!) Procurorului General al Republicii Moldova, prin care a fost solicitată Administrației Naționale a Penitenciarelor** inițierea procedurii de suspendare imediată a sentinței de condamnare în interesele condamnatului O.P. [11].

Pe lângă acest fapt, mai constatăm că, anterior, nu era prevăzut nici cărei instanțe aparținea competența de examinare a demersurilor de suspendare, având în vedere faptul că suspendarea putea fi solicitată din momentul deschiderii procedurii de revizuire de către procuror până la trimiterea materialului instanței de judecată pentru a decide asupra cererii de revizuire. Spre exemplu, în ambele cauze nominalizate supra demersurile de suspendare erau adresate judecătorului de instrucție, deși o asemenea competență nu era stabilită.

Concluzii

Urmare a celor evocate, concluzionăm că intervențiile operate prin Legea nr. 246/2023 asupra instituției revizuirii sunt parțial pozitive, însă acestea nu au abordat în întregime toate aspectele care ar putea suscita incertitudini sau confuzii.

În esență, nu putem să ne expunem univoc cu privire la faptul că aceste modificări au intervenit spre a asigura un sistem de revizuire mai eficient sau au avut drept scop consolidarea cerințelor de claritate a legii. Or, se atestă faptul că modificările operate nu sunt justificate în mod obiectiv prin argumentele aduse de către autorii proiectului, întrucât în realitate exced cadrul scopurilor stabilite în nota informativă.

Vom puncta că cele mai pozitive intervenții se referă la modificarea competenței jurisdicțional-funcționale a instanței împuternicite de a examina cererea de revizuire - instanța care ultima s-a pronunțat asupra fondului și stabilirea unor noi feluri de hotărâri ce pot fi emise ca urmare a examinării cererii de revizuire, fapt ce a adus claritate și în privința etapelor pe care le parcurge o cerere de revizuire.

De cealaltă parte, Legea nr. 246/2023 a omis soluționarea divergențelor ce țin de formularea unor anumite temeuri de revizuire, excluderea prescripției, ca punct de reper în privința calculării termenului de depunere a cererii de revizuire, neclaritățile aferente împuternicirilor procurorului de a efectua cercetări prealabile, dar și alte lucruri menționate în conținutul acestui articol științific.

Referințe bibliografice

1. Boroș, Al. Negruț G. *Drept procesual penal. Ed. a 2-a, reviz. și actualiz.* București: Hamangiu, 2020. 732 p.
2. Codul de procedură penală al Federației Ruse din 18.12.2001. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ (vizitat 04.09.2024).
3. Codul de procedură penală al Franței din 08.04.1958. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/ (vizitat 04.09.2024).
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251. Redacția în vigoare până la 01.09.2023.
5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251. Redacția în vigoare la 07.09.2024.
6. Codul de procedură penală al României. În: *Monitorul Oficial al României*, 2010, nr. 486. În vigoare din 01.02.2014.
7. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 02 iulie 2020. Dosarul nr. 1ra-239/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16294 (vizitat 14.09.2024).
8. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 20 din 06.03.2018. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=438&l=ro> (vizitat 17.09.2024).
9. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 15 din 22.05.2018. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111034&lang=ro (vizitat 17.09.2024).
10. Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 07.10.2020. Dosarul nr. 1rh-18/2020. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d8eadcd5-a0ef-4eaa-a6c4-0a546401fea6 (vizitat 17.09.2024).
11. Încheierea Judecătorei Hâncești, sediul Central din 25.06.2020. Dosarul nr. 21ji-157/20. https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f3e65da7-32ad-4027-af80-87cec42a8eb5 (vizitat 17.04.2024).
12. Legea cu privire la actele normative. Nr. 100 din 22.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, Nr. 7-17. În vigoare din 12.07.2018.
13. Legea pentru modificarea unor acte normative. Nr. 246 din 31.07.2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, Nr. 318-321. În vigoare din 01.09.2023.
14. Nota informativă la proiectul Legii nr. 246/2023 <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/6531/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat 07.09.2024).
15. Udrioiu M., Predescu O. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal roman. Tratat.* București: C.H. Beck, 2008, citat de Boroș, Al. Negruț G. *Drept procesual penal. Ed. a 2-a, reviz. și actualiz.* București: Hamangiu, 2020. 732 p.

CZU: 343.1

[https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4\(71\).02](https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4(71).02)

MODIFICAREA ÎNCADRĂRII JURIDICE A FAPTEI LA FAZA JUDECĂRII CAUZEI: PROBLEME DE PRACTICĂ JUDICIARĂ

Ion CHIRTOACĂ,
judecător la Judecătoria Chișinău
(sediul Buiucani), formator INJ,
doctorand, Academia
„Ștefan cel Mare” a MAI
<https://orcid.org/0000-0002-8546-698X>

SUMAR

Practica judiciară atestă varii incidente procesuale, unul dintre acestea constituind cererile privind reîncadrarea juridică a faptei penale reținută în rechizitoriu. Asemenea incidente procesuale sunt determinate de lipsa unei practici judiciare uniforme și de schimbările frecvente ale legii penale.

În practică, de cele mai dese ori, partea acuzării percepe cererile de reîncadrare juridică a faptei penale, formulată în fața instanței de judecată de partea apărării, ca o modalitate de a tergiversa examinarea cauzei, poziție pe care nu o împărtășim. Astfel, notăm că fundamentul unui proces judiciar rezidă în asigurarea principiului contradictorialității, ceea ce presupune că partea poate să-și exercite drepturile în diferite moduri; or, instanța de judecată în persoana judecătorului este obligată să garanteze „părții adverse” posibilitatea de a comenta poziția procesuală a oponentului.

Acordarea posibilității părții apărării de a combate argumentele acuzării în raport cu încadrarea juridică încă de la etapa ședinței preliminare ar constitui un remediu efectiv de asigurare a dreptului la un proces echitabil. Tocmai aceste paliere vor constitui obiectul prezentei cercetări.

Cuvinte-cheie: proces echitabil, principiul contradictorialității, componența de infracțiune, calificarea infracțiunilor, schimbarea încadrării juridice, calitatea legii penale, protecție efectivă.

Discuții și rezultate

Stabilirea adevărului în cadrul oricărui fenomen implică o conotație filosofică. În cadrul procesului penal „aflarea adevărului se limitează la cunoașterea faptelor și împrejurărilor care fac obiectul probațiunii” [3, p. 79]. Prin prisma celor

RECLASSIFICATION OF THE LEGAL QUALIFICATION OF THE OFFENSE DURING THE TRIAL PHASE: ISSUES OF JUDICIAL PRACTICE

SUMMARY

Judicial practice reveals various procedural incidents, one of which involves requests for the reclassification of the legal qualification of the offense retained in the indictment. These procedural incidents stem, on the one hand, from the lack of uniform judicial practice and, on the other hand, from frequent changes in criminal legislation.

In practice, the prosecution often perceives requests for the reclassification of the legal qualification of the offense, submitted to the court by the defense, as a tactic to delay the examination of the case - a position we do not share. We note that the foundation of a judicial process lies in ensuring the principle of adversarial proceedings, which entails that each party can exercise its rights in various ways. Furthermore, the court, represented by the judge, is obligated to guarantee the „opposing party” the opportunity to comment on the procedural stance of their opponent.

Granting the defense the opportunity to challenge the prosecution’s arguments regarding the legal qualification of the offense, starting from the preliminary hearing stage, would constitute an effective remedy to ensure the right to a fair trial. These aspects form the core focus of this study.

Key-words: fair trial, principle of adversarial proceedings, offense elements, classification of offenses, reclassification of legal qualification, quality of criminal law, effective protection.

enunțate *supra*, instanțelor de judecată investite să judece o cauză penală concretă le revine obligația pozitivă de a crea condiții egale tuturor părților de a-și susține cauza. Astfel, adevărul într-o cauză penală concretă nu poate fi stabilit fără ca instanța de judecată să nu soluționeze ce-

rerile parvenite de la părți. Una din aceste cereri o reprezintă cea de reîncadrare juridico-penală a faptei.

În practica judiciară națională s-a consolidat poziția potrivit căreia schimbarea încadrării juridice a faptelor la faza judecării cauzei se realizează odată cu emiterea sentinței. Mai mult ca atât, reîncadrarea juridică a faptei la faza judecării cauzei, prin prisma prevederilor art. 325 alin. (2) Cod procedură penală, „se admite, dacă prin aceasta nu se agravează situația inculpatului și nu se lezează dreptul lui la apărare” [1]. La aspectul enunțat, profesorul Igor Dolea menționează că „o agravare a situației inculpatului se va considera nu doar atunci când în sentință va fi menționat un alt articol din Codul penal, cu o sancțiune mai aspră, ...agravarea va fi și atunci când instanța va recunoaște și circumstanțe agravante, dacă acestea nu au fost recunoscute în rechizitoriu...” [10, p. 746].

Astfel, se consolidează practica judiciară prin care instanța de judecată va oferi răspuns părții apărării asupra cererii de schimbare a încadrării juridice „depuse la etapa ședinței preliminare, la pronunțarea sentinței” [13].

Problema care apare ca urmare a unei asemenea abordări de către instanțele de judecată este dacă nesoluționarea cererii de reîncadrare a faptei la etapa incipientă a fazei de judecată, adică la etapa ședinței preliminare sau respingerea acesteia, cu motivarea că instanța de judecată se va expune odată cu pronunțarea sentinței, nu ar echivala cu ignorarea principiului contradictorialității procesului, a dreptului la apărare și a încălcării dreptului la un proces echitabil, în ansamblu. Un alt aspect al nesoluționării unei asemenea cereri la etapa ședinței preliminare este dacă procesul de judecată oferă în continuare părții apărării posibilitatea efectivă de a discuta și combate argumentele acuzării.

Menționăm că, potrivit concluziilor expuse de CtEDO în cauza *Brandstetter împotriva Austriei*, „dreptul la un proces contradictoriu înseamnă, într-o cauză penală, că atât acuzarea, cât și apărarea trebuie să aibă posibilitatea de a avea cunoștință și de a comenta observațiile depuse și probele prezentate de cealaltă parte” [16, pct. 67].

Abordarea problematicii expuse *supra* rezultă din conținutul art. 6 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, care, în § 3, precizează că orice acuzat are, în special, dreptul: lit. a) să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, **asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva**

sa; b) să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale.

Aspectele analizate în prezentul demers științific, pe lângă incidentele procesuale care apar la faza judecării cauzei, au fost determinate de existența deja a unei jurisprudențe a CtEDO, care vine să ofere remedii efective la soluționarea unor asemenea incidente procesuale. În cauza *Adrian Constantin împotriva României*, Curtea Europeană a statuat, cu valoare de principiu, că „echitatea unei proceduri se apreciază în raport cu ansamblul acesteia”. Dispozițiile art. 6 § 3 exprimă necesitatea acordării unei atenții deosebite notificării „acuzației” aduse persoanei în cauză. Actul sesizării joacă un rol determinant în urmărirea penală: după notificare, persoana trimisă în judecată este oficial înștiințată în scris cu privire la temeiul legal și factual al acuzațiilor care i se aduc. Art. 6 § 3 lit. a) din Convenția Europeană îi recunoaște acuzatului dreptul de a fi informat nu doar cu privire la cauza acuzației, adică la faptele materiale de care este acuzat și pe care se bazează acuzația, dar și cu privire la încadrarea juridică a faptelor, și aceasta în mod detaliat [15, pct. 18].

Mai mult ca atât, în hotărârea menționată *supra*, CtEDO indică: „... instanța care consideră că încadrarea juridică dată faptelor prin actul de trimitere în judecată trebuie modificată urmează să solicite părților să își prezinte observațiile cu privire la acest subiect și să transmită inculpatului faptul că are dreptul de a solicita examinarea cauzei la sfârșitul ședinței sau amânarea ședinței pentru a-și putea pregăti apărarea. Garanțiile procedurale menționate anterior se aplică oricărei schimbări de încadrare juridică, indiferent de elementul infracțiunii” [15, pct. 21].

Mai sus am relevat despre lipsa unei practici judiciare uniforme la nivel național în soluționarea diverselor incidente procesuale ce apar la judecarea cauzelor penale. În context, în cauza *Del Rio Prada împotriva Spaniei*, Curtea Europeană evidențiază importanța existenței unei practici judiciare uniforme în materie. Astfel, noțiunea de „lege conținută, articolul 7 (...) înglobează prevederile legale, precum și **practica judiciară** și presupune cerințe calitative, îndeosebi cele privind **accesibilitatea și previzibilitatea (...)**” [17, pct. 91]. În continuare, aceeași hotărâre, în pct. 77, reiterează garanția consacrată în articolul 7 din Convenția Europeană, componentă esențială a supremației legii, ocupând un loc primordial în cadrul sistemului de protecție al Convenției, fiind evidențiat de faptul că articolul 15 nu permite nicio derogare de la aceasta pe timp de război sau în caz de pericol public ce amenin-

ță viața națiunii. Așa cum decurge din obiectul și scopul său, acest drept trebuie interpretat și aplicat de o așa manieră încât să asigure o protecție efectivă împotriva urmării penale, a condamnării și a sancționării arbitrare.

Mai mult, în cauza *Del Rio Prada împotriva Spaniei*, Curtea Europeană nu a acceptat teza Guvernului, conform căreia interpretarea Curții Supreme era previzibilă, reiterând faptul că misiunea sa nu este aceea de a verifica modul în care prevederile aceluia cod ar trebui interpretate în dreptul intern, ci mai degrabă de a examina în ce măsură noua interpretare era previzibilă în mod rezonabil pentru reclamantă în contextul „legii” aplicabile la momentul respectiv, ori *revirimentul jurisprudențial* din prezenta cauză nu poate fi văzut ca o interpretare a legii penale ce a urmărit o linie perceptibilă de evoluție jurisprudențială [17, pct. 115].

De asemenea, aspectele expuse mai sus au fost reflectate și în jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova, în Hotărârea cu nr. 22 din 1 octombrie 2018, care a statuat în pct. 26-31 că „exigențele statului de drept presupun, *inter alia*, asigurarea legalității și a certitudinii juridice. Curtea a reiterat la pct. 28: „În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că articolul 7 din Convenție trebuie să fie interpretat și aplicat astfel încât să se asigure o protecție efectivă împotriva urmării penale, a condamnării și a sancționării arbitrare a persoanei”. Nu în ultimul rând, s-a reiterat că legalitatea incriminării și a pedepsei reprezintă principala garanție a securității juridice a persoanei în materie penală. Or, principiul legalității are consecințe atât în activitatea de elaborare a normelor penale, cât și în procesul aplicării acestora. Altfel spus, acesta este obligatoriu deopotrivă pentru legislator și pentru judecător. În activitatea legislativă, principiul legalității incriminării și a pedepsei intervine atât sub aspect material, cât și sub aspect formal. Sub aspect material, acest principiu îi impune legislatorului două obligații fundamentale: (1) să prevadă într-un text de lege faptele considerate infracțiuni și pedepsele aferente și (2) să redacteze textul legal cu suficientă claritate, pentru ca orice persoană să poată realiza care sunt acțiunile sau inacțiunile care intră sub incidența sa. Aspectul formal se referă la obligația adoptării normelor penale ca legi organice (...). În concluzie, Curtea a reținut că, pe de altă parte, principiul analizat le impune subiectelor care au competența aplicării legii penale două obligații esențiale: interpretarea strictă a legii penale și interzicerea analo-

giei, adică imposibilitatea aplicării ei dincolo de conținutul acesteia, și, respectiv, interzicerea aplicării retroactive a legii penale (...)” [11].

Reîncadrarea juridică a faptelor la faza judecării cauzei constituie interes nu doar pentru jurisprudența națională, ci și pentru cea a României. Astfel, în Decizia Curții Constituționale a României nr. 124 din 1 martie 2005 se statuează că „... schimbarea încadrării juridice a faptei este un act procesual necesar în cazurile în care rechizitoriul a reținut, din eroare, o anumită încadrare sau atunci când în cursul judecării apar elemente noi de natură să determine o altă încadrare juridică decât cea dată prin actul de sesizare a instanței. Inițiativa schimbării încadrării juridice a faptei, indiferent dacă are loc în fața primei instanțe sau în judecarea căilor de atac, aparține instanței de judecată, părților, precum și procurorului. Acest drept al părților și al procurorului de a solicita instanței modificarea cadrului procesual rezultă din prevederile art. 301 alin. (1) din Codul de procedură penală, normă de aplicație generală, conform căreia, în cursul judecării, procurorul și oricare dintre părți pot formula cereri, ridica excepții și formula concluzii. Astfel, instanța judecătorească, în virtutea rolului său activ..., „are obligația de a pune în discuția părților o nouă încadrare juridică, ori de câte ori în cursul judecării se consideră că încadrarea dată faptei prin actul de sesizare urmează a fi schimbată. Sub acest aspect, imparțialitatea judecătorului nu este afectată atunci când, la propunerea unei părți sau a procurorului (...), dispune schimbarea încadrării juridice a faptei inculpatului, întrucât orice hotărâre adoptată se fundamentează pe aprecierea probelor existente în cauză. Cu acest prilej, instanța nu își exprimă părerea cu privire la soluția care ar putea fi dată în cauză, așa cum pretinde autorul excepției, ci face aplicarea principiilor procesual-penale, în special, a principiului aflării adevărului. Schimbarea încadrării juridice apare ca necesară tocmai pentru a se asigura o soluționare corectă a cauzei, în cadrul unui proces echitabil” [7].

Din perspectiva celor consemnate în Decizia Curții Constituționale a României nr. 124 din 1 martie 2005, se impune precizarea că, potrivit legislației procesual-penale naționale, instanța de judecată nu are un rol activ. De aceea, alegațiile ce se conțin în Decizia Curții Constituționale a României nr. 124 din 1 martie 2005 trebuie să fie adaptate la realitățile legislației naționale.

În alt context, dreptul inculpatului de a cunoaște natura acuzației într-o manieră predictibilă rezultă din Convenția Europeană, și

anume art. 6 §3 lit. a) ce indică expres asupra dreptului „*acuzatului de a fi informat cu privire la natura și cauzele acuzației ce i se aduce*” [2]. Prin prisma prevederilor expuse rezultă cert faptul că partea apărării, în cadrul unui proces judiciar în materie penală, poate înainta cerere de reîncadrare a faptei, alta decât cea cu care a fost sesizată instanța de judecată. Poziția expusă rezultă și din jurisprudența Curții Constituționale a României, care, în Decizia nr. 250 din 16 aprilie 2019, statuează: „Totodată, instanța europeană a decis că sfera de aplicare a art. 6, § 3 lit. a) din Convenție trebuie apreciată, în special, în lumina dreptului general la un proces echitabil, garantat de art. 6, § 1 din Convenție. În materie penală, o informare precisă și completă cu privire la acuzațiile aduse unui inculpat și, prin urmare, **cu privire la încadrarea juridică pe care instanța ar putea să o rețină împotriva acestuia, este o condiție esențială a echității procedurii** (Hotărârea din 25 martie 1999, pronunțată în cauza *Pélissier și Sassi împotriva Franței*, § 52; Hotărârea din 1 martie 2006, pronunțată în cauza *Sejdovic împotriva Italiei*, § 90). De asemenea, există o legătură între lit. a) și lit. b) ale art. 6, § 3 din Convenție, iar dreptul de a fi informat cu privire la natura și cauza acuzației trebuie să fie analizat în lumina dreptului acuzatului de a-și pregăti apărarea (Hotărârea din 25 martie 1999, pronunțată în cauza *Pélissier și Sassi împotriva Franței*, § 54; Hotărârea din 1 martie 2001, pronunțată în cauza *Dallos împotriva Ungariei*, § 47)” [8].

Astfel, prin prisma celor enunțate supra, se conturează faptul că instanțele naționale ar trebui să judece cauza prin prisma învinuirii formulată în rechizitoriu la aspectele ce se referă la faptele invocate și persoana inculpată, dar aceasta nu presupune că judecarea cauzei ar trebui să aibă loc exclusiv și prin prisma încadrării juridice a faptei invocate în actul de sesizare a instanței. Atragem atenția că încadrarea juridică a faptei ține de corectitudinea aplicării legii penale, de respectarea principiului legalității.

Așadar, dacă fapta reținută în actul de sesizare a instanței nu se regăsește perfect în norma care o incriminează, atunci instanța de judecată este obligată – din oficiu sau la cererea participanților la procesul penal, indiferent de procedura de judecată pe care o aplică – să îi găsească corespondentul în cadrul incriminator potrivit. Or, schimbarea încadrării juridice a faptei, cu respectarea regulii de la art. 325 alin. (2) Cod de procedură penală, nu presupune și schimbarea faptei reflectată în ordonanța de punere sub învinuire și în rechizitoriu, adică

conținutul faptei imputate nu se schimbă. De exemplu, se poate schimba încadrarea juridică dintr-o infracțiune în altă infracțiune, „însă cu reținerea aceleiași laturi obiective, dar cu împrejurări diferite” [14].

În sensul celor expuse *supra*, evidențiem importanța Directivei nr. 2012/13/ a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, în special, pct. 29, în care se menționează că, „în cazul în care, în cursul procedurilor penale, **detaliile acuzației se modifică** într-o măsură care să afecteze în mod substanțial poziția persoanei suspectate sau acuzate, modificările ar trebui să i se comunice persoanei respective atunci când este necesar, pentru garantarea caracterului echitabil al procedurilor, și la timp, pentru a permite **exercitarea efectivă a dreptului la apărare**” [9].

Aspecte ce vizează reîncadrarea juridică a acuzației le regăsim și în alte cauze examinate de Curtea Europeană, context în care instanța de contencios european a statuat că: „În ceea ce privește modificările acuzației, inclusiv modificările cauzei acesteia, acuzatul trebuie să fie informat în mod corespunzător și pe deplin despre aceasta și trebuie să i se asigure timpul și facilitățile adecvate pentru a reacționa la acestea și a-și organiza apărarea pe baza oricăror informații noi despre acuzație” [18, pct. 61].

Conchidem că, în ipoteza în care instanțele de judecată naționale nu pun în discuție pe parcursul cercetării judecătorești aspectele ce țin de calificarea faptei și se expun asupra reîncadrării juridice, la pronunțarea sentinței, o asemenea abordare nu este în măsură să asigure un proces echitabil.

Plecând de la cele relevate mai sus, instanțele de judecată, chiar în ședința preliminară și, evident, pe parcursul cercetării judecătorești, ar urma să accepte și să pună în discuție cu părțile posibilitatea încadrării juridice și informarea inculpatului despre dreptul de a-și pregăti apărarea. Atragem atenția că abordarea dată ar urma să fie respectată chiar și în situația simplei menționări sau posibilității teoretice ca instanța să ajungă la o concluzie diferită decât cea cu care a fost investită. Or, schimbarea încadrării juridice la emiterea sentinței judecătorești nu este în măsură să asigure caracterul echitabil al procedurii, fiind aduse atingeri dreptului la apărare al inculpatului.

De fapt, temerea instanțelor de judecată de a pune în discuție reîncadrarea faptei încă la etapele inițiale a fazei judecării cauzei derivă din a nu da o apreciere pripită a faptelor reți-

nute în rechizitoriu. Temerea dată, credem noi, nu este una plauzibilă, întrucât potrivit pct. 44 al Deciziei nr. 250 din 2019 a Curții Constituționale a României, s-a statuat că „schimbarea încadrării juridice a faptei nu constituie o modalitate de exprimare anticipată a părerii cu privire la soluția susceptibilă de a fi adoptată într-o anumită cauză, astfel că judecătorul care participă la pronunțarea ei, prin încheiere, nu devine incompatibil cu a lua parte, în continuare, la soluționarea acelei cauze în fond (...)”. Curtea Constituțională a României reține că, potrivit voinței legiuitorului, schimbarea încadrării juridice date faptei prin actul de sesizare este o problemă procedurală care nu privește soluționarea nemijlocită a cauzei. Or, „simplul fapt pentru judecător de a fi luat o decizie înaintea procesului nu poate fi considerat întotdeauna că ar justifica, în sine, o bănuială de imparțialitate în privința sa. Ceea ce trebuie avut în vedere este întinderea și importanța acestei decizii. Aprecierea preliminară a datelor din dosar nu poate semnifica faptul că ar fi de natură să influențeze aprecierea finală, ceea ce interesează fiind ca această apreciere să se facă la momentul luării hotărârii și să se bazeze pe elementele dosarului și pe dezbaterile din ședința de judecată” [8, pct. 44].

Reiesind din jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova [12, pct. 21, 41, 42, 43, 44], rezultă cert că protecția persoanei constituie una dintre atribuțiile de bază ale statului, iar posibilitatea persoanei de a utiliza, în instanța de judecată, toate mijloacele procedurale necesare pentru apărarea sa constituie un remediu efectiv pentru asigurarea unui proces echitabil, principiu care se desprinde din cuprinsul articolului 20 alin. (1) din Constituție. Curtea a considerat incident și articolul 26 din Constituție, deoarece dreptul la apărare constă din totalitatea prerogativelor și posibilităților pe care le au, potrivit legii, persoanele în vederea apărării intereselor lor. Înalțul for de contencios constituțional al Republicii Moldova subliniază că dreptul la apărare, ca garanție a dreptului la un proces echitabil, cuprinde totalitatea drepturilor și a regulilor procedurale care îi acordă persoanei posibilitatea de a se apăra împotriva acuzațiilor ce i se aduc și de a contesta învinuirile, în vederea demonstrării nevinovăției sale. Dreptul la apărare trebuie asigurat pe tot parcursul procesului penal. Curtea Constituțională a Republicii Moldova a notat că, potrivit dispozițiilor constituționale și legale, autoritățile judiciare sunt obligate să ia toate măsurile necesare pentru ca apărarea să fie exercitată în mod efectiv.

Concluzii

Potrivit prevederilor art. 113 alin. (2) Cod penal, calificarea oficială a infracțiunii se efectuează la toate etapele procedurii penale de către persoanele care efectuează urmărirea penală și de către judecători. Aceste prevederi legale se raportează la noțiunea de **acuzății în materie penală**, care trebuie înțeleasă în sensul Convenției Europene, ținând cont de garanțiile instituite de art. 6, § 3 CEDO.

Reiterăm că, la acest aspect, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reținut în jurisprudența sa că, „potrivit articolului 113 din Codul penal, **calificarea infracțiunii** cuprinde acea parte a procesului de aplicare a normelor juridice care constă în **determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârșită și semnele componenței infracțiunii, prevăzute de norma penală**. De asemenea, potrivit prevederilor aceluiași articol, efectuarea calificării juridico-penale oficiale este încredințată de către stat unor organe speciale de urmărire penală, ale procuraturii și instanțelor judecătorești, care acționează în numele legii (...), iar **încadrarea juridică a faptei penale, identificarea normei aplicabilă cazului și stabilirea pedepsei penale țin de competența instanței de judecată**. De asemenea, Curtea menționează că instanțele de judecată efectuează încadrarea juridică a faptei în funcție de condițiile concrete ale speței deduse judecării” [4].

Menționăm că normele procesual-penale nu reglementează expres emiterea de către instanța de judecată a unei încheieri sau cum ar urma să se pronunțe asupra unei cereri de schimbare a încadrării juridice a faptei, alta decât cea indicată în actul de sesizare a instanței. Cu siguranță, însă, instanțele de judecată ar urma să emită o încheiere motivată prin care s-ar asigura că partea își exercită efectiv dreptul la apărare, cât și caracterul echitabil al procedurii. Soluția expusă rezultă și din jurisprudența Curții Constituționale, care a reținut că „legislația procesual-penală stabilește că **toate chestiunile care apar în timpul judecării cauzei se soluționează printr-o încheiere a instanței de judecată**. În jurisprudența sa anterioară, Curtea a notat că, dincolo de diferența stabilită de legislator între încheierile emise sub formă de documente separate și încheierile care se includ în procesul-verbal al ședinței de judecată, articolul 20 din Constituție impune o cerință care asigură respectarea garanțiilor dreptului la un proces echitabil – cea cu privire la motivarea oricărui act judecătoresc prin care se soluționează chestiunile apărute în timpul judecării cauzei [5].

Cele susținute *supra* sunt în concordanță și cu jurisprudența Curții Constituționale a României, care, prin decizia nr. 74 din 2 iulie 2020, în pct. 39, a statuat că „admite competența instanței de judecată de a schimba încadrarea juridică a acuzației cu care a fost sesizată în mod legal, dar că această competență trebuie să fie însoțită de garanții procedurale în favoarea inculpatului (a se vedea în acest sens: cauza *Adrian Constantin împotriva României*, § 21).

Astfel, Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu interzice reîncadrarea juridică a faptelor de către judecător, cu excepția cazului în care circumstanțele efectuării ei nu-i permit acuzatului să cunoască în detaliu acuzarea înaintată împotriva sa sau îl împiedică să-și pregătească apărarea în mod efectiv” [6].

Constatăm că desconsiderarea cererilor privind reîncadrarea juridică a faptelor la etapa ședinței preliminare și contramandarea oferiții unui răspuns din partea instanțelor la etapa pronunțării sentinței aduce atingere principiului contradictorialității și, implicit, se reduce considerabil garanția aflării adevărului.

Suntem conștienți că o asemenea viziune din partea procurorilor, judecătorilor, dar și a altor practicieni, va fi privită cu scepticism, din care considerent venim cu propunerea de a fi completat Codul de procedură penală la art. 345 alin. (4), cu prevederea ca partea apărării, dacă are o altă opinie cu privire la calificarea faptei, să vină cu o cerere motivată, care va fi înmănată și procurorului, iar instanța de judecată, în cadrul cercetării judecătorești, să ofere posibilitate părților să se expună.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110.
2. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298 din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
3. Crișu A. *Drept procesual penal*. Ediția a 8-a, revizuită și actualizată. București: Hamangiu, 2024. 689 p.
4. Decizia Curții Constituționale nr. 76 din 21 mai 2019 cu privire la inadmisibilitatea articolelor 281 și 395 din Codul de procedură penală. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_76_2019_95g_2019.pdf (vizitat 15.11.2024).
5. Decizia Curții Constituționale nr. 123 din 25 noiembrie 2019 privind inadmisibilitatea sesizării nr. 129g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 342 alin. (2) și (3) din Codul de procedură penală. https://constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_123_2019_129g_2019_rou.pdf (vizitat 11.11.2024).
6. Decizia Curții Constituționale nr. 74 din 2 iulie 2020, privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 251 alin. (2) și alin. (4), 325 alin. (2), 413 alin. (3) și 414 alin. (2) din Codul de procedură penală. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_74_2020_1g_2020_rou.pdf (vizitat 12.11.2024).
7. Decizia Curții Constituționale a României nr. 124 din 1 martie 2005. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/60213> (vizitat 11.11.2024).
8. Decizia Curții Constituționale a României nr. 250 din 16 aprilie 2019. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/215307> (vizitat 12.11.2024).
9. Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32012L0013> (vizitat 10.11.2024).
10. Dolea I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Comentariu aplicativ). Chișinău: Cartea Juridică, 2016. 1171 p.
11. Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 1 octombrie 2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 328 alin. (3) lit. d) din Codul penal (excesul de putere și depășirea atribuțiilor de serviciu soldate cu urmări grave). <https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h22201894g2018ro27698.pdf> (vizitat 10.11.2024).
12. Hotărârea Curții Constituționale nr. 30 din 22 noiembrie 2018. <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h302018132g2018rouacc4b.pdf> (vizitat 10.11.2024).
13. Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 27 iunie 2019. Dosarul nr. 1-414/2017. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/c25fc4a5-6799-e911-80d7-0050568b021b, (vizitat 15.11.2024).
14. Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 15 iunie 2020. Dosarul nr. 1-78/2020. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/c0d5668b-ee2a-4e1b-931f-95107eb41c6c (vizitat 14.11.2024).
15. Speța *Adrian Constantin c. României*, hotărârea din 12 aprilie 2011, definitivă din 17.07.2011. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123828> (vizitat 05.11.2024).
16. *Case of Brandstetter v. Austria*. ECHR, 28 August 1991. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57683> (vizitat 03.11.2024).
17. *Case of Del Rio Prada v. Spain*. ECHR, 21 October 2013. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127697> (vizitat 10.11.2024).
18. *Case of Mattoccia v. Italy*. ECHR, 25 July 2000. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58764> (vizitat 11.11.2024).

CZU: 347.965.42

[https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4\(71\).03](https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4(71).03)

JUSTIȚIE DEDICATĂ DEZVOLTĂRII DURABILE: MEDIEREA ÎN CAZURI DE VIOLENȚĂ DOMESTICĂ

Simona FRANGULOIU,
cercetător științific asociat Institutul
de Cercetări Juridice
„Acad. Andrei Rădulescu” al
Academiei Române,
formator Institutul Național al
Magistraturii, lect. univ. dr.,
Universitatea
„Constantin Brâncoveanu” Pitești,
simonafranguloiu@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0004-0659-0512>

SUMAR

Medierea reprezintă una dintre cele mai inovative și utile metode de stingere a acțiunii penale, ca metodă a justiției restaurative. De asemenea, apreciem că ar putea fi considerată ca o concretizare a principiului minime intervenții a statului în anumite tipuri de cauze penale, în cazul faptelor de o gravitate redusă, lăsând la aprecierea persoanelor implicate decizia de a dresa sau nu un proces penal ori de a stinge acest proces prin forma de împăcare a medierii. Deși ar putea exista păreri contrare, bine argumentate, în sensul că nu în toate situațiile ar fi indicată sau utilă (în special, în cazul infracțiunilor de violență domestică), în opinia noastră, medierea trebuie să aibă aptitudinea de a stinge raportul penal de conflict și în asemenea situații, în virtutea principiului la care ne referim.

Cuvinte-cheie: mediere, justiție restaurativă, acțiune penală.

Introducere

În România, în demersul de a formula un răspuns adecvat fenomenului violenței domestice, Legea nr. 217/2003 [6] propune două căi de soluționare a cauzelor de această natură: prin procedură judiciară sau printr-o procedură alternativă de soluționare a disputelor, și anume medierea.

Instituția medierii își are originea în Decizia - cadru a Consiliului Uniunii Europene din 15 martie 2001 [2], pe care o definește: „o cale de soluționare a conflictului dintre victimă și autorul infracțiunii, ce poate să aibă loc înainte sau pe durata procedurii penale și care se desfășoară prin medierea unei persoane competente”.

JUSTICE DEDICATED TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT: MEDIATION IN CASES OF DOMESTIC VIOLENCE

SUMMARY

Mediation is one of the most innovative and useful methods of extinguishing criminal prosecution as a method of restorative justice. We also consider that it could be seen as a concretization of the principle of minimum state intervention in certain types of criminal cases, in the case of less serious offenses, leaving it up to the involved persons to decide whether or not to terminate a criminal case or to settle the case through the reconciliation form of mediation. Although there may be contrary opinions, which are of course well reasoned, to the effect that mediation would not be appropriate or useful in all situations (particularly in the case of domestic violence offenses), in our opinion, mediation must also be able to settle the criminal conflict in these situations, by virtue of the above-mentioned principle.

Key-words: mediation, restorative justice, criminal proceedings.

Art. 10 al Deciziei - cadru stabilește că fiecare stat-membru se va asigura că orice acord între victimă și infractor, rezultat al medierii în cauzele penale, va fi luat în considerare, deoarece nu este admisibil ca între relațiile dintre membrii aceleiași familii să intervină statul, fără a se ține seama de opinia și poziția acestora față de conflictul ce face obiectul procedurii penale sau medierii.

România a adoptat legislația cadru, respectiv Legea nr. 192/2006 [6], care definește conceptul din punct de vedere juridic și stabilește procedura de urmat, în timp ce Legea nr. 217/2003 nu are clarificări în acest sens, ceea ce generează dificultăți în aplicarea efectivă a procedurii alternative în aceste cazuri.

De asemenea, Codul de procedură penală român (CPP) prevede în dispoziția înscrisă în art. 16 lit. g) încheierea unui acord de mediere în con-

dițiile legii, ca impediment la continuarea exercitării acțiunii penale [1, art. 16, lit. g]; secțiunea dedicată reglementării acțiunii civile subsecvente acțiunii penale consacră prin art. 23, ca mod de stingere a acțiunii civile, tranzacția, medierea și recunoașterea pretențiilor civile [1, art. 23].

Nu în ultimul rând, medierea reprezintă și o cauză de suspendare a urmăririi penale, potrivit art. 312 alin. (3) CPP, procesul penal urmând a fi reluat din oficiu la încheierea procedurii de mediere [1, art. 312, alin. (3)].

Dispoziții conținute de Legea privind medierea și organizarea profesiei de mediator în materie

Legea-cadru nr. 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator a creat cadrul ce permite părților să recurgă, în mod voluntar, la procedura alternativă în cauzele civile, de dreptul familiei, comerciale, penale sau decurgând din alte tipuri de raporturi juridice, fiind consacrat caracterul alternativ al procedurii medierii, dar și principiile călăuzitoare pe care a fost construită procedura, respectiv neutralitatea, imparțialitatea și confidențialitatea, ca arhitectură secvențională a unei modalități atipice de stingere a acțiunii penale.

Pentru o mai bună abordare a instituției, apreciem necesar a analiza dispozițiile celor două acte normative referitoare la mediere, ca metodă alternativă de soluționare a conflictelor și impedimentele pe care aceste dispoziții le ridică practicienilor.

Legea specială reglementează procedura medierii ca pe o facultate pe care părțile o au la dispoziție în cauzele ce au ca obiect violența domestică, stabilind totodată, obligația persoanelor cu atribuții în instrumentarea unor asemenea cauze să îndrume părțile spre această alternativă.

În acest sens, deosebit de importantă este dispoziția înscrisă în art. 27 alin. (2) din Legea nr. 217/2003, conform căreia medierea nu împiedică desfășurarea procesului penal sau aplicarea dispozițiilor acestei legi. În același timp, dispozițiile procedurale clare referitoare la modalitățile concrete de derulare a medierii în cazul în care aceasta se desfășoară înaintea începerii procesului penal sau după ce procesul a început sunt extrem de lapidare, ceea ce conduce la dificultăți în aplicarea practică a instituției.

În același timp, Legea nr. 192/2006 stabilește că medierea poate avea loc în cauzele penale în care retragerea plângerii prealabile sau împăcarea părților înlătură răspunderea penală și se poate desfășura înainte de începerea procedurii penale, în termenul prevăzut de lege pentru in-

roducerea plângerii prealabile sau după începerea procesului penal.

Este de observat că atunci când medierea are loc după începerea procesului penal, urmărirea penală sau, după caz, judecata, se suspendă, în temeiul prezentării de către părți a contractului de mediere; suspendarea poate dura până când procesul de mediere se încheie, dar nu mai mult de trei luni de la semnarea contractului de mediere [6, art. 70, alin. (2)], or, această prevedere contravine flagrant dispozițiilor anterior menționate din Legea nr. 217/2003, care prevăd că medierea nu împiedică derularea procesului penal.

Dispoziții referitoare la soluționarea conflictelor în familie și cauzelor penale

Legea-cadru privind medierea conține câteva dispoziții, lapidare, menite a reglementa conflictele în familie și cauzele penale.

Astfel, art. 64 din lege prevede:

„1) Pot fi rezolvate prin mediere neînțelegerile dintre soți privitoare la:

- a) continuarea căsătoriei;
- b) partajul de bunuri comune;
- c) exercițiul drepturilor părintești;
- d) stabilirea domiciliului copiilor;
- e) contribuția părinților la întreținerea copiilor;
- f) orice alte neînțelegeri care apar în raporturile dintre soți cu privire la drepturi de care ei pot dispune potrivit legii.

(1[^]1) Acordurile de mediere încheiate de părți, în cauzele/conflictele ce au ca obiect exercițiul drepturilor părintești, contribuția părinților la întreținerea copiilor și stabilirea domiciliului copiilor, îmbracă forma unei hotărâri de expedient.

(2) Înțelegerea soților cu privire la desfacerea căsătoriei și la rezolvarea aspectelor accesorii divorțului se depune de către părți la instanța competentă să pronunțe divorțul”.

Observăm că aceste dispoziții nu conțin nici o referire cu privire la cauzele de violență domestică, ci doar la cauzele civile.

Singura dispoziție ce are în vedere existența unor relații abuzive este înscrisă în art. 66 din lege, care prevede:

„(1) Înainte de încheierea contractului de mediere sau, după caz, pe parcursul procedurii, mediatorul va depune toate diligențele pentru a verifica dacă între părți există o relație abuzivă ori violentă, iar efectele unei astfel de situații sunt de natură să influențeze medierea și va decide dacă, în asemenea circumstanțe, soluționarea prin mediere este potrivită. Dispozițiile art. 54 sunt aplicabile în mod corespunzător.

(2) Dacă, în cursul medierii, mediatorul ia cunoștință de existența unor fapte ce pun în pericol creșterea sau dezvoltarea normală a copilului ori prejudiciază grav interesul superior al acestuia, este obligat să sesizeze autoritatea competentă”.

Nici aceste dispoziții nu fac alte referiri decât în ceea ce privește simpla verificare a existenței unei relații abuzive sau violente. În măsura în care mediatorul ia cunoștință de punerea în primejdie a dezvoltării copilului ori a interesului superior al acestuia, el are obligația de a sesiza organul competent.

Legea nu formulează nicio referire cu privire la natura faptelor care ar putea produce aceste stări de pericol și nici cu privire la modalitatea în care ajunge la concluzia existenței unei relații violente ori abuzive, astfel încât putem afirma că, în mod deliberat, legiuitorul a preferat o variantă deschisă a normei, pentru a fi acoperite toate situațiile ce ar putea apărea în practică.

Secțiunea a doua a capitolului VI este dedicată soluționării cauzelor penale prin mediere. Deși titlul pare să conțină prevederi care să reglementeze o modalitate aparte de soluționare a cauzelor, în realitate, și acestea sunt lapidare.

Există o rațiune pentru aparenta lipsă de rigurozitate, ea constă în obligativitatea dispozițiilor cuprinse în CPP, care reprezintă dreptul comun în materie, și orice cauză, indiferent de natura ei, trebuie soluționată potrivit aceluiași dispoziții procesuale, la fel cu oricare altă cauză. Acolo unde legiuitorul a înțeles să instituie excepții, a prevăzut în mod expres dispozițiile cu acest caracter.

Astfel, art. 67 din Legea-cadru prevede:

„(1) Dispozițiile din prezenta lege se aplică și în cauzele penale, atât în latura penală, cât și în latura civilă, după distincțiile arătate în prezenta secțiune.

(2) În latura penală a procesului, dispozițiile privind medierea se aplică numai în cauzele privind infracțiuni pentru care, potrivit legii, retragerea plângerii prealabile sau împăcarea părților înlătură răspunderea penală, dacă autorul a recunoscut fapta în fața organelor judiciare sau, în cazul prevăzut la art. 69, în fața mediatorului.

(2¹) În cauzele penale în care medierea este posibilă în condițiile prevăzute la alin. (1) și (2), aceasta trebuie să se desfășoare astfel încât victima să nu se găsească în contact cu făptuitorul, cu excepția cazului în care părțile își exprimă acordul la încheierea contractului de mediere.

(2²) Încheierea unui acord de mediere în latura penală a unei infracțiuni, conform alin. (1), constituie o cauză sui-generis care înlătură

răspunderea penală. Încheierea unui acord de mediere în latura penală, în condițiile prezentei legi, poate interveni până la citirea actului de sesizare a instanței.

(3) Părțile și subiecții procesuali nu pot fi constrânși să accepte procedura medierii”.

Prin Decizia nr. 397 din 15 iunie 2016 pronunțată de Curtea Constituțională a fost admisă excepția de neconstituționalitate a art. 67 din Legea nr. 192/2006 în interpretarea dată prin Decizia nr. 9 din 17 aprilie 2015 a Înaltei Curți de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală și s-a constatat că acestea sunt constituționale în măsura în care încheierea unui acord de mediere cu privire la infracțiunile pentru care poate interveni împăcarea produce efecte numai dacă are loc până la citirea actului de sesizare a instanței.

Potrivit acestei decizii, au fost modificate dispozițiile art. 2² în sensul stabilit de Curtea Constituțională, fiind prevăzută limita de timp până la care se poate încheia acordul de mediere, textul de lege formulând referire și la natura acordului ca fiind o cauză *sui-generis* de înlăturare a răspunderii penale.

Din punctul nostru de vedere, deși susținem că încheierea acordului de mediere conduce la înlăturarea răspunderii penale, considerăm că mai degrabă este o modalitate *sui-generis* de împăcare a părților. De altfel, acesta este și înțelesul termenului de mediere: potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, medierea este definită ca: „**1. Intervenție pentru realizarea unei înțelegeri între două sau mai multe părți adverse Si: mijlocire (1), (inv.) mediație (1). 2. Demersuri oficiale pentru a preveni sau a pune capăt ostilităților dintre două sau mai multe state**” [3].

Tot Legea nr. 217/2003 prevede în art. 27 alin. (2) că medierea poate fi realizată de mediatorii autorizați [5, art. 27, alin. (2)].

Concluzia se impune de la sine, câtă vreme nu este posibilă încheierea unui acord de mediere altfel decât de și în fața unui mediator, conform legii cadru.

Considerăm că față de natura procesului medierii, care este extrem de delicată și ridică numeroase și majore dificultăți, atât de natură practică cât și de natură etică, eliminarea dispozițiilor referitoare la realizarea medierii prin consiliul de familie a fost mai mult decât benefică, deoarece era vorba de dispoziții extrem de riscante [7, p. 56], dar și dificil de pus în operă; ar fi fost dificil pentru membrii unei familii, chiar reuniți într-un asemenea consiliu, să realizeze medierea, care astfel ar fi rămas lipsită de finalitate practică și eficiență, cu atât mai mult cu cât

acest proces se impunea a fi realizat de persoane cu pregătire în domeniu și care nu aparțin cadruului familial.

Această soluție era necesară, în special, în cazurile de violență domestică, domeniu ce necesită pregătire de specialitate, inclusiv psihologică, astfel încât a fost și este necesară selecționarea și pregătirea atentă a mediatorilor; aceștia trebuie să posede abilitățile necesare de a pregăti persoanele implicate pentru derularea programului [8, p. 98], de a asigura avansarea discuțiilor de o manieră civilizată și sigură, de a ghida părțile în fazele cele mai dificile și de a le încuraja să se implice total și creativ, iar modalitățile concrete de intervenție în asemenea situații implică și pregătirea specială a profesioniștilor.

Dispoziția menționată se coroborează cu cea înscrisă în art. 27 alin. (2) din Legea nr. 217/2003 anterior precizată, în care este prevăzută posibilitatea de a apela la mediere, în condițiile legii.

Este adevărat că Legea nr. 192/2006 a încercat să corecteze situațiile și dispozițiile ce erau aproape inaplicabile în formele anterioare ale legii și să completeze unele dintre aspectele menționate, prin stabilirea condițiilor pe care trebuia să le îndeplinească persoanele care doresc să devină mediatorii [6, art. 7, 9], precum și modalitățile de autorizare și avizare a standardelor de formare în domeniul medierii. Observăm, totuși, că cerințele minime privind profesia de mediator nu privesc câteva calități esențiale, cum ar fi: abilitățile personale și obiectivele cursului de pregătire și, în acest sens, ne permitem observația că mediatorii ar trebui să reprezinte o largă arie de domenii de activitate, recrutarea să fie făcută din toate grupurile sociale (ținând seama de nivelul de educație și pregătire), inclusiv din rândul minorităților etnice și religioase, fără a omite faptul că este necesar ca mediatorii să aibă un anumit nivel de cultură generală, să dovedească o bună cunoaștere a mediului social în care trăiesc și muncesc, să aibă un nivel înalt de maturitate psiho-comportamentală - cerințe stabilite prin Recomandarea nr. 19/1999 a Consiliului Europei, cerințe care nu sunt prevăzute în legislația română conform acestei recomandări. De altfel, o lacună a acestor dispoziții o reprezintă, în opinia noastră, lipsa obligativității studiilor superioare juridice: apreciem că un mediator ar trebui să aibă studii juridice, absolut necesare pentru realizarea unui act de mediere în conformitate cu toate cerințele legale, având în vedere că, de regulă, încheierea unui acord de mediere intervine, de regulă, ulterior declanșării procedurii legale (civile ori penale) [13].

Legea a acordat o deosebită atenție procedurii medierii și modului în care se încheie medierea. În acest sens, sunt prevăzute trei modalități pentru închiderea medierii și anume: încheierea unei înțelegeri între părți; constatarea eșuării medierii; denunțarea contractului de mediere de către una din părți.

Din coroborarea argumentelor expuse anterior, dar și din coroborarea dispozițiilor celor două acte normative, se constată că, în textul Legii nr. 217/2003 cu referire la medierea în cazurile de violență domestică, sunt insuficiente și lipsite de coerență, atât din punct de vedere substanțial, cât și din punct de vedere procedural, ceea ce conduce, în mod necesar, la dificultăți în ce privește implementarea în practică a acestor dispoziții.

Deși Legea nr. 192/2006 a fost adoptată în considerarea Recomandării Consiliului Europei nr. 19/1999 privind medierea în materie penală [9], care, în Memorandumul Explicativ, definește conceptul de mediere și modelele consensuale de rezolvare a conflictelor, este de observat că dispozițiile din cuprinsul recomandării nu se regăsesc în totalitate în corpul legii și, mai mult, prin lege s-a prevăzut că este atribuția Consiliului de mediere să elaboreze regulamentul privind organizarea și funcționarea sa, precum și standardele de formare în domeniul medierii, ceea ce nu era necesar, deoarece toate aceste reglementări puteau fi preluate din chiar cuprinsul recomandării, având în vedere necesitatea de apropiere a legislațiilor statelor membre, astfel încât această dispoziție tranzitorie nu a făcut nimic altceva decât să întârzie nejustificat aplicarea legii. Cu toate că, din punct de vedere al dreptului comunitar, spre deosebire de regulament și directivă, recomandarea nu are forță juridică și nu impune obligații pentru statele membre și nu sunt supuse controlului jurisdicțional al CJCE, dar sunt acte comunitare care, potrivit art. 211 din TCE, sunt emise de Comisie cu privire la materiile care fac obiectul tratatului, atunci când acesta le prevede în mod expres sau când Comisia le consideră necesare. Prin urmare, recomandările nu conferă drepturi și nu creează obligații, dar Curtea de Justiție a statuat că ele trebuie avute în vedere de către instanțele naționale, în măsura în care contribuie la clarificarea unor obligații naționale și a celor comunitare cu caracter coercitiv și pot determina statele membre să adopte măsuri sau norme juridice în diferite domenii. Rezultă că recomandările Comisiei și Consiliului reprezintă, de fapt, invitația adresată statelor de a adopta o anumită regulă de conduită, apropiin-

du-se de un tip de directivă ce nu are caracter obligatoriu, dar care are un rol, deloc neglijabil, de sursă indirectă de apropiere a legislațiilor naționale.

Este adevărat că Legea-cadru a medierii respectă câteva dintre principiile fundamentale ale conceptului de justiție restaurativă, instituite de Recomandarea amintită, care reflectă elementele esențiale ale acestei metode de abordare a criminalității, cu accent pe cazurile de violență domestică, și care conferă specificitate acestui nou model de prevenire și control al criminalității, trasând totodată și coordonatele generale, și anume:

- infracțiunea este percepută ca un prejudiciu;
- activitatea restaurativă este focalizată într-o mai mare măsură pe prejudiciul cauzat prin infracțiune decât pe transgresiunea normei penale [8, p. 93];
- acordă un interes egal victimei și infractorului, implicându-i, în același timp și în aceeași măsură, în înfăptuirea actului de justiție;
- pune accent pe reabilitarea victimelor, acordându-le sprijin și răspunzând nevoilor acestora, așa cum sunt percepute de către victimă;
- acordă sprijin infractorilor, încurajându-i să înțeleagă, să accepte și să-și îndeplinească obligațiile față de victimă și față de comunitate;
- oferă ocazia unei comunicări, directe sau indirecte, între victimă și infractor;
- comunitatea reprezintă un factor esențial, încurajând colaborarea părților, reabilitarea victimei, reintegrarea infractorilor – deziderate care, în anumite cazuri, sunt mai greu de atins prin coerciție și izolare;
- arată respect față de toate părțile implicate;
- eficiența și rezultatele actului de justiție sunt cuantificate prin gradul în care reparația morală și materială a fost realizată, dar nu prin gravitatea pedepsei aplicate.

Din analiza acestor principii și având în vedere caracterul și natura specială a relațiilor de familie, analiza cantitativă și modul de soluționare calitativă [10] a cauzelor ce implică violență domestică, ne permitem aprecierea că acest mod de soluționare reprezintă metoda optimă de satisfacere a intereselor victimei, ale infractorului, care nu sunt incompatibile. Este o soluție constructivă din punct de vedere social și reprezintă cel mai bun răspuns al societății în beneficiul tuturor părților interesate, deoarece

oferă posibilitatea de îmbunătățire a relațiilor de familie, ceea ce o pedeapsă (care, pentru infractor, dobândește o valență preponderent aflictivă) nu este în măsură să realizeze cu tot atâta eficacitate, dar și realizarea dezideratului fundamental al justiției penale, acela de a asigura starea de normalitate în desfășurarea relațiilor sociale, reinsertia și reeducarea infractorilor într-o manieră lipsită de coerciția specifică aplicării unei sancțiuni penale, dar mult mai eficientă.

Este adevărat că s-au adus argumente puternice împotriva medierii în cauzele de violență domestică motivate de faptul că există un dezechilibru de putere între infractor și victimă, aceasta din urmă este, în cele mai multe cazuri, incapabilă să-și articuleze propriile nevoi și poate fi expusă la noi acte de violență din partea agresorului, dar și că există riscul ca promovarea medierii să reprezinte un semnal că violența domestică nu este o infracțiune, ci o chestiune ținând de sfera strict privată a familiei.

Totuși, argumentele în favoarea acestui proces par a fi mai raționale și tind să satisfacă într-o mai mare măsură atât interesele victimei directe și a celor colaterale cât și interesul general al societății, în special, în cazurile de violență ocazională [11, p. 95].

Recurgerea la procedura în instanță ar putea conduce la o exacerbare a conflictului [7, p. 58], în timp ce medierea, ca metodă participativă de soluționare a conflictului, poate însemna o mai mare responsabilizare a părților, o încurajare de a pune capăt conflictului și violenței [7, p. 58].

În acest context se impune precizarea că participarea infractorului la procesul de mediere nu trebuie folosită împotriva sa în situația în care dosarul este retrimis instanței penale, iar acceptarea sau recunoașterea faptelor de către acesta, cu prilejul medierii, nu poate fi folosită ca probă în procedurile penale ulterioare, iar dacă medierea are succes, instanța penală trebuie să accepte rezultatul și, în consecință, procedura penală încetează (se va dispune, după caz, încetarea urmăririi penale sau încetarea procesului penal, în temeiul art. 16 lit. g CPP).

Astfel, perioada limitată de timp alocată medierii reprezintă garanția că sistemul de justiție penală primește în timp util rezultatele subsecvente medierii, pentru a lua deciziile corespunzătoare fără întârziere, fiind respectat în această modalitate și dreptul la o durată rezonabilă a procedurilor, ca parte a dreptului la un proces echitabil, instituit de art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Pe de altă parte, în situația în care între părți există neînțelegeri grave, este evident ca medi-

erea nu reprezintă metoda optimă de stingere a conflictului, deoarece nu poate exista o participare liberă și voluntară [12]; cum procesul de mediere implică nu numai o participare activă a părților, ci și luarea unor decizii în propriul interes, este posibil să se producă un dezechilibru în cazul dependenței unei părți de cealaltă, dar există și riscul comiterii unor noi acte de violență, soluțiile în aceste cazuri fiind fie echilibrarea balanței de către mediator, fie abandonarea procesului de mediere [12].

Concluzii

Apreciem că suntem îndreptățiți a sublinia că medierea, ca parte a conceptului de justiție restaurativă, presupune transferul de responsabilitate către comunitate sub aspectul reinsertiei sociale a infractorilor, dar și controlul asupra membrilor săi [4], dar în România există dificultăți atât în ce privește implicarea comunității în procesul restaurativ, cât și în ce privește implicarea instituțiilor abilitate prin lege cu atribuții în acest sens, care sunt lipsite de o abordare complexă și specifică, nu și-au adaptat procedurile la nevoile victimei și nu sunt în măsură să urmărească dacă acțiunile întreprinse au dat rezultatul scontat, fără a omite că instituțiile respective nu pot lucra separat de sistemul de justiție, care trebuie să dețină suficiente pârghii pentru a-și asigura rolul de control al activității restaurative, cu atât mai mult cu cât controlul este necesar din perspectiva respectării drepturilor individuale ale părților implicate în acest proces.

Din această perspectivă, se impune concluzia că analiza sistemului de justiție restaurativă este orientată spre regândirea și redefinirea principiilor care stau la baza acțiunii generate de transgresiunea normelor penale, dar și spre realizarea unei depline consonanțe între reacția statului la încălcarea normei penale și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei.

Referințe bibliografice

1. Cod de procedură penală al României: Legea nr. 135 din 15 iulie 2010. În: *Monitorul Oficial*, 2010, nr. 486.
2. Decizia-cadru 2001/220/JAI a Consiliului din 15 martie 2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale. În: *Jurnal Oficial*, L 082, 22/03/2001, p. 0001-0004.
3. Dicționar explicativ al limbii române. <https://dexonline.ro/definitie/mediere/definitii> (vizitat 11.11.2024).
4. Giles G.W. Administrarea justiției pentru minori și tineri în comunitate”, Seminarul „Politici penale și politici penitenciare”. București, mai 2003.
5. Legea României pentru prevenirea și combaterea violenței domestice: Legea nr. 217 din 22 mai 2003. În: *Monitorul Oficial*, 2020, Partea I, nr. 948.
6. Legea României privind medierea și organizarea profesiei de mediator: Legea nr. 192 din 16 mai 2006. În: *Monitorul Oficial*, 2006, nr. 441.
7. Raport final ABA CEELI, USAID: Violență domestică în România: legislație și sistemul judiciar, 2007. https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnad216.pdf (vizitat 14.11.2024).
8. Rădulescu S., Banciu D. *Evaluarea sistemului de justiție restaurativă din România*. București: Oscar Print, 2004. 117 p.
9. Recomandarea Consiliului Europei nr. 19/1999 privind medierea în materie penală. <https://rm.coe.int/0900001680924d2e> (vizitat 14.11.2024).
10. Recomandarea rec (2000) 22 a Comitetului de Miniștri către statele membre în legătură cu îmbunătățirea implementării regulilor europene privind sancțiuni și măsuri comunitare. <https://rm.coe.int/16806f407c> (vizitat 14.11.2024).
11. Rimelspach R.L. Mediating family disputes in a world with domestic violence: How to devise a safe and effective court-connected mediation program. In: *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, 2001, Jan., 1, p. 95-112.
12. Recomandarea nr. R. 19 (99) a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la mediere în materie penală. Adoptată de Comitetul de Miniștri pe 15 septembrie 1999 la cea de-a 69-a întâlnire a reprezentanților miniștrilor. <https://www.blog.mediatoru.ro/recomandarea-nr-99-19-privind-mediarea-in-materie-penala/> (vizitat 11.11.2024).
13. Observații formulate de Consiliul Legislativ în Avizul referitor la proiectul Legii-cadru privind organizarea profesiei de mediator. <https://www.cdep.ro/proiecte/2006/100/80/5/cl185.pdf> (vizitat 14.11.2024).

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

CZU: 347.63

[https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4\(71\).04](https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4(71).04)

SCHIMBAREA REȘEDINȚEI OBIȘNUITE A COPILULUI

Dina VRABIE,
doctorand, USM
<https://orcid.org/0009-0009-4486-4728>

SUMAR

Orice copil are o reședință obișnuită, care indică asupra legăturii speciale a acestuia cu un anumit loc. Deși sintagma conține termenul „obișnuită”, totuși, cert este faptul că reședința poate fi modificată. Asupra acestei ingerințe în viața și confortul psihologic al copilului părinții ar urma să decidă împreună, în scopul diminuării suferințelor cauzate copilului de procesul respectiv.

În esență, schimbarea reședinței obișnuite a copilului poate purta fie caracter legal, fie caracter ilegal (ilicit). O schimbare legală a reședinței obișnuite a copilului nu reprezintă obiectul nostru de cercetare, deoarece nu implică o încălcare a dreptului privind încredințarea și, prin urmare, nu cade sub incidența procedurii de înapoiere a copilului. Atenția este captată de modul în care are loc schimbarea reședinței obișnuite a copilului în mod ilegal, or, în urma unei deplasări sau rețineri ilicite a copilului pe teritoriul altui stat, acesta poate dobândi o nouă reședință obișnuită, cu respectarea anumitor condiții.

Cuvinte-cheie: reședință obișnuită, înapoierea copilului, dreptul privind vizitarea, dreptul privind încredințarea, deplasare ilicită, reținere ilicită, ne-înapoiere.

Introducere

Atunci când abordăm subiectul referitor la reședința obișnuită a copilului, precum și posibilitatea de schimbare a acesteia, trebuie în mod inevitabil să precizăm că cercetările în cauză au la bază o instituție cu denumirea de înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite. În esență,

THE CHANGE OF THE CHILD'S HABITUAL RESIDENCE

SUMMARY

Every child has a habitual residence, which indicates his special connection with a certain place. Although the phrase contains the term „ordinary”, it is certain that the residence can be changed. On this interference in the child's life and psychological comfort, the parents would decide together, in order to reduce the suffering caused to the child by the said process.

In essence, changing the child's habitual residence can be either legal or illegal (illegal). A legal change of the child's habitual residence is not the subject of our research, as it does not involve a breach of custody right, and therefore does not fall under the scope of the child return procedure. Attention is drawn to the way in which the child's habitual residence is changed illegally, due to the fact that as a result of an illegal child's movement or detention on the territory of another state, he can acquire a new habitual residence, subject to certain conditions.

Key-words: habitual residence, child return, visitation rights, custody rights, unlawful removal, unlawful detention, non-return.

baza normativă a acestei proceduri o regăsim în Convenția de la Haga din 1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, în Regulamentul Bruxelles II B din 2019, precum și în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [5, art. 279 alin. (1) lit. b¹), art. 293¹-293⁴].

Deși anterior termenul de reședință obișnuită era utilizat, în special, în contextul normelor internaționale referitoare la copii, și anume cele privind înapoierea acestora, situația a suferit unele schimbări. Astfel că, actualmente, Codul civil al Republicii Moldova operează cu termenul de reședință obișnuită atunci când definește domiciliul.

Relevanța reședinței obișnuite este dictată de faptul că aceasta reprezintă unul din elementele de identificare a persoanei. Prin aceasta se înțelege individualizarea sa, raportat fiind la societate sau la familie, prin mijloace specifice, cu scopul determinării poziției sale în viața juridică. Principalele atribute de identificare a persoanei sunt numele și domiciliul, care se referă la localizarea în spațiu [10].

Copilul, de rând cu maturii, prezintă elemente care îl individualizează și îi oferă anumite drepturi speciale și suplimentare, chiar și în raport cu părinții săi. Una dintre facilitățile de bază pe care le acordă copilului reședința sa obișnuită, este anume dreptul de a nu fi deplasat sau reținut ilegal într-un alt stat. De aici și apare interesul față de modul, criteriile de identificare, precum și perspectiva de schimbare a reședinței obișnuite a copilului.

Scopul cercetării

Scopul acestei cercetări este de a crea o lucrare inovativă și inerentă, în urma sintezei abordărilor existente în literatura de specialitate, precum și în legislația națională și internațională. Printre obiectivele de bază scontate se numără definirea reședinței obișnuite a copilului în cadrul procedurii de înapoiere sau exercitare a dreptului de vizitare a acestuia, identificarea elementelor care definesc stabilirea reședinței obișnuite într-un anumit loc, precum și evidențierea circumstanțelor care permit schimbarea locului reședinței obișnuite a copilului.

Metodologia cercetării

Metodologia cercetării utilizată în cadrul studiului efectuat implică recurgerea la unele metode specifice cercetării științifice, cum ar fi cea juridică, precum și la: metoda analitică, metoda istorică, metoda comparativă, metoda sintetică, metoda logică. În aceeași ordine de idei, în procesul studiului efectuat facem referire la cunoștințele expuse de alți cercetători în domeniu, insistând în același timp pe prevederile legislației naționale, internaționale, cât și pe cele ale statelor vecine.

Elementele ce determină reședința obișnuită a copilului

Ab initio, menționăm că, până nu demult, o definiție clară a „reședinței obișnuite” nu a existat. În acest context, Igor Coban consideră că noțiunea „reședință obișnuită a copilului” trebuie stabilită de către autoritățile competente în fiecare caz pe baza elementelor de fapt, din motiv că

nu este definită în cadrul Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980 [2]. Între timp, situația a luat o nouă întorsătură, astfel încât, actualmente, un proiect de lege recent apărut ne pune la dispoziție o definiție legală a reședinței obișnuite. Astfel, Legea privind protecția specială a copiilor împotriva deplasării în străinătate sau reținerii ilicite, preconizată a intra în vigoare la data de 1 ianuarie 2025, prevede la art. 3: *Reședința obișnuită a copilului este locul care exprimă o anumită integrare a copilului într-un mediu social și familial și care demonstrează o legătură apropiată și stabilă a acestuia cu locul vizat. La determinarea reședinței obișnuite a copilului, în fiecare caz particular, se iau în considerare toate elementele de fapt relevante, cum ar fi: durata, regularitatea, condițiile și motivele sejurului pe teritoriul unui stat, cetățenia copilului, locul și condițiile de școlarizare, cunoștințele lingvistice, precum și raporturile de familie și sociale ale copilului în statul respectiv”*.

În aceeași măsură, o definiție a reședinței obișnuite poate fi dedusă din normele legale existente, precum și din practica judiciară a instanțelor de judecată. Așadar, prevederile Codului civil al RM, în special art. 38, stipulează în felul următor: *„Domiciliul persoanei fizice este locul unde aceasta își are reședința obișnuită. Reședința obișnuită demonstrează o legătură apropiată și stabilă a persoanei fizice cu locul vizat. La determinarea reședinței obișnuite se iau în considerare toate elementele de fapt relevante, în special, durata și regularitatea prezenței persoanei în locul vizat, precum și condițiile și motivele acestei prezențe”* [3].

Analizând aceste norme, ajungem la concluzia că, aparent, legiuitorul pune semnul egalității între termenul de domiciliu și cel de reședință obișnuită. Totuși, intervin careva dificultăți de interpretare, or, domiciliul persoanei, în conformitate cu prevederile art. 39 alin. (1) Cod civil al RM, *„se prezumă, până la proba contrară, că se află la locul menționat ca atare în buletinul de identitate sau, după caz, în alt act de identitate prevăzut de lege”* [3], iar locul reședinței obișnuite nu este indicat într-un act oarecare. Desprindem ideea că domiciliul persoanei se află acolo unde îi este reședința obișnuită, și nu invers. În rezultat, aceasta ar dicta primordial necesitatea stabilirii locului reședinței obișnuite, pentru a putea afirma cu certitudine că tot acolo se află și domiciliul persoanei. Prin urmare, chiar dacă într-un oarecare act de identitate ar fi indicat expres domiciliul persoanei, acesta ar putea fi combătut prin prezentarea unor probe care

ar indica asupra stabilirii reședinței obișnuite a persoanei într-un alt loc.

Acestea fiind spuse, în legătură cu legislația națională, menționăm, de asemenea, că, în conformitate cu prevederile art. 40 Cod civil al RM, „*domiciliul minorului în vârstă de până la 14 ani este la părinții săi sau la acel părinte la care locuiește permanent*” [3]. Și aici este relevant să atragem atenția asupra faptului că, odată ce domiciliul copilului se află într-un anumit loc, fiind confirmat prin actele de identitate, aceasta nu înseamnă că, în mod obligatoriu, tot acolo se află și reședința obișnuită a acestuia. Reședința obișnuită va fi determinată, reieșind din normele Codului civil al RM, de următorii factori: legătura apropiată și stabilă a copilului, în special, cu un anumit loc; durata și regularitatea prezenței copilului într-un anumit loc; condițiile și motivele prezenței copilului într-un anumit loc.

La fel, o definiție apropiată de sensul și esența termenului de reședință obișnuită a copilului o găsim în cauza C-523/07, în care CJUE a apreciat că noțiunea de „reședință obișnuită”, în temeiul articolului 8 alineatul (1) din Regulamentul (CE) nr. 2201/2003, trebuie să fie interpretată în sensul că această reședință corespunde locului care exprimă o anumită integrare a copilului într-un mediu social sau familial. În acest scop, trebuie mai ales să fie luate în considerare durata, regularitatea, condițiile și motivele sejurului pe teritoriul unui stat membru și ale mutării familiei în acest stat, cetățenia copilului, locul și condițiile de școlarizare, cunoștințele lingvistice, precum și raporturile de familie și sociale întreținute de copil în statul respectiv [1]. Este de competența instanței naționale să determine reședința obișnuită a copilului, ținând cont de ansamblul împrejurărilor de fapt specifice fiecărui caz în parte [9].

În cauza HR (C-512/17) Curtea a venit cu noi elemente care să definească noțiunea de reședință obișnuită a copilului:

1. Reședința obișnuită a copilului trebuie să fie stabilită pe baza unui ansamblu de împrejurări de fapt proprii fiecărui caz în parte. În afară de prezența fizică a copilului pe teritoriul unui stat membru, trebuie să fie reținuți și alți factori de natură a demonstra că această prezență nu are deloc un caracter temporar sau ocazional și că reședința copilului exprimă o anumită integrare într-un mediu social și familial.
2. Reședința obișnuită a copilului, în sensul Regulamentului (CE) nr. 2201/2003, corespunde locului în care se situează în fapt centrul vieții sale.

3. În acest cadru, trebuie în general să fie luați în considerare factori precum durata, regularitatea, condițiile și motivele șederii copilului pe teritoriul diferitor state membre în cauză, locul și condițiile de școlarizare ale acestuia, precum și raporturile de familie și sociale ale copilului în statele membre respective [8].

După cum am menționat deja anterior, determinarea reședinței obișnuite a copilului ține de competența instanțelor naționale. Acest subiect este unul care trezește interes din punct de vedere practic. Astfel, cererea privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite poate fi adresată inițial autorității centrale a statului solicitant de către persoana care pretinde că a avut loc o deplasare sau reținere ilicită. Totuși, acest pas nu este unul obligatoriu și, prin interpretarea normelor art. 22 din Regulamentul Bruxelles II B, ajungem la concluzia că reclamantul se poate adresa direct instanței de judecată cu o cerere în acest sens. Competența de fond în judecarea cauzelor privind înapoierea copilului sau exercitarea dreptului privind vizitarea aparține statului unde copilul își avea reședința imediat înaintea deplasării sau reținerii ilicite. Aceste concluzii le desprindem din prevederile art. 9 din Regulamentul Bruxelles II B din 2019. Și aici întâmpinăm dificultăți în ceea ce privește competența instanței care va stabili locul reședinței obișnuite a copilului imediat înaintea deplasare sau reținere ilicită. Bineînțeles, aceasta reprezintă un pas definitiv care, în rezultat, va indica asupra instanței competente să judece cauza și să se pronunțe asupra înapoierii sau refuzului de înapoiere a copilului. Termenul de reședință obișnuită este unul complex și necesită cunoștințe speciale din partea instanțelor de judecată anume în această materie. La fel, este necesară o analiză imparțială și sub mai multe aspecte a factorilor care indică asupra locului reședinței obișnuite a copilului. Anume din acest considerent, regăsim necesar existența unei instanțe internaționale cu competența de stabilire la etapa inițială a aspectului referitor la locul reședinței obișnuite a copilului imediat înaintea deplasării sau reținerii ilicite.

Schimbarea reședinței obișnuite a copilului

Odată ce am adus o oarecare claritate în ceea ce privește condițiile care determină locul reședinței obișnuite a copilului, urmează să analizăm un alt aspect nu mai puțin important, cum ar fi posibilitatea de schimbare a reședinței obișnuite a copilului. Cert este faptul că o asemenea oportunitate există, întrebarea constă

doar în faptul *cum* va avea loc această schimbare, va fi ea una legală sau ilegală?

Deplasarea este una legală atunci când este consimțită de ambii reprezentanți legali ai copilului. Există însă cazuri când deplasarea sau reținerea copilului poate purta caracter ilicit, ceea ce, la prima vedere, ar reprezenta temeie de înapoiere imediată a copilului. Totuși, în marea lor parte, regulile implică și excepții. Una dintre aceste excepții constă în faptul că înapoierea copilului poate fi refuzată de către instanța de judecată datorită scurgerii unei perioade impunătoare de timp cu începere de la momentul deplasării sau reținerii ilicite a copilului și până la introducerea unei cereri în acest scop în fața instanței [7, art. 12]. În asemenea cazuri, pe parcursul perioadei de aflare a copilului pe teritoriul statului solicitat sau, altfel spus, statul unde a fost deplasat copilul, poate interveni schimbarea reședinței obișnuite a copilului. Instanța poate constata că copilul s-a integrat în noul mediu social în rezultatul aflării sale o perioadă impunătoare de timp pe teritoriul statului solicitat.

În această ordine de idei, potrivit prevederilor art. 9 al Regulamentului Bruxelles II B din 2019, „în caz de deplasare sau de reținere ilicită a unui copil, instanțele din statul membru în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înaintea deplasării sau a reținerii sale ilicite rămân competente până în momentul în care copilul dobândește o reședință obișnuită într-un alt stat membru” [13]. Din conținutul aceluiași articol, lit. b), reiese că copilul dobândește o nouă reședință obișnuită în următoarele cazuri:

- orice persoană, instituție sau alt organism căreia/căruia i-a fost încredințat copilul consimte la deplasarea sau reținerea acestuia;
- dacă a locuit în acest alt stat membru o perioadă de cel puțin un an după ce persoana, instituția sau orice alt organism căreia/căruia i s-a încredințat copilul a avut sau ar fi trebuit să aibă cunoștință de locul în care se afla copilul și copilul s-a integrat în noul său mediu [13].

Prin urmare, prezintă importanță perioada de aflare a copilului pe teritoriul aceluși stat unde a fost deplasat. Tocmai de aceea, atât persoanele interesate, care sunt în drept să se adreseze organelor competente, cât și înseși organele competente, trebuie să acționeze cu celeritate în asemenea procese. Regimul de urgență în care urmează a fi examinate aceste cauze este dictat de necesitatea respectării dreptului copilului la confort fizic și psihologic. Aflarea copi-

lului într-un alt stat decât cel al reședinței sale obișnuite, în lipsa acordului celuilalt părinte și prin întreprinderea mijloacelor ilegale de reținere a copilului într-un mediu cu care acesta nu este familiarizat, este de natură să pună în pericol securitatea și integritatea sa.

Pe lângă perioada de timp scursă cu începere de la deplasare și până în momentul introducerii unei cereri în fața organelor administrative și judiciare, relevanță majoră prezintă anume faptul dacă s-a integrat sau nu copilul în noul mediu social. Ar fi posibilă situația în care perioada scursă din momentul deplasării sau reținerii ilicite să fie una impunătoare, care depășește termenul de un an, dar să se constate că copilul încă nu s-a integrat în noul mediu social. Asta ar însemna că nu a avut loc o schimbare a reședinței obișnuite a copilului. În scopul determinării faptului integrării sau neintegrării copilului în noul mediu social, vor fi prezentate probe de către partea interesată.

O altă cauză care ar permite schimbarea reședinței obișnuite a copilului ar reprezenta, după cum am menționat deja anterior, faptul că persoana sau organul cui i s-a încredințat copilul, sau, mai bine zis, conform legislației Republicii Moldova, cu care a fost stabilit domiciliul copilului, a consimțit asupra deplasării sau reținerii acestuia. A consimți asupra deplasării sau reținerii copilului într-un alt stat decât cel al reședinței obișnuite înseamnă a exterioriza sub orice formă acordul sau acceptarea situației de facto. Reținerea sau deplasarea inițială poate purta caracter ilicit și poate implica o încălcare vădită a dreptului privind încredințarea, însă celălalt reprezentant legal al copilului poate recurge la acceptarea acestei deplasări sau rețineri, ca rezultat al estimării unui interes superior al copilului în acest sens. Dacă persoana care este în drept să introducă o cerere de înapoiere ajunge la concluzia că deplasarea sau reținerea copilului într-un alt stat este de natură să îi aducă doar beneficii copilului, în același timp fiind respectate toate condițiile pentru asigurarea securității copilului, acesta poate aproba deplasarea sau reținerea copilului, ceea ce va genera schimbarea reședinței obișnuite a ultimului.

În cele ce urmează vom enumera situațiile prevăzute de art. 9 lit. b) al Regulamentului Bruxelles II B, în care intervine schimbarea reședinței obișnuite a copilului. Deci, de rând cu celelalte condiții deja analizate de dobândire a noii reședințe obișnuite, copilul va căpăta o nouă reședință obișnuită, dacă s-a integrat în noul mediu social și a fost îndeplinită cel puțin una dintre următoarele condiții:

- a. în termen de un an, de când cel căruia i s-a încredințat copilul a avut sau ar fi trebuit să aibă cunoștință de locul în care se afla copilul, nu s-a depus nicio cerere de înapoiere la autoritățile competente ale statului membru în care copilul a fost deplasat sau este reținut;
- b. s-a retras o cerere de înapoiere înaintată de cel căruia i s-a încredințat copilul și nu s-a depus nicio nouă cerere în termenul stabilit la punctul a;
- c. o cerere de înapoiere înaintată de cel căruia i s-a încredințat copilul a fost respinsă de o instanță dintr-un stat membru pentru alte motive decât cele menționate la articolul 13, alineatul (1) litera (b) sau la articolul 13, alineatul (2) din Convenția de la Haga din 1980 și respectiva hotărâre nu mai poate face obiectul unei căi de atac ordinare;
- d. nu a fost sesizată nicio instanță, astfel cum se menționează la articolul 29 alineatele (3) și (5), în statul membru în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înaintea deplasării sau a reținerii sale ilicite;
- e. o hotărâre în materie de încredințare care nu dispune înapoierea copilului a fost pronunțată de instanțele din statul membru în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înaintea deplasării sau a reținerii sale ilicite.

Așadar, ne-depunerea unei cereri de înapoiere în termen ce depășește un an de zile de către cel cui i-a fost încredințat copilul, acesta cunoscând sau trebuind să cunoască despre locul aflării copilului, atrage după sine schimbarea reședinței copilului. Acest termen de un an de zile, fiind scurs, nu reprezintă o condiție suficientă, este necesar a se stabili și faptul integrării copilului în noul mediu social.

Retragerea cererii de înapoiere de către cel cui i s-a încredințat copilul și nedepunerea unei altei cereri, însoțită de integrarea copilului în noul mediu social la fel atrage schimbarea reședinței obișnuite a copilului.

La fel, dacă există o hotărâre prin care se refuză înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite, copilul va dobândi o nouă reședință obișnuită. Urmează să precizăm că, la acest aspect, Regulamentul face referire la refuzul de înapoiere pentru alte motive decât:

- existența unui risc grav ca înapoierea copilului să-l expună unui pericol fizic sau psihic, sau ca în orice alt chip să-l situeze într-o situație intolerabilă;

- dacă se constată că copilul se împotrivește la înapoierea sa și că a atins o vârstă sau o maturitate care face necesar să se țină seama de opinia sa.

La caz, un alt motiv pentru care ar putea pronunța instanța o hotărâre prin care se refuză înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite ar ține, spre exemplu, de constatarea faptului că persoana, instituția sau organismul care avea în îngrijire copilul nu exercita efectiv dreptul privind încredințarea la data deplasării sau ne-înapoierii, ori consimțise sau achiesase ulterior acestei deplasări sau ne-înapoieri.

Concluzii și sugestii

Concluzionăm asupra faptului că reședința obișnuită a copilului reprezintă un indice spațial și temporal al legăturii apropiate și stabile a copilului cu un anumit loc, reieșind din unii factori cum ar fi: durata, regularitatea, condițiile și motivele șederii copilului pe teritoriul unui stat anume, locul și condițiile de școlarizare ale acestuia, precum și raporturile de familie și sociale ale copilului cu statul respectiv. Reședința obișnuită este, după cum am menționat, nu doar un indice spațial, dar și temporal, datorită importanței duratei de aflare a copilului într-un anumit loc.

Schimbarea reședinței obișnuite a copilului presupune un pas important în viața acestuia și urmează a fi decisă în comun de către reprezentanții legali, ținând cont de interesul superior al copilului. Această concluzie o deducem din prevederile art. 58 alin. (1) al Codului familiei al RM: „Părinții au drepturi și obligații egale față de copii, indiferent de faptul dacă copiii sunt născuți în căsătorie sau în afara ei, dacă locuiesc împreună cu părinții sau separat” [6].

La fel, concluzionăm asupra faptului că legiuitorul moldav a scos de sub jurisdicția părintelui cu care a fost stabilit domiciliul copilului dreptul de a decide unilateral asupra schimbării reședinței obișnuite a copilului. Părintele cu care a fost stabilit domiciliul copilului nu este în drept să stabilească copilul cu traiul pe teritoriul altui stat, în lipsa acordului celuilalt părinte [12]. În aceeași măsură legislația României este solidară cu cea a Republicii Moldova și nu permite schimbarea locuinței copilului în lipsa acordului celuilalt părinte. Articolul 497 alin. (1) al Codului civil al României prevede: „dacă afectează exercițiul autorității sau al unor drepturi părintești, schimbarea locuinței copilului, împreună cu părintele la care locuiește, nu poate avea loc decât cu acordul prealabil al celuilalt părinte” [4].

În urma studiului efectuat, am ajuns la concluzia că reședința obișnuită a copilului prezintă interes pentru:

- stabilirea existenței sau inexistenței unei deplasări sau rețineri ilicite;
- determinarea statului membru a cărui instanță va fi competentă să judece cauza privind înapoierea.

Sugerăm crearea sau numirea unei instanțe care va fi competentă, la etapa inițială, să se pronunțe asupra locului reședinței obișnuite a copilului. În rezultatul obținerii acestei hotărâri, va fi clar identificat statul a cărui instanță este competentă să judece cauza în fond și să se expună asupra înapoierii copilului.

Statele urmează să întreprindă măsuri menite să asigure doar schimbarea legală a reședinței obișnuite a copilului. Contrar acestui deziderat, multe persoane recurg la măsuri ilegale, care includ o deplasare sau o reținere ilicită a copilului pe teritoriul altui stat din mai multe motive, printre care: lipsa cunoștințelor referitoare la căile legale; tergiversarea proceselor; ineficiența sistemului judiciar și lipsa de încredere a persoanelor în acesta; posibilitatea de a se eschiva de la răspundere sau sancțiune ș.a.

Încurajăm informarea în masă a persoanelor referitor la procedura de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite și susținem doar căile legale, judiciare și prin acord comun de schimbare a reședinței obișnuite a copilului. Interesul superior al copilului prevalează asupra intereselor persoanelor mature.

Referințe bibliografice

1. Barbur D.F. *Aspecte civile ale răpirii internaționale de copii. Teorie și practică*. <https://bibliotecahamangiu.ro/doc/5fbee8d4d50cf90017f2d2bd> (vizitat 25.08.2024).
2. Coban I. Determinarea reședinței obișnuite a copilului potrivit convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980. În: *Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, dedicată Zilei internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, 9-10 noiembrie 2023*, p.462-467. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/462-467_3.pdf (vizitat 22.09.2024).
3. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 66-75.
4. Codul civil al României din 01.10.2011. <https://lege5.ro/gratuit/gi2tsmbqhe/autoritatea-parinteasca-codulcivil?dp=gu3dmnbygizds> (vizitat 26.08.2024).
5. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr.225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.285-294.
6. Codul familiei al Republicii Moldova. Nr.1316 din 26.10.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr.47-48.
7. Convenția de la Haga din 25.10.1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118015&lang=ro (vizitat 03.09.2024).
8. Curtea de Justiție a Uniunii Europene. Cauza C-512/17 din 28.06.2018. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=203428&pag> (vizitat 25.08.2024).
9. Curtea de Justiție a Uniunii Europene. Cauza C-523/07 din 02.04.2009. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0523> (vizitat 25.08.2024).
10. Ghiță O. Unele considerații cu privire la reședința obișnuită a copilului. În: *Revista de dreptul familiei*, 2021, nr. 2. <https://lege5.ro/Gratuit/he3dcojyhe4a/unele-consideratii-cu-privire-la-resedinta-obisnuita-a-copilului> (vizitat 25.08.2024).
11. Hotărârea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții de Apel Chișinău din 21.06.2022. Dosar nr. 2-9/22 (2-22076304-02-2-31052022). https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f01618cf-23c2-4deb-9c31-d1ba87a21177 (vizitat 08.09.2024).
12. Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova. Nr. 269 din 09.11.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1996, nr. 6.
13. Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 (Regulamentul Bruxelles II B) privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/ALL/?uri=CELEX%3A32019R1111> (vizitat 25.08.2024).

DREPT PUBLIC

CZU: 342.8:341.231.14

[https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4\(71\).05](https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4(71).05)

RESPECTAREA DREPTULUI DE A FI ALES ÎN CONTEXTUL SANȚIONĂRII CONFLICTULUI DE INTERESE¹

Gheorghe RENIȚĂ,
doctor în drept, lector universitar,
USM, formator INJ
<https://orcid.org/0000-0003-2722-009X>

SUMAR

În acest studiu se analizează respectarea dreptului de a fi ales, în contextul sancționării conflictului de interese. Analiza este făcută prin prisma legislației naționale și, în mod special, prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Este vorba de cazul *Kokëdhima v. Albania*. Se arată că încetarea mandatului obținut la alegeri ca urmare a admiterii/comiterii unui conflict de interese reprezintă o ingerință în dreptul de a fi ales. Totuși, dreptul în discuție nu este absolut, ci relativ. Prin urmare, acesta poate fi limitat. Aici urmează să se aplice testul de proporționalitate.

Cuvinte-cheie: dreptul de a fi ales, conflict de interese, scop legitim, proporționalitate, standarde europene.

Introducere

Articolul 38 din Constituția Republicii Moldova garantează dreptul de vot și dreptul de a fi ales. Dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii.

În contrast, articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului garantează dreptul la alegeri libere. În particular, statele părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului s-au angajat, între altele, să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în

RESPECTING THE RIGHT TO BE ELECTED IN THE CONTEXT OF SANCTIONING THE CONFLICT OF INTEREST

SUMMARY

This study analyses the respect for the right to be elected in the context of sanctioning the conflict of interests. The analysis is made through the lens of national legislation and, in particular, through the lens of the jurisprudence of the European Court of Human Rights. It is the case of *Kokëdhima v. Albania*. It is stated that the termination of the mandate obtained in the elections as a result of admitting/committing a conflict of interests represents an interference with the right to be elected. However, the right in question is not absolute, but relative. Therefore, it can be limited. This is where the proportionality test is to be applied.

Key-words: the right to be elected, conflict of interest, legitimate purpose, proportionality, European standards.

condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ. Spre deosebire de Constituție, articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului se răsfrânge doar în privința alegerii corpului legislativ.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dedus că articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului are un aspect activ - dreptul la vot, și un aspect pasiv - dreptul de a candida la alegeri [4, § 11].

Din perspectiva componentei pasive a dreptului garantat de articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a arătat că nu este suficient ca o persoană să aibă dreptul de a candida la alegeri; aceasta trebuie să aibă și dreptul de a fi membru ca urmare a alegerii sale de către popor [4, § 103]. Cu alte cuvinte, persoana trebuie să aibă

¹ Notă: acest articol are la bază comunicatul elaborat pentru Conferința științifică națională cu participare internațională „30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova. Survivarea tradiției constituționale în tiparele constituționalismului european” din 22 august 2024 (Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova).

posibilitatea efectivă de a-și exercita mandatul obținut în urma alegerilor.

Totuși, uneori, pot să apară diferite situații care ar putea limita/îngrădi posibilitatea persoanei de a-și exercita mandatul obținut în urma alegerilor. Una dintre astfel de ipoteze vizează aplicarea sancțiunii de încetare a mandatului [2, art. 23] pentru admiterea unui conflict de interese (*i.e.*, situația în care persoana are un interes personal ce influențează sau ar putea influența exercitarea imparțială și obiectivă a obligațiilor și responsabilităților ce îi revin potrivit legii [2, art. 2]).

O astfel de ipoteză este surprinsă în jurisprudența recentă a Curții Europene a Drepturilor Omului (jurisprudență care, de altfel, este obligatorie și pentru Republica Moldova [1, § 2], ca stat care a aderat la Convenția Europeană a Drepturilor Omului). În concret, este vorba despre cazul *Kokëdhima v. Albania* [3].

Discuții și rezultate

Starea de fapt în cazul *Kokëdhima v. Albania* poate fi rezumată în felul următor.

Reclamantul (Koço Kokëdhima) a fost acționar unic și administrator al unei societăți comerciale (Abissnet SHA) între 1999, când societatea în discuție a fost înregistrată, și 2014, când și-a vândut acțiunile. În 2013, compania sa a încheiat contracte cu numeroase autorități publice pentru furnizarea de servicii de internet și telefonie fixă.

Tot în 2013, în Albania au avut loc alegeri parlamentare generale la care reclamantul a candidat.

În aceste condiții, reclamantul a solicitat Înalțului inspectorat pentru declararea și controlul bunurilor și conflictelor de interese (în continuare – Inspectoratul de integritate) consultanță în baza Legii nr. 9367 din 7 aprilie 2005 cu privire la prevenirea conflictelor de interese în exercitarea funcțiilor publice (Legea nr. 9367/2005) privind potențialul conflict de interese care ar putea apărea din calitatea sa de acționar al societății sale pe acțiuni, dacă ar fi ales deputat.

Neașteptând vreun răspuns, reclamantul a demisionat din funcția de administrator al societății comerciale și, totodată, a fost ales în calitate de deputat; alegerea reclamantului în calitate de deputat a fost (august 2013) confirmată de Comisia Electorală Centrală [3, § 5-9].

Apoi, printr-o scrisoare din august 2013, Inspectoratul de integritate i-a comunicat reclamantului că îi revine responsabilitatea de a preveni orice conflict de interese și că poate solicita consultanța Parlamentului, care va evalua fiecare caz de eventual conflict de interese și va indica ce măsuri ar trebui luate. De asemenea, autoritatea de integritate i-a comunicat reclamantului că, dacă dorește ca acesta să efectueze o investigație administrativă a funcției sale, va trebui să îi furnizeze o

permisiune scrisă în acest scop. Inspectoratul de integritate l-a informat pe reclamant că, în conformitate cu procedura legală bine stabilită, acesta va fi auditat de către Inspectorat pentru orice conflict de interese, indiferent de eventualele verificări efectuate de către Parlament. Verificările în discuție ar urma să fie efectuate de Inspectoratul de integritate în termen de un an de la depunerea de către funcționarii publici a declarațiilor de avere și de interese personale [3, § 10].

La o dată neprecizată, reclamantul a abordat Președintele Parlamentului cu privire la situația sa. Printr-o scrisoare din octombrie 2013, Președintele Parlamentului l-a informat pe reclamant că Serviciul resurse umane și management al deputaților din Parlament este organul potrivit pentru a se ocupa de problemele pe care le-a abordat. În scrisoare se menționa că Serviciul nu s-a ocupat anterior de cazuri privind investigarea conflictelor de interese. Serviciul juridic din cadrul Parlamentului a oferit îndrumări cu privire la legea privind prevenirea conflictelor de interese care ar putea fi utile pentru declararea averilor și intereselor sale pe care reclamantul ar trebui să o facă înainte de a-și începe mandatul de deputat. De asemenea, l-a informat pe reclamant că poate solicita consultanța Inspectoratului de integritate cu privire la ceea ce constituie un conflict de interese, astfel cum este prevăzut în Legea nr. 9367/2005 [3, § 11-12].

În februarie 2014, reclamantul a vândut acțiunile sale de la compania pe care a fondat-o unei alte societăți comerciale [3, § 13].

În 2015, un grup parlamentar² a înaintat Parlamentului o cerere, solicitându-i să sesizeze Curtea Constituțională cu privire la faptul dacă poziția reclamantului de deputat este incompatibilă cu calitatea de acționar al societății comerciale pe care a fondat-o [3, § 14].

În 2016, Parlamentul a trimis cazul Curții Constituționale. La rândul său, printr-o hotărâre din 2016, Curtea Constituțională a decis că este incompatibilă calitatea de deputat a reclamantului cu poziția sa anterioară de acționar unic al companiei care furniza servicii de internet și telefonie fixă mai multor autorități publice. Curtea Constituțională a constatat că reclamantul a acționat contrar articolului 70 alin. (3) din Constituție, care prevedea că parlamentarilor nu li se permitea să se angajeze în activități cu profit care să genereze venituri din bunuri publice [3, § 15].

² În Albania, când Președintele Parlamentului sau o cecime dintre membrii săi solicită Parlamentului să trimită o cerere privind un deputat care are un conflict de interese, Parlamentul ar trebui să trimită cazul Curții Constituționale, care este singurul organism competent să evalueze un conflict de interese între activitățile unui deputat și mandatul său de deputat [3, § 23].

Curtea Constituțională a constatat o întârziere de șase luni a reclamantului în soluționarea conflictului de interese și a reținut că, deși societatea reclamantului nu a încheiat niciun nou contract cu autoritățile publice după data la care acesta a obținut mandatul de deputat, reclamantul a continuat totuși să primească plăți de la autoritățile publice în baza unor contracte preexistente. Curtea Constituțională a respins argumentele reclamantului că:

- (i) testul relevant ar fi trebuit să fie următorul: dacă societatea a încheiat noi contracte cu autoritățile publice după data de la care a preluat mandatul de deputat, ceea ce nu s-a făcut;
- (ii) a renunțat la interesele sale în societatea comercială înainte de sfârșitul exercițiului financiar relevant și, prin urmare, nu a primit niciun dividend din activitățile societății în cursul perioadei de șase luni examinate;
- (iii) orice profit fusese realizat numai de societatea comercială, care era o entitate juridică distinctă de reclamant;
- (iv) încetarea calității sale de deputat i-ar prejudicia reputația, echivalând cu o încălcare a articolului 8 din Convenție și ar interfera cu dreptul său de a fi deputat și cu drepturile alegătorilor de a fi reprezentați de un candidat ales de aceștia [3, § 16].

În conformitate cu hotărârea Curții Constituționale, care este singura și ultima instanță în astfel de cazuri, a fost încetat mandatul de deputat al reclamantului [3, § 18].

Cazul a ajuns pe masa judecătorilor Curții Europene a Drepturilor Omului. În fața Curții de la Strasbourg, reclamantul s-a plâns de modul în care Curtea Constituțională a interpretat legislația relevantă pentru evaluarea presupusului său conflict de interese, ceea ce a dus la încetarea mandatului său. Acesta a invocat articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (dreptul la alegeri libere) [3, § 24].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului și-a început analiza prin a reaminti că articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție garantează un principiu caracteristic al unei democrații politice efective și, prin urmare, are o importanță primordială în sistemul Convenției. Drepturile conferite de articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu sunt absolute și există loc pentru „limitări implicite”. În ordinea lor juridică internă, statele contractante pot suferi drepturile de vot și de a candida la alegeri în condiții care nu sunt, în principiu, excluse de articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție. În timp ce statele contractante se bucură de o marjă de

apreciere largă în acest domeniu, Curții Europene în revine sarcina să stabilească în ultimă instanță dacă au fost respectate cerințele articolului 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție. În special, trebuie să se asigure că condițiile nu limitează drepturile în cauză într-o asemenea măsură încât să le afecteze însăși esența și să le priveze de efectivitatea lor; că sunt impuse în urmărirea unui scop legitim și că mijloacele folosite nu sunt disproportionale. Asemenea condiții nu trebuie să zădărnicească libera exprimare a poporului în alegerea legislativului – cu alte cuvinte, ele trebuie să reflecte sau să nu contravină preocuparea de a menține integritatea și eficacitatea unei proceduri electorale care vizează identificarea voinței poporului prin vot universal. Statele au o largă libertate de a stabili norme constituționale privind statutul membrilor Parlamentului, inclusiv criterii de declarare a acestora neeligibili. Aceste criterii variază în funcție de factorii istorici și politici specifici fiecărui stat. În scopul aplicării articolului 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, orice legislație electorală trebuie evaluată în lumina evoluției politice a țării în cauză, astfel încât caracteristicile care ar fi inacceptabile în contextul unui sistem să fie justificate în contextul altuia. Pot fi impuse condiții mai stricte cu privire la eligibilitatea de a candida la alegeri în Parlament, prin deosebire de eligibilitatea pentru vot. În această privință Curtea Europeană a considerat că, deși este adevărat că statele dispun de o marjă de apreciere largă atunci când stabilesc condițiile de eligibilitate în mod abstract, principiul că drepturile trebuie să fie efective impune ca procedura de eligibilitate să conțină suficiente garanții pentru a preveni deciziile arbitrare [3, § 49].

Din punct de vedere metodologic, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a notat că în examinarea conformității unei măsuri cu articolul 3 din Protocolul nr. 1 nu aplică testele tradiționale de „necesitate” sau „necesitate socială imperioasă”, care sunt utilizate în contextul articolelor 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie), 9 (libertatea de gândire, de conștiință și de religie), 10 (libertatea de exprimare) și 11 (libertatea de întrunire și de asociere) din Convenție; în schimb, s-a concentrat în principal pe două criterii: dacă a existat arbitrar sau lipsă de proporționalitate și dacă o restricție a interferat cu libera exprimare a opiniei poporului [3, § 50].

În continuare, Curtea Europeană a făcut o recapitulare a principiilor generale privind calitatea dreptului intern și interpretarea dreptului intern. Ea a reiterat că, spre deosebire de alte prevederi ale Convenției, textul articolului 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție nu conține o referire expresă la

„legalitatea” oricăror măsuri luate de stat. Totuși, în baza principiului că condițiile impuse exercitării drepturilor individuale garantate de articolul 3 din Protocolul nr. 1 nu pot restrânge aceste drepturi într-o asemenea măsură încât să le afecteze însăși esența și să le priveze de eficacitatea lor și, întrucât concepția generală prevede că drepturile trebuie să fie practice și efective, dar nu teoretice și iluzorii, Curtea Europeană a considerat că, în cazul în care, ca și în speță, sunt prevăzute de lege restricții privind eligibilitatea de a candida, legea ar trebui să îndeplinească anumite cerințe minime de calitate, cum ar fi accesibilitatea și previzibilitatea. În plus, Curtea Europeană a făcut trimitere la jurisprudența sa bine stabilită, în sensul că o măsură în litigiu trebuie să aibă un anumit suport/bază în dreptul intern și, de asemenea, trebuie să fie compatibilă cu preeminența dreptului, principiu care este menționat în mod expres în Preambulul Convenției și este inerent tuturor articolelor din Convenție [3, § 51].

Așa fiind, din perspectiva exigenței privind previzibilitatea legii, Curtea Europeană a considerat că această exigență este îndeplinită atunci când o persoană este capabilă – dacă este nevoie, cu o consiliere adecvată – să prevadă, într-o măsură rezonabilă, consecințele pe care o anumită acțiune le poate implica și atunci când indică sfera de apreciere conferită autorităților competente și modul de exercitare a acesteia cu suficientă claritate pentru a oferi individului o protecție adecvată împotriva ingerințelor arbitrare. Cu toate acestea, multe legi sunt mai mult sau mai puțin vagi, iar interpretarea și aplicarea lor sunt o chestiune de practică. Indiferent cât de clar ar fi redactată o prevedere legală, există un element inevitabil de interpretare judiciară [3, § 54]. Sfera de aplicare a conceptului de previzibilitate depinde în mare măsură de conținutul actului în cauză, de domeniul pe care acesta este destinat să îl reglementeze și de numărul și statutul celor cărora li se adresează. Simplul fapt că o prevedere legală este capabilă de mai multe interpretări nu înseamnă că acesta nu îndeplinește cerința de „previzibilitate” în sensul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Rolul care le revine instanțelor este tocmai acela de a disipa îndoielile de interpretare care persistă, ținând cont de schimbările din viața cotidiană [3, § 55]. Interpretarea normelor juridice de către autoritățile interne – în special de instanțele de judecată – nu trebuie să fie arbitrară sau lipsită de proporționalitate; astfel de decizii trebuie să fie suficient de motivate [3, § 56].

În acest context, Curtea de la Strasbourg a reiterat că puterea sa de a verifica respectarea dreptului intern este limitată. Ține de competența, în

primul rând, a autorităților naționale, în special – a instanțelor de judecată, să interpreteze și să aplice dreptul intern, chiar și în acele domenii în care Convenția „încorporează” normele acestei legi, întrucât autoritățile naționale sunt, prin forța lucrurilor, calificate să rezolve problemele apărute în acest sens. Acest lucru este valabil mai ales atunci când, la fel ca în speță, cazul se referă la chestiuni de interpretare a dreptului constituțional național. Cu excepția cazului în care interpretarea este arbitrară sau vădit nerezonabilă, rolul Curții Europene a Drepturilor Omului se limitează la a verifica dacă efectele acestei interpretări sunt compatibile cu Convenția [3, § 57].

Aplicând aceste principii la circumstanțele cazului *Kokëdhima v. Albania*, Curtea Europeană a reținut că nu este contestat faptul că încetarea mandatului de deputat al reclamantului de către Curtea Constituțională a echivalat cu o ingerință în drepturile acestuia protejate prin articolul 3 din Protocolul nr. 1. Părțile (reclamantul și Guvernul) au convenit, de asemenea, că, în principiu, legislația internă privind prevenirea conflictului de interese – în ceea ce privește deputații – urmărește scopuri legitime, cum ar fi asigurarea imparțialității și încrederii publicului în legislativ și evitarea situațiilor în care aceștia și-ar putea folosi poziția pentru a profita de pe urma resurselor statului [3, § 58].

Curtea Europeană a observat că problema principală care s-a pus în prezenta cauză este pretinsa imprevizibilitate și pretinsul caracter arbitrar al măsurii luate în privința reclamantului. Sub acest aspect, reclamantul a susținut că interpretarea articolului 70 alin. (3) din Constituție de către Curtea Constituțională a fost prea largă și imprevizibilă. Prin urmare, principalul motiv al plângerii reclamantului se referă la interpretarea legii relevante de către Curtea Constituțională [3, § 59-60].

Pe fond, Curtea a analizat dreptul intern, observând mai întâi că articolul 70 alin. (3) din Constituția Albaniei interzice parlamentarilor să desfășoare orice activitate care generează profit din resursele statului. De asemenea, articolul 21 din Legea nr. 9367/2005 clarifică faptul că parlamentarilor, ca și altor funcționari publici, li se interzice să încheie „un contract sau subcontract cu orice instituție publică”; același lucru se aplică oricărui societăți în care un funcționar deține vreun interes în proprietate. Apoi, jurisprudența Curții Constituționale a Albaniei, în special, o decizie din 2011, care a vizat un alt deputat al Parlamentului a cărui companie a încheiat contracte de achiziție cu entități de stat, a fost, de asemenea, clară în acest sens. Prin urmare, la momentul relevant, nu exista nicio îndoială că deținerea unei societăți care obținea venituri din contracte

încheiate cu autoritățile statului constituia o activitate incompatibilă cu mandatul unui deputat în conformitate cu legislația națională [3, § 61].

După această clarificare, Curtea Europeană a pus sub lupa analizei următoarea problemă: dacă aplicarea dreptului intern a fost previzibilă și dacă reclamantului îi era suficient de previzibil ce măsuri legale trebuia să întreprindă pentru a se asigura că nu se află într-o situație de conflict de interese la asumarea calității de deputat [3, § 62].

Curtea Europeană a observat în acest sens că societatea Abissnet SHA, al cărei acționar unic era reclamantul, a încheiat contracte pentru furnizarea de servicii de internet și telefonie fixă către diferite autorități publice înainte de alegerea reclamantului în calitate de deputat. Compania a continuat să obțină venituri din aceste contracte chiar și după ce reclamantul și-a început mandatul parlamentar [3, § 63].

Reclamantul a susținut că societatea sa comercială a încetat să mai participe la licitații publice de îndată ce a obținut mandatul de deputat. Acesta nu contestă însă că societatea a continuat să obțină venituri din contracte încheiate anterior cu autoritățile publice. În acest sens, Curtea Europeană a observat că într-o decizie anterioară a Curții Constituționale a Albaniei (din 2011, care a vizat un alt deputat) a fost adoptată o interpretare relativ strictă a restricțiilor constituționale și statutare privind deputații care desfășoară activități care obțin profit din activele statului. Abordarea Curții Constituționale se bazează pe o interpretare a articolului 70 din Constituție, în ansamblu, care interzice parlamentarilor nu numai să profite din resursele statului prin activitățile lor economice private, ci și să exercite orice alte funcții publice, cu o singură excepție - calitatea de membru al Cabinetului de miniștri. În decizia sa precedentă, Curtea Constituțională a interpretat aceste interdicții ca fiind extinse la un deputat care avea orice sursă de venit din bugetul public, alta decât salariul și beneficiile parlamentare. Pentru Curtea Constituțională, ceea ce a fost decisiv în cazul reclamantului, nu a fost momentul încheierii contractelor, ci faptul că plățile de stat către societatea comercială în baza acestor contracte au continuat chiar și după ce reclamantul și-a asumat rolul de deputat. Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu a văzut niciun element arbitrar în această abordare [3, § 64].

În ceea ce privește dacă o astfel de abordare ar fi trebuit să fie previzibilă pentru reclamant, Curtea Europeană a notat că reclamantul trebuia să fi fost bine conștient de faptul că contractele în cauză, ultimul dintre acestea fiind încheiate chiar la data la care reclamantul a fost ales în calitate de deputat, vor continua să genereze venituri în perioada man-

datului său de deputat. În plus, ar fi trebuit să-i fie previzibil, pe baza jurisprudenței constituționale anterioare și a legislației privind conflictele de interese, că a beneficia de astfel de plăți continuate ar fi considerat incompatibil cu funcția sa de deputat. În acest sens, în opinia Curții Europene, interdicția impusă parlamentarilor prin articolul 70 alin. (3) din Constituție a fost, probabil, chiar mai strictă decât restricțiile generale aplicabile funcționarilor publici în baza Legii nr. 9367/2005 [3, § 65].

Curtea Europeană a observat că reclamantul a solicitat îndrumări juridice în această privință de la Inspectoratul de integritate și de la administrația parlamentară și că, din păcate, ambele organe nu au oferit un răspuns clar. Cu toate acestea, însuși faptul că reclamantul a solicitat o astfel de îndrumare sugerează că acesta era conștient că poate să existe un conflict de interese, în ipoteza în care de pe poziția de deputat ar continua să primească plăți în baza contractelor companiei sale încheiate cu autoritățile statului. În același timp, reclamantul nu a oferit nicio explicație pentru faptul că nu a dat consimțământul ca Inspectoratul de integritate să efectueze un control al situației sale de conflict de interese, așa cum această autoritate a solicitat [3, § 66].

Revenind la problema diligenței reclamantului, Curtea Europeană a ținut cont în mod corespunzător de constatările Curții Constituționale pentru a aprecia dacă acesta a întreprins măsurile care erau previzibil necesare pentru a evita conflictul de interese ce decurge din calitatea sa de acționar la Abissnet SHA, în conformitate cu legislația și practica națională. În acest sens, Curtea Europeană a reținut că Curtea Constituțională a decis în jurisprudența sa anterioară (o decizie din 2011, pronunțată în privința altui deputat) că „un candidat trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a preveni orice situație de incompatibilitate sau conflict de interese care ar putea apărea la momentul preluării mandatului său în Parlament”; că astfel de măsuri ar trebui, în principiu, să fie în vigoare din momentul în care Comisia Electorală Centrală a declarat deputații ca fiind aleși [3, § 67].

În continuare, Curtea observă că și în temeiul regulilor generale mai flexibile ale Legii nr. 9367/2005 termenul de luare a măsurilor pentru încetarea unui conflict de interese în curs este de două luni de la data apariției conflictului. Cu toate acestea, reclamantul și-a vândut acțiunile sale de la societatea comercială în discuție abia peste șase luni după ce alegerea sa a fost declarată. În baza articolului 37 alin. (3) din Legea nr. 9367/2005, în pofda oricărei incertitudini cu privire la existența unui conflict sau la orice sfat obținut de la o „instituție superioară”, responsabilitatea finală revine

funcționarului care, în caz de îndoială, ar trebui să ia toate măsurile necesare pentru a preveni orice conflict de interese. Având în vedere aceasta, faptul că întrebările reclamantului la Inspectoratul de integritate și la administrația Parlamentului cu privire la o eventuală incompatibilitate au rămas fără răspuns nu poate fi considerat decisiv [3, § 68-69].

În ceea ce privește problema accesibilității, nu a fost contestat că dispozițiile Constituției și ale Legii nr. 9367 au fost, în general, accesibile, având în vedere că acestea au fost publicate. În ceea ce privește decizia anterioară (din 2011) a Curții Constituționale, care a clarificat abordarea acestei instanțe cu privire la interpretarea articolului 70 alin. (3) din Constituție, Guvernul a susținut că reclamantul s-a referit la acesta în memoriile sale la Curtea Constituțională și reclamantul nu a contestat această afirmație. Această decizie era accesibilă și cunoscută reclamantului. Prin urmare, Curtea Europeană a concluzionat că nu există nicio problemă cu privire la accesibilitatea legilor și practicii aplicabile pentru reclamant în prezenta cauză [3, § 70].

Având în vedere considerentele de mai sus, Curtea Europeană nu a putut concluziona că hotărârea Curții Constituționale de încetare a mandatului de deputat al reclamantului a fost arbitrară sau că nu a fost suficient de previzibilă pentru reclamant. În sfârșit, Curtea de la Strasbourg a observat că reclamantul nu a susținut că încetarea mandatului său a fost disproporționată. În consecință, nu există niciun motiv să se considere că „exprimarea liberă a opiniei poporului în alegerea legiuitorului” a fost zădărnicită în vreun fel. Prin urmare, nu a existat o încălcare a articolului 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție [3, § 71-73].

Așadar, Curtea Europeană a pus accentul pe faptul că încetarea mandatului de deputat al reclamantului nu a fost arbitrară și că această consecință a fost suficient de previzibilă pentru reclamant, întrucât exista un precedent care oferea îndrumări utile. Ciudat este faptul că judecătorii Curții de la Strasbourg au analizat, mai întâi, dacă normele juridice interne și practica de aplicare a lor erau previzibile, iar mai apoi, dacă acestea erau accesibile. De regulă, Curtea Europeană proceda invers. Probabil, circumstanțele cazului au determinat Curtea Europeană să adopte o asemenea abordare.

Concluzii

Fără îndoială, încetarea mandatului ca urmare a admiterii/comiterii unui conflict de interese reprezintă o ingerință în dreptul de a fi ales. Totuși, dreptul în discuție nu este absolut, ci relativ. Prin urmare, acesta poate fi limitat. De exemplu, articolul 54 din Constituția Republicii Moldova prevede

cazurile în care se permite restrângerea dreptului de a fi ales (și nu doar a acestui drept). În schimb, articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu prevede o clauză limitativă. Spre deosebire de alte prevederi ale Convenției Europene a Drepturilor Omului, articolul 3 din Protocolul nr. 1 nu specifică și nu limitează scopurile pe care le poate urmări o ingerință în dreptul la alegeri libere (atât sub aspectul său activ, cât și sub aspectul său pasiv). Prin urmare, o gamă largă de scopuri pot fi compatibile cu această dispoziție. Curtea Europeană a Drepturilor Omului decide, de la caz la caz, dacă ingerința în dreptul de a fi ales a fost sau nu justificată.

Așadar, simpla restrângere (îngrădire, ingerință) a unui drept fundamental nu echivalează cu încălcarea dreptului fundamental. Nu sunt permise restrângerile nejustificate ale drepturilor fundamentale. Caracterul justificat sau nejustificat al unei restrângeri (îngrădiri, ingerințe) al vreunui drept fundamental într-o situație litigioasă poate fi stabilit de la caz la caz, după efectuarea testului de proporționalitate.

Prin urmare, poate să existe o ingerință într-un drept fundamental, dar fără ca dreptul în discuție să fie încălcat. Acest lucru este posibil atunci când ingerința (i) este prevăzută de lege, (ii) urmărește un scop legitim și (iii) este necesară într-o societate democratică/proporțională cu scopul urmărit.

Din perspectiva acestui test, urmează să se verifice în fiecare caz dacă a fost sau nu respectat dreptul de a fi ales, în contextul sancționării conflictului de interese, în particular, având în vedere sancțiunea - încetarea mandatului. Iar hotărârea *Kokëdhima v. Albania* reprezintă un exemplu bun de urmat.

Referințe bibliografice

- Hotărârea Curții Constituționale nr. 10 din 16 aprilie 2010 pentru revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr. 16 din 28 mai 1998 „Cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova” în redacția Hotărârii nr. 39 din 9 iulie 2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 9.
- Legea privind declararea averii și a intereselor personale. Nr. 133 din 17 iunie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246.
- Case of *Kokëdhima v. Albania*. ECHR, 11 June 2024. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-234125> (visited 20.08.2024).
- Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, *Right to free elections* (Updated on 29 February 2024), https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_protocol_1_eng (visited 20.08.2024).

CZU: 342.511(478)

[https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4\(71\).06](https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4(71).06)

SUSPENDAREA TEMPORARĂ A PREȘEDINTELUI REPUBLICII MOLDOVA - O INSTITUȚIE CONTROVERSATĂ DE DREPT CONSTITUȚIONAL

Radu MOLDOVANU,
doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0002-1843-1672>

SUMAR

Subiectul prezentei analize vizează aspectele legate de suspendarea temporară a șefului statului, ca parte componentă a instituției suspendării Președintelui Republicii Moldova. Această instituție este examinată ca fiind unul din mecanismele de deblocare a conflictelor juridice de natură constituțională, care poate fi pus în aplicare în calitate de măsură extraordinară în situația unui blocaj constituțional generat de către o criză politică și instituțională.

Interesul pentru această instituție este determinat de faptul că, deși în istoria constituțională a țării mecanismul de suspendare prevăzut în Constituția Republicii Moldova la art. 89 niciodată nu a fost pus în aplicare, cu toate acestea, prin intermediul jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova, a fost creat un nou mecanism, cel al suspendării temporare a Președintelui, care a fost utilizat de mai multe ori în perioada 2017-2019.

Un alt aspect ține de faptul că instituția suspendării temporare a reprezentat unul din rarele cazuri în care, după o aplicare uniformă a acestei instituții în perioada 2017-2019 de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova, în anul 2020 o altă componentă a Curții și-a revizuit propria jurisprudență la acest subiect.

Cuvinte-cheie: suspendarea temporară a Președintelui, conflict juridic de natură constituțională, jurisprudența Curții Constituționale, responsabilitatea șefului statului.

Introducere

În sistemul constituțional al Republicii Moldova mecanismul de suspendare a Președintelui este reglementat prin art. 89 din Constituție. Astfel, potri-

TEMPORARY SUSPENSION OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA - A CONTROVERSIAL INSTITUTION IN CONSTITUTIONAL LAW

SUMMARY

The subject of the analysis focuses on aspects related to the temporary suspension of the President of the Republic of Moldova. This institution is examined as one of the mechanisms for resolving constitutional legal conflicts, which can be implemented as an extraordinary measure in the case of a constitutional deadlock caused by a political and institutional crisis.

The interest in this institution arises from the fact that, although the suspension mechanism provided in Article 89 of the Constitution of the Republic of Moldova has never been applied in the country's constitutional history, a new mechanism for the temporary suspension of the President was created through the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Moldova. This mechanism was used several times between 2017 and 2019.

Another aspect concerns the fact that the institution of temporary suspension represented one of the rare cases when, after a consistent application of this institution by the Constitutional Court of the Republic of Moldova during the 2017-2019 period, in 2020 a different composition of the Court revisited its own jurisprudence on this matter.

Key-words: temporary suspension of the President, constitutional legal conflict, jurisprudence of the Constitutional Court, responsibility of the head of state.

vit articolului 89, suspendarea din funcție conține următoarele prevederi [7]:

„(1) În cazul săvârșirii unor fapte grave, prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele Republicii Moldova poate fi suspendat din funcție de Parlament, cu votul a două treimi din deputați. (2) Propunerea de suspendare din funcție

poate fi inițiată de cel puțin o treime din deputați și se aduce, neîntârziat, la cunoștința Președintelui Republicii Moldova. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută. (3) Dacă propunerea de suspendare din funcție este aprobată, în cel mult 30 de zile, se organizează un referendum pentru demiterea Președintelui”.

În ceea ce privește mecanismul propriu-zis de punere în aplicare a acestei prevederi constituționale, art. 188 din Codul electoral [8] cu denumirea marginală „Inițierea referendumului privind demiterea Președintelui Republicii Moldova” conține următoarele prevederi: „(1) Referendumul privind demiterea Președintelui Republicii Moldova poate fi inițiat în exclusivitate de Parlament. (2) După adoptarea hotărârii privind suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova în condițiile art. 89 alin. (1) și (2) din Constituția Republicii Moldova, Parlamentul, în termen de 5 zile, adoptă o hotărâre privind desfășurarea referendumului cu privire la problema în cauză. Referendumul se desfășoară în termenul prevăzut la art. 89 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova. (3) Referendumul se va desfășura peste cel puțin 30 de zile de la adoptarea hotărârii privind suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova”.

Trebuie de menționat că acest mecanism de suspendare este privit ca o parte componentă a sistemului de răspundere a Președintelui. Astfel, în Constituția Republicii Moldova sunt două tipuri de răspundere a șefului statului. Primul tip de răspundere, pe care l-am invocat mai sus, este legat de comiterea unor fapte grave prin care sunt încălcate prevederile constituționale. În acest caz, Președintele este sancționat politic și constituțional, prin eventuala demitere din funcție în urma referendumului. Însă acest tip de răspundere poartă un caracter relativ, deoarece, în cazul în care cetățenii decid la referendum să nu demită Președintele, acesta, chiar dacă, eventual, a comis fapte grave de încălcare a Constituției, revine în funcție după suspendare, fără a purta vreo răspundere concretă, alta decât politică. În acest context, este relevantă experiența României în cazul în care Președintele a fost suspendat de două ori – în 2007 și 2012, și de două ori a reușit, prin intermediul referendumului, să supraviețuiască politic.

Al doilea tip de răspundere se referă la aspecte legate de imunitatea șefului statului în raport cu o eventuală infracțiune săvârșită. Într-o asemenea situație, în conformitate cu prevederile constituționale, art. 81 „Incompatibilități și imunități” conține următoarele: „(3) Parlamentul poate hotărî punerea sub acuzare a Președintelui Republicii Moldova, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților aleși, în cazul în care săvârșește o infracțiune. Competența de judecată aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele

este demis de drept la data rămânerii definitive a sentinței de condamnare”.

În acest caz, este vorba strict de răspunderea penală și nu de cea politică.

Chiar dacă în literatura românească de specialitate, dar și cea din Republica Moldova, s-au examinat de mai multe ori chestiunile ce țin de răspunderea Președintelui, imunitatea, limitele de competență, relațiile instituționale în raport cu puterea legislativă și judecătorească, dar și alte aspecte, trebuie de menționat că instituția suspendării temporare a Președintelui aproape că nu a fost examinată. Cu atât mai mult, jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova în materie de suspendare temporară a Președintelui, deși a fost supusă comentariilor și chiar unor critici, nu a fost examinată din perspectiva oportunității acesteia pentru sistemul constituțional al Republicii Moldova.

Din această perspectivă, instituția suspendării temporare, ca parte componentă a jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova (CCM), reprezintă un interes pentru examinare, în calitate de un eventual mecanism de soluționare a conflictelor juridice de natură constituțională.

Jurisprudența constituțională a Republicii Moldova privind instituția suspendării temporare a Președintelui Republicii Moldova

Bazele jurisprudenței privind suspendarea temporară a Președintelui au fost fundamentate prin două hotărâri ale CCM: Hotărârea nr. 2 din 24.01.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) din Constituția Republicii Moldova (co-decizia la remanierea guvernamentală) [9] și Hotărârea nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte) [10].

Hotărârea nr. 2 din 24.01.2017 a formulat câteva elemente fundamentale, luând ca bază analiza atribuțiilor Președintelui Republicii Moldova și a rolului său în arhitectura instituțională a țării. Astfel, punând accent pe specificul regimului parlamentar, Curtea a menționat în pct. 36 lipsa responsabilității politice a Președintelui pentru activitatea guvernului, subliniind rolul limitat al acestuia în configurarea executivului. Prin urmare, în pct. 46 al hotărârii, Curtea a constatat că Președintele este în drept să verifice corespunderea candidatului propus de prim-ministru pentru funcția de ministru, neexistând însă dreptul de veto față de propunerea primului ministru. În această ipoteză, o eventuală respingere a candidatului are nevoie de motivație și nu poate fi arbitrară. În consecință, Curtea a hotărât că, în vederea înlăturării unui blocaj instituțional și pentru a nu anula atribuțiile prim-ministrului, Președintele Republicii Moldova poate refuza, o singură dată, motivat, propunerea

prim-ministrului de numire a unei persoane în funcția vacantă de ministru, atunci când consideră că persoana propusă nu corespunde cerințelor legale necesare. Totodată, prim-ministrul este în drept să facă o altă propunere Președintelui sau repetă aceeași persoană și Președintele este obligat să o numească în funcție.

Hotărârea CCM nr. 28 din 17.10.2017 se referă la o situație concretă legată de refuzul Președintelui de a numi în funcția de ministru al apărării candidatura propusă de prim-ministru. Refuzul a fost motivat, pe de o parte, prin invocarea lipsei de profesionalism, iar pe de altă parte - a lipsei de integritate.

Această hotărâre a introdus câteva elemente importante care au pus bazele unei jurisprudențe pentru următorii câțiva ani și a generat efecte politice și instituționale importante. Primul element se referă la redefinirea rolului Președintelui în structura constituțională a Republicii Moldova în calitate de putere neutră, rol de arbitru și nu de judecător politic. În acest sens, pornind de la atribuțiile sale, Curtea a stabilit că blocajul instituțional care s-a creat este rezultatul acțiunilor Președintelui. Astfel, Președintele a fost acuzat de neexecutarea Hotărârii nr. 2 CCM din 24.01.2017. Toate acestea au fost considerate a fi ca o încălcare gravă de către Președinte a obligațiilor sale constituționale și a jurământului etc.

Al doilea element important este introducerea instituției suspendării temporare a Președintelui. După enumerarea tuturor încălcărilor constituționale a Președintelui, Curtea ajunge la concluzia (pct. 85) că actualul mecanism de demitere a șefului statului reprezintă o procedură complexă cu o durată lungă, fapt care nu permite rezolvarea problemei funcționalității depline a instituțiilor statului. Pornind de la această constatare, Curtea a decis că este necesar de a identifica o „*soluție excepțională*” prin intermediul interpretării funcționale a Constituției în vederea stabilirii voinței autentice a legiuitorului constituant. Astfel, Curtea, în pct. 91, prin intermediul interpretării funcționale, și-a fixat ca scop identificarea „*mecanismelor de suplینire a rolului Președintelui în cadrul acestor proceduri și de deblocare a funcționalității instituțiilor fundamentale ale statului*”.

Interpretarea funcțională a Curții s-a bazat pe următoarea construcție de argumentare:

- Constituția este „*un instrument viu*” ajustat realităților și care nu poate fi „*pact sinucigaș*” în care normele sale să blocheze instituțiile proprii.
- Constituția reprezintă „*un tot unitar*” care urmărește să evite crearea vidului de putere și să asigure instituții pe deplin funcționale. Conform acestei logici, Curtea subliniază în pct. 191 că „*în situația de blocaje instituționale, când atribuțiile unor institu-*

ții nu sunt exercitate de titularii acestora, indiferent de motivele acestor blocaje, dispozițiile constituționale prevăd suplینirea acestora prin instituirea interimatului”.

- Pornind de la analiza reglementărilor constituționale legate de imposibilitatea temporară și definitivă de exercitare a mandatului (art. 90 și 91), Curtea a interpretat, prin pct. 112, că inacțiunea deliberată a șefului statului „*constituie, în sensul articolului 91 din Constituție, imposibilitate temporară, pentru considerente subiective (lipsa dorinței), de a-și exercita atribuția în cauză, ceea ce justifică instituirea interimatului funcției pentru asigurarea exercitării acestei (acestor) obligații constituționale ale Președintelui*”.

Ținând cont de această interpretare, CCM a statuat că, în sensul art. 91, refuzul Președintelui de a-și îndeplini obligațiile constituționale „*constituie imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția (atribuțiile) în cauză și justifică instituirea interimatului funcției, care se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de primul ministru, pentru exercitarea acestei (acestor) obligații constituționale ale Președintelui*”.

Un alt element important al acestei interpretări constă în faptul că mecanismul de instituire a interimatului precum și circumstanțele care justifică instituirea acestuia trebuie să fie constatate de fiecare dată, în caz de necesitate, de către Curtea Constituțională.

În acest sens, ambele Hotărâri menționate ale CCM au pus la nivel conceptual bazele jurisprudenței privind instituirea mecanismului de suspendare temporară a Președintelui. Astfel, jurisprudența ulterioară s-a bazat, în cea mai mare parte, pe aceste două hotărâri.

Efectul imediat al acestor hotărâri a fost Avizul privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru al apărării din 20 octombrie 2017 [1], care a constatat circumstanța „*care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova în cadrul procedurii de remanieră a ministrului apărării, refuzul deliberat al Președintelui de a-și îndeplini obligația constituțională de numire a candidaturii propuse repetat de prim-ministru, ceea ce constituie, în sensul articolului 91 din Constituție, imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția în cauză*”. Totodată, prin avizul invocat, s-a stabilit că Președintele Parlamentului sau prim-ministrul va emite, în calitate de Președinte interimar, decretul de numire în funcția de ministru al apărării și va primi jurământul acestuia.

Următoarea etapă a acestei jurisprudențe s-a materializat prin Avizul nr. 1 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției

de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului din 2 ianuarie 2018 [2].

În acest caz, cei care au sesizat Curtea au solicitat, în baza jurisprudenței anterioare, constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru asigurarea exercitării atribuțiilor constituționale în scopul numirii candidaților propuși de prim-ministrul Republicii Moldova pentru funcțiile de viceprim-ministru, ministru al economiei și infrastructurii, ministru al agriculturii, dezvoltării regionale și mediului, ministru al afacerilor externe și integrării europene, ministru al sănătății, muncii și protecției sociale, ministru al justiției și intrării acestora în exercitarea mandatului.

În rezultat, Curtea a constatat că circumstanța care justifică interimatul funcției de Președinte în contextul remanierii guvernamentale constituie *„refuzul deliberat al Președintelui de a-și îndeplini obligația constituțională de numire a candidaturilor propuse repetat de prim-ministru, ceea ce constituie, în sensul articolului 91 din Constituție, imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția în cauză”*. În consecință, Curtea a stabilit că Președintele Parlamentului sau prim-ministrul va emite, în calitate de Președinte interimar, decretul de numire în funcție a candidaților propuși de primul ministru.

Următoarea etapă de suspendare s-a realizat prin Avizul nr. 2 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unei legi din 5 ianuarie 2018 [3]. În situația dată, Curtea a constatat circumstanțele care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru asigurarea exercitării atribuțiilor constituționale în scopul promulgării Legii nr. 257 din 22 decembrie 2017 cu privire la completarea Codului audiovizualului al Republicii Moldova. În rezultat, Curtea a stabilit că Președintele Parlamentului sau prim-ministrul va emite, în calitate de Președinte interimar, decretul de promulgare a Legii nr. 257 din 22 decembrie 2017 cu privire la completarea Codului audiovizualului al Republicii Moldova.

Un alt moment ce ține de suspendarea temporară a fost realizată prin Avizul privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului din 24 septembrie 2018 [4]. Cei care au sesizat Curtea au solicitat, în baza jurisprudenței anterioare, constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru asigurarea exercitării atribuțiilor constituționale în scopul numirii candidaților propuși de prim-ministrul

Republicii Moldova pentru funcțiile de ministru al sănătății, muncii și protecției sociale și de ministru al agriculturii, dezvoltării regionale și mediului și intrării acestora în exercitarea mandatului. În rezultat, Curtea a constatat ca circumstanță care justifică interimatul funcției de Președinte și a stabilit că Președintele Parlamentului sau prim-ministrul va emite, în calitate de Președinte interimar, decretul de numire în funcție a candidaților propuși de primul ministru.

O altă situație se referă la Avizul privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unor legi din 10 decembrie 2018 [5]. În rezultat, Curtea a stabilit că Președintele Parlamentului sau prim-ministrul va emite, în calitate de Președinte interimar, decretul de promulgare a Legii nr. 203 din 4 octombrie 2018 pentru modificarea articolului 111 al Codului muncii; a Legii nr. 151 din 4 octombrie 2018 cu privire la transmiterea cu titlu oneros a unui bun imobil; a Codului serviciilor media audiovizuale, adoptat prin Legea nr. 174 din 8 noiembrie 2018; a Legii nr. 219 din 8 noiembrie 2018 cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri și a Legii nr. 220 din 8 noiembrie 2018 pentru modificarea și completarea unor acte legislative.

Ultima situație legată de suspendarea temporară a Președintelui a fost realizată prin Avizul privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate - 9 iunie 2019 [6]. Această situație trebuie analizată prin prisma conflictului juridic de natură constituțională, care a condus la dualitatea puterii în stat și a generat situația uzurpării puterii în stat, ceea ce va constitui o analiză separată, care va fi realizată într-un alt studiu.

Revenind la Avizul menționat, CCM a constatat ca circumstanță care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova în cadrul procedurii de dizolvare a Parlamentului *„refuzul deliberat al Președintelui de a-și îndeplini obligația constituțională de a sesiza Curtea Constituțională, pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, cu emiterea ulterioară a decretului de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate, fapt care reprezintă, potrivit articolului 91 din Constituție, o imposibilitate temporară de exercitare a atribuțiilor sale în acest sens”*. În consecință, Curtea a statuat că prim-ministrul în exercițiu, Pavel Filip, în calitate de Președinte interimar al Republicii Moldova, va sesiza Curtea Constituțională pentru constatarea circumstanțelor de dizolvare a Parlamentului și emiterea decretului privind dizolvarea Parlamen-

tului cu stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate.

Trebuie de menționat că, spre deosebire de alte hotărâri și avize ale CCM, care au fost puse în aplicare, acest aviz nu doar că nu a fost realizat, dar chiar însuși componența Curții din iunie 2019 și-a anulat propriile decizii legate de dizolvarea Parlamentului.

O etapă importantă în jurisprudența Curții Constituționale legată de instituția suspendării temporare este Hotărârea nr. 23 din 06.08.2020 pentru interpretarea articolelor 89, 91 și 98 alin. (1) din Constituție [11]. În cadrul articolului se va face referință doar la partea ce ține de instituția suspendării temporare a Președintelui.

De această dată, Hotărârea CCM a apărut într-un context care nu era legat de un conflict juridic de natură constituțională concret, fiind unul de natură interpretativă.

Una din întrebările autorilor sesizării se referea la următoarea situație: „*Dacă șeful statului refuză să desemneze candidatul agreat de majoritatea parlamentară și recomandat în cursul consultărilor între Președintele Republicii Moldova și fracțiunile parlamentare, poate fi constatată starea de incompatibilitate temporară a Președintelui de a-și exercita atribuțiile?*”.

Explicația Curții Constituționale, care la acea dată era într-o nouă componență, s-a bazat pe următorul raționament: dat fiind că procedura de suspendare și o eventuală demitere este una complexă, dar prescrisă de Constituție, rezultă că, prin interpretarea funcțională a Constituției din 2017, „*a fost creat un mecanism care nu se bazează pe Constituție*”. Ceea ce rezultă, într-un limbaj mai puțin diplomatic, faptul că CCM a încălcat Constituția. În contextul acestei aprecieri, Curtea Constituțională face trimitere la Opinia Comisiei de la Veneția cu privire la situația constituțională cu referință particulară la posibilitatea dizolvării Parlamentului, adoptată la cea de-a 119-a sesiune plenară (Veneția, 21-22 iunie 2019), CDL-AD(2019)012.

Comisia de la Veneția a reținut că legea fundamentală nu prevede nicio altă posibilitate de suspendare a Președintelui Republicii din funcție decât cea prevăzută la art. 89 din Constituție - „*Suspendarea din funcție*”.

Un moment important din această hotărâre se referă la explicarea noțiunii de „*fapte grave*”, prin care Președintele încalcă prevederile Constituției. În acest sens, Curtea a oferit o interpretare a acestor fapte grave, în cazul dat fiind vorba de refuzul Președintelui de a desemna candidatul agreat de majoritatea parlamentară pentru funcția de prim-ministru. Așadar, poate fi considerată o faptă gravă, dacă șeful statului a încălcat o prevedere din Constituție și/sau o hotărâre a Curții Constituționale. De asemenea, prin faptă gravă se are în vedere și

situația în care Președintele încalcă sau nu respectă „*obligatia imparțialității și neutralității politice în procesul desemnării candidatului pentru funcția de prim-ministru*”. În viziunea Curții, acești doi factori definesc fapta gravă a Președintelui de încălcare a Constituției. Elementul de bază al acestei hotărâri constă în faptul că, în cazul în care Președintele comite o „*faptă gravă*” în formula descrisă mai sus, o asemenea situație trebuie rezolvată prin prisma art. 89 din Constituție, care reglementează procedura de suspendare a șefului statului de către Parlament, organizarea referendumului de demitere și eventuala demitere a șefului statului, ca rezultat al referendumului.

Concluzii

Instituția suspendării, dar și a suspendării temporare a Președintelui trebuie examinată ca unul din mecanismele care pot, în situații de criză, contribui la deblocarea crizelor constituționale și soluționarea conflictelor juridice de natură constituțională.

Dat fiind că există riscul constant ca iarăși să se manifeste blocajul constituțional în rezultatul conflictului dintre ramurile puterii în stat, clarificarea mecanismului unei asemenea instituții de suspendare temporară a Președintelui ar putea reprezenta interes, iar aceasta, eventual, să ofere posibilitatea de a depăși o criză constituțională.

În rezultatul analizei jurisprudenței Curții Constituționale privind instituția suspendării temporare a Președintelui, au fost identificate următoarele concluzii ce țin de oportunitatea și relevanța acestei instituții în sistemul constituțional al Republicii Moldova:

1. Jurisprudența Curții Constituționale în materie de suspendare temporară a Președintelui a fost rezultatul restrângerii sistematice a prerogativelor Președintelui Republicii Moldova în raport cu Parlamentul, indiferent de modul de alegere a Președintelui, ceea ce a dezechilibrat puterile în stat în favoarea Parlamentului. Această restrângere a vizat, în special, rolul Președintelui în procesul de codecizie cu primul ministru la remanierea guvernamentală, numirea în funcție a unor membri ai Guvernului, promulgarea legilor; aspecte legate de „*obligatia constituțională*” de dizolvare a Parlamentului și de stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate.
2. Curtea Constituțională, în componența sa din 2017-2019, a luat deschis partea majorității parlamentare și a Guvernului în conflictul juridic de natură constituțională cu Președintele Republicii Moldova.
3. Instituția suspendării temporare a Președintelui a fost o noutate pentru sistemul constituțional al Republicii Moldova, însă, după cum a constatat

însăși Curtea în 2020, fost creat un mecanism care nu se baza pe Constituție, fiind un rezultat al interpretării funcționale în detrimentul celei textuale. În realitate, prin această jurisprudență, Curtea Constituțională și-a asumat rolul de „legiuitor”.

4. Jurisprudența Curții a apărut în rezultatul lipsei de respect în asigurarea obligației de loialitate constituțională din partea părților implicate în conflicte juridice de natură constituțională. Atât Președintele refuza să țină cont de obligațiile sale de loialitate constituțională cât și majoritatea parlamentară, împreună cu primul ministru, refuzau ostentativ să țină cont de voința politică a Președintelui, care a fost ales în mod direct de către cetățeni.
5. Chiar dacă prin jurisprudența CCM a fost creat un mecanism care nu se bazează pe textul Constituției, pe care unii experți l-au considerat chiar abuziv, acest mecanism controversat a permis, totuși, soluționarea conflictelor juridice de natură constituțională, depășirea blocajului constituțional și depășirea vidului de putere, asigurând funcționalitatea deplină a instituțiilor statului.
6. Prin Hotărârea nr. 23 din 06.08.2020 pentru interpretarea articolelor 89, 91 și 98 alin. (1) din Constituție a fost pus capăt mecanismului suspendării temporare a Președintelui, fiind pus accent pe art. 89 din Constituție - *Suspendarea din funcție*. Deși, aparent, a fost restabilit un echilibru, în realitate mecanismul prevăzut la art. 89 nu este aplicabil. Din cauza unei proceduri complexe legată de suspendarea de către Parlament și organizarea referendumului, procedura dată aproape că nu poate fi aplicată. Acest fapt permite Președintelui să refuze în alte situații îndeplinirea obligațiilor sale constituționale, fără a purta o răspundere politică și juridică.
7. În esență, jurisprudența constituțională din 2017-2019, deși a fost aplicată în mod abuziv, ar putea reprezenta un interes pentru o eventuală completare în Constituție a mecanismului suspendării temporare. Spre deosebire de suspendarea prevăzută în Constituție, care nu poate fi aplicată decât în cazuri ieșite din comun, instituția suspendării temporare, care a fost dezvoltată prin jurisprudența Curții Constituționale, ar putea reprezenta un mecanism eficient de deblocare a crizelor constituționale.

Referințe bibliografice

1. Avizul Curții Constituționale nr. 2 din 20.10.2017 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru (Sesizarea nr. 137f/2017). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 18-26.
2. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 2 ianuarie 2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului (Sesizarea nr. 176f/2017). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 33-39.
3. Avizul Curții Constituționale nr. 2 din 5 ianuarie 2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unei legi (Sesizarea nr. 1f/2018). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 33-39.
4. Avizul Curții Constituționale nr. 4 din 24 septembrie 2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului. (Sesizarea nr. 131f/2018). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 377-383.
5. Avizul Curții Constituționale nr. 5 din 10 decembrie 2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unor legi (Sesizarea nr. 194f/2018). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 513-525.
6. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate (Sesizarea nr. 113f/2019). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 209-216.
7. Constituția Republicii Moldova. Nr. 1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
8. Codul electoral al Republicii Moldova. Nr. 325 din 08.12.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 426-427.
9. Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 24.01.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) din Constituția Republicii Moldova (codecizia la remanierea guvernamentală). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 356-359.
10. Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 18-26.
11. Hotărârea Curții Constituționale nr. 23 din 06.08.2020 pentru interpretarea articolelor 89, 91 și 98 alin. (1) din Constituție. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 221-225.

CZU: 347.451

[https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4\(71\).07](https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4(71).07)

PRINCIPIILE APLICABILE ÎN ACHIZIȚIILE PUBLICE

Oxana POSTOLACHI,
doctorandă, USM
<https://orcid.org/0000-0002-3178-8748>

Teodor CĂRNAȚ,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar, USM
<https://orcid.org/0000-0002-5610-8665>

SUMAR

Achiziția publică este procesul prin care autoritățile contractante achiziționează bunuri, lucrări sau servicii de la operatori economici, reglementat de Legea nr. 131/2015. Acest proces este esențial pentru gestionarea fondurilor publice, influențând dezvoltarea economică și dinamica pieței. Principiile fundamentale includ transparența, concurența corectă și utilizarea eficientă a resurselor, promovând dezvoltarea durabilă și protecția mediului. În Uniunea Europeană achizițiile publice sunt modernizate prin transformarea digitală și integrarea tehnologiilor noi, în timp ce Republica Moldova se aliniază la standardele europene pentru a reduce corupția în acest domeniu și a asigura un proces echitabil.

Cuvinte-cheie: achiziții publice, principii, transparență, concurență, eficiență, corupție, reglementare, fonduri publice, sustenabilitate, tehnologie.

Introducere

Achiziția publică este un proces prin care una sau mai multe autorități contractante achiziționează bunuri, lucrări sau servicii de la operatori economici aleși în baza unui contract de achiziții publice. Acest proces are loc indiferent dacă bunurile, lucrările sau serviciile achiziționate sunt utilizate în scopuri publice sau nu.

Sediul materiei este reglementat de Legea nr. 131 din 3 iulie 2015 privind achizițiile publice [6].

PRINCIPLES APPLICABLE IN PUBLIC PROCUREMENT

SUMMARY

Public procurement is the process by which contracting authorities acquire goods, works, or services from economic operators, regulated by Law No. 131/2015. This process is crucial for managing public funds, impacting economic development and market dynamics. Key principles include transparency, fair competition, and efficient resource use, promoting sustainable development and environmental protection. In the European Union, public procurement is modernized through digital transformation and new technologies, while Moldova aligns with European standards to reduce corruption and ensure a fair process.

Key-words: public procurement, principles, transparency, competition, efficiency, corruption, regulation, public funds, sustainability, technology.

Achizițiile publice, ca domeniu reglementat [9, p.17], au la bază contractul de achiziții publice, care servește drept instrument juridic prin care autoritățile contractante stabilesc relații comerciale cu operatorii economici pentru a-și acoperi necesitățile de bunuri, lucrări sau servicii [4].

Achizițiile publice sunt un component important al investițiilor publice, având un impact semnificativ asupra dezvoltării economice și asupra dinamicii pieței. Acestea sunt esențiale, deoarece implică gestionarea fondurilor publice și influențează viața cotidiană.

Administrațiile publice cumpără lucrări, bunuri și servicii necesare pentru populație, iar eficiența acestor achiziții joacă un rol esențial. Totodată, achizițiile publice creează oportunități pentru companii, stimulând investițiile private și susținând astfel creșterea economică și crearea de locuri de muncă. Ele sunt, de asemenea, vitale pentru administrarea fondurilor europene structurale și de investiții.

Acest proces include toate etapele de planificare, stabilire a priorităților, organizare, publicitate și implementare necesare pentru achizițiile realizate de organizațiile finanțate din bugete publice, fie integral, fie parțial. Autoritățile publice, fie ele centra-

le sau locale, desfășoară achiziții de lucrări, bunuri sau servicii prin intermediul acestui sistem [1].

Problema cercetării

În Republica Moldova achizițiile publice reprezintă o componentă vitală a gestionării fondurilor publice și a sprijinirii dezvoltării economice. Acest domeniu este reglementat prin principii esențiale care includ *transparența, concurența corectă, utilizarea eficientă a resurselor și protecția mediului*.

Scopul principiilor menționate este de a asigura un proces de achiziție echitabil, eficient și aliniat la normele Uniunii Europene. Cu toate acestea, în practică, aplicarea acestor principii întâmpină numeroase provocări, care limitează impactul lor pozitiv și, în unele cazuri, compromit integritatea procesului de achiziție.

Principiul transparenței, de exemplu, este important pentru prevenirea corupției și manipulării informațiilor, dar se confruntă cu dificultăți din cauza accesului limitat la informațiile publice și a unor proceduri birocratice complicate.

Concurența corectă este, la rândul său, afectată de favoritisme și lipsa unor măsuri clare de combatere a conflictelor de interese. De asemenea, utilizarea eficientă a resurselor financiare publice este subminată de complexitatea procedurilor de achiziție și de nevoia de a echilibra calitatea cu costul, ceea ce poate duce la decizii suboptimale. Un alt aspect important îl constituie respectarea *principiilor de mediu* în procesul de achiziție. În timp ce directivele europene și legislația națională impun criterii de protecție a mediului, în practică, prioritizarea acestor criterii este uneori neglijată în favoarea opțiunilor mai ieftine și mai rapide.

Transformarea digitală a achizițiilor publice, susținută de Uniunea Europeană, oferă noi oportunități pentru îmbunătățirea transparenței și a eficienței, însă adoptarea tehnologiilor necesare este lentă, iar competențele digitale ale personalului implicat sunt adesea limitate.

Astfel, *problema principală discutată în acest articol este identificarea obstacolelor care împiedică aplicarea uniformă și eficientă a principiilor de achiziții publice în Republica Moldova*.

În continuare, vom analiza cauzele acestor deficiențe, impactul lor asupra procesului de achiziții publice și vom propune recomandări pentru îmbunătățirea aplicării principiilor fundamentale.

Așadar, pe parcursul istoriei, achizițiile publice au reprezentat un aspect esențial al funcționării statelor. Având la bază două principii fundamentale – *satisfacerea nevoilor cetățenilor și utilizarea resurselor financiare publice* – statele au dezvoltat mecanisme pentru a îndeplini aceste necesități. De-a lungul secolelor, forma și denumirea achizițiilor publice au evoluat, adaptându-se la contextul economic și social al fiecărei perioade.

Principiile achizițiilor publice sunt conceptele fundamentale care stau la baza elaborării cadrului normativ în domeniu și sunt esențiale pentru aplicarea corectă a acestuia. Toate acțiunile desfășurate de subiecții achizițiilor publice trebuie să respecte aceste principii de bază. În absența unor reglementări expres menționate în legislație, principiile achizițiilor publice vor ghida situațiile și circumstanțele relevante.

Principiile reglementării achizițiilor publice sunt detaliate în articolul 5 al Legii nr. 131 din 03.07.2015, care stabilește *zece reguli fundamentale* de urmat în acest proces. În primul rând, autoritățile contractante trebuie să asigure o utilizare eficientă a fondurilor publice și să reducă riscurile, aplicând proceduri concurențiale și transparente, pentru a obține un raport optim între calitate și preț.

Transparența este esențială, prin furnizarea de informații clare despre desfășurarea achizițiilor, prevenind riscurile de corupție și manipulare, în timp ce ajută la identificarea nevoilor reale ale comunității.

Un alt principiu important este *promovarea concurenței*, asigurând șanse egale pentru toți operatorii economici de a participa și a câștiga contracte. Achizițiile publice trebuie să sprijine protecția mediului și dezvoltarea durabilă, integrând aceste aspecte în procesul de selecție. De asemenea, trebuie respectate normele de ordine publică, protecția vieții și sănătății umane, precum și conservarea mediului natural.

În domeniul comerțului internațional se urmărește liberalizarea și recunoașterea produselor și serviciilor din alte state, precum și a calificărilor profesionale obținute în străinătate. Toate procedurile de achiziție trebuie să fie imparțiale și nediscriminatorii, oferind tuturor participanților aceleași oportunități. Cerințele impuse trebuie să fie proporționale cu complexitatea și valoarea contractului, evitând eliminarea nedreaptă a ofertanților prin cerințe excesive.

Recunoașterea reciprocă a documentelor și produselor din alte state este un alt principiu important, garantând echivalența cu cerințele naționale. În final, se subliniază necesitatea stabilirii clare a responsabilităților celor implicați în achiziții, pentru a asigura profesionalismul și imparțialitatea deciziilor, precum și răspunderea pentru consecințele acestora [3].

Principiile achizițiilor publice sunt fundamentale pentru asigurarea unui proces de achiziție echitabil, eficient și transparent. Ele sunt importante, deoarece contribuie la utilizarea eficientă a resurselor financiare publice, promovând o gestionare responsabilă a banilor publici. Prin aplicarea principiilor de concurență și transparență se asigură că achizițiile sunt realizate într-un mod care reflectă cele mai bune oferte disponibile, optimizând raportul cost-beneficiu și minimizând riscurile [2].

Transparența joacă un rol major în prevenirea corupției și manipulării. Asigurând accesul deschis la informațiile relevante despre procedurile de achiziție, principiul transparenței permite tuturor părților interesate să fie informate despre desfășurarea procesului, contribuind la o competiție corectă și reducând riscurile de influențare necorespunzătoare.

Principiul concurenței corecte garantează că toți operatorii economici au șanse egale de a participa și de a câștiga contractele de achiziție, protejând astfel integritatea procesului de achiziție și prevenind practicile de concurență neloială. Acest principiu asigură un mediu competitiv în care ofertele sunt evaluate pe baza meritului și nu pe baza unor factori discriminați.

Respectarea acestor principii contribuie, de asemenea, la protejarea intereselor publice și la asigurarea respectării standardelor de mediu și de dezvoltare durabilă. În final, aplicarea principiilor de achiziție publică ajută la menținerea ordinii publice și la promovarea unei economii funcționale și echitabile.

Aplicarea corectă a principiilor fundamentale - transparență, concurență corectă, utilizarea eficientă a resurselor și protecția mediului - în achizițiile publice din Republica Moldova întâmpină numeroase obstacole. Aceste deficiențe își au rădăcinile în mai multe cauze de ordin sistemic, administrativ și tehnologic, iar impactul lor asupra procesului de achiziții publice este semnificativ.

Un prim factor cauzal este lipsa de competențe și resurse necesare pentru implementarea soluțiilor de digitalizare. În timp ce Uniunea Europeană susține această transformare pentru a crește transparența și eficiența, Moldova se confruntă cu dificultăți în asigurarea unei infrastructuri digitale robuste și în formarea personalului. Astfel, procesul de achiziție rămâne opac, iar accesul limitat la informații publice poate perpetua riscurile de favoritism și corupție.

De asemenea, structura legislativă și administrativă învechită contribuie la aceste deficiențe. Normele existente pot fi complexe și greu de aplicat, ceea ce generează dificultăți pentru operatorii economici, mai ales pentru întreprinderile mici și mijlocii. În absența unor măsuri clare de facilitare a participării în cadrul licitațiilor, procesul devine birocratic și descurajează participarea, afectând astfel concurența corectă. În plus, gestionarea resurselor publice devine problematică, deoarece dificultatea de a evalua și monitoriza costurile și beneficiile ofertelor în mod transparent poate duce la pierderi financiare și la selecția unor soluții mai puțin avantajoase din punct de vedere al raportului calitate-preț.

Aceste deficiențe au un impact direct asupra eficienței și echității achizițiilor publice. Lipsa de transparență și concurență afectează integritatea procesului, permițând accesul preferențial pentru

anumite companii, iar încrederea publicului în corectitudinea achizițiilor este diminuată. În plus, eșecul de a respecta principiile de protecție a mediului în achiziții afectează obiectivele de sustenabilitate și alinierea strategică cu Uniunea Europeană. În cele din urmă, lipsa unor soluții digitale solide și a unor practici transparente slăbește întregul cadru de achiziții publice, limitând capacitatea Republicii Moldova de a dezvolta o piață internă competitivă și integrată în normele internaționale.

Respectarea standardelor de mediu este esențială în achizițiile publice, contribuind la dezvoltarea durabilă și la protecția mediului. În acest sens, achizițiile publice ar trebui să prioritizeze materialele reciclabile, soluții energetice eficiente și proceduri care minimizează impactul asupra mediului. Totuși, în Republica Moldova există proiecte în care standardele de mediu nu sunt respectate în totalitate. De exemplu, în anumite licitații se preferă soluții mai ieftine și mai puțin durabile, în detrimentul celor ecologice. Pe de altă parte, unele țări din UE, cum ar fi Germania sau Suedia, au implementat politici stricte de achiziții verzi, care ar putea servi drept modele pentru Republica Moldova.

Tranziția digitală în achizițiile publice reprezintă o componentă esențială pentru a asigura respectarea principiilor fundamentale: transparență, concurență corectă, utilizarea eficientă a resurselor și protecția mediului. Sprijinită de Uniunea Europeană, digitalizarea presupune implementarea platformelor electronice care gestionează procesele de licitație, oferă acces publicului la informații și permit colectarea și analiza datelor despre achizițiile publice. Aceste instrumente contribuie direct la transparență, deoarece informațiile despre licitații, criteriile de selecție, ofertele primite și contractele atribuite devin disponibile publicului, reducând astfel riscurile de corupție și manipulare.

Platformele digitale facilitează și concurența corectă, oferind acces egal tuturor operatorilor economici, indiferent de locație sau mărime. În lipsa unei platforme centralizate, micile întreprinderi sau operatorii economici regionali pot întâmpina dificultăți în a afla despre oportunitățile de achiziții publice, ceea ce le reduce șansele de a participa și de a câștiga contracte. Digitalizarea contribuie, astfel, la crearea unui mediu competitiv echitabil, în care ofertele sunt evaluate în mod imparțial.

Utilizarea eficientă a resurselor publice este, de asemenea, îmbunătățită prin digitalizare. Automatizarea proceselor de licitație și analiza datelor permit o evaluare rapidă și exactă a ofertelor, ceea ce ajută la selecționarea ofertelor care optimizează raportul calitate-preț. De exemplu, analiza bazată pe date facilitează identificarea ofertelor de calitate superioară și minimizează riscul de eroare sau favoritism în procesul decizional.

În plus, digitalizarea permite integrarea criteriilor de protecție a mediului în procesul de selecție

și monitorizarea respectării acestora. Prin platformele electronice se pot aplica filtre pentru soluțiile ecologice și se poate urmări conformitatea cu criteriile de mediu stabilite de Uniunea Europeană.

Cu toate acestea, eforturile de digitalizare în Republica Moldova sunt, uneori, încetinite de lipsa de competențe digitale în rândul personalului din instituțiile publice și de resursele limitate pentru dezvoltarea unor platforme funcționale, adaptate cerințelor actuale. Pentru ca digitalizarea să contribuie pe deplin la aplicarea principiilor fundamentale este necesar să se investească în programe de formare a personalului și în modernizarea infrastructurii digitale, asigurând astfel un proces de achiziție publică transparent, competitiv și eficient, aliniat la standardele Uniunii Europene [7].

Un exemplu remarcabil de utilizare eficientă a tehnologiilor informaționale și de comunicație (TIC) în achizițiile publice este Lituania, care a înregistrat progrese notabile în domeniul e-Guvernării. În această țară, toate procedurile de achiziții publice se desfășoară electronic printr-o platformă unică, cunoscută sub numele de Sistemul Central de Informații privind Achizițiile Publice (CVP IS în lituaniană sau CPP IS în engleză).

Acest sistem, gestionat și administrat de Biroul de Achiziții Publice, este obligatoriu pentru toate procedurile de achiziție publică, atât cele care depășesc pragurile europene, cât și cele care nu le ating, cu excepția cazurilor specificate de legislația națională și directivele europene, care permit proceduri fără publicare prealabilă. De asemenea, sunt incluse și procedurile de achiziții de mică valoare pentru contractele sub 10.000 euro (fără TVA). Sistemul este compus din module separate, introduse treptat, începând cu 2009, și având designuri vizuale diferite, dar toate fac parte din același sistem integrat și sunt interconectate [8].

Guvernanța în domeniul achizițiilor publice se bazează pe disponibilitatea unor date precise și de încredere. Aceste date sunt fundamentale pentru formularea de politici adecvate. Este crucial să avem acces la date de calitate superioară și ușor accesibile referitoare la achizițiile publice, pentru a îmbunătăți evaluarea performanței politicilor existente și pentru a ghida luarea deciziilor strategice viitoare. Utilizarea sistemelor electronice de achiziții contribuie la generarea unor date care pot ajuta și la identificarea neregulilor. În plus, accesul facil la informațiile privind achizițiile publice ar putea stimula dialogul cu societatea civilă și ar responsabiliza mai eficient guvernele.

Alfred Silistrari, doctorand la Universitatea de Stat din Moldova, cercetează în lucrarea sa principiile de gestionare a politicilor de achiziții publice în statele Uniunii Europene. Uniunea Europeană a avut întotdeauna ca obiectiv optimizarea funcționării pieței interne, elaborând diverse documente strategice pentru a valorifica potențialul economic.

Un aspect esențial al acestei strategii a fost deschiderea piețelor naționale pentru a stimula competitivitatea și a preveni cheltuielile publice ineficiente. Astfel, s-a urmărit nu doar prevenirea corupției și asigurarea unei utilizări corecte a banilor publici, ci și întărirea încrederii publicului în guvern.

Aderarea Uniunii Europene în 1996 la Acordul Organizației Mondiale a Comerțului privind achizițiile publice a avut un impact semnificativ asupra cadrului legal european, influențând considerabil legislația în domeniu. De asemenea, Comisia Europeană a lansat Cartea Verde privind achizițiile publice pentru a explora noi direcții de dezvoltare. Aceasta a subliniat necesitatea simplificării cadrului juridic și adaptării la era digitală, promovând utilizarea tehnologiilor informaționale pentru eficientizarea proceselor de achiziție și reducerea costurilor de tranzacție.

Pentru a răspunde provocărilor economice și sociale actuale, Uniunea Europeană a implementat în 2014 un pachet de directive care reglementează achizițiile publice, aliniindu-le cu obiectivele Strategiei Europa 2020. Aceste directive se concentrează pe transparență, flexibilitate și implicarea întreprinderilor mici și mijlocii. Principiile fundamentale incluse în aceste directive, precum libertatea de circulație a mărfurilor și egalitatea de tratament, sunt esențiale pentru crearea unui mediu de afaceri competitiv și echitabil.

Comisia Europeană a identificat și șase priorități strategice pentru optimizarea achizițiilor publice: extinderea achizițiilor strategice, profesionalizarea specialiștilor, îmbunătățirea accesului IMM-urilor la piețele de achiziții, creșterea transparenței și integrității, stimularea transformării digitale și cooperarea pentru achiziții comune. Aceste măsuri sunt menite să asigure utilizarea eficientă a resurselor și să sprijine obiectivele de dezvoltare durabilă ale Uniunii Europene [5].

Gestionarea politicilor de achiziții publice în Uniunea Europeană a evoluat considerabil, reflectând schimbările economice și tehnologice. Directiva 2014 și măsurile strategice asociate sunt esențiale pentru realizarea unei piețe interne eficiente, transparente și competitive, contribuind la dezvoltarea economică și socială a Uniunii Europene [10, p. 377].

Republica Moldova tinde treptat să racordeze legislația la acquis-ul Uniunii Europene. Directivele Uniunii Europene în domeniul achizițiilor publice oferă un cadru clar pentru asigurarea transparenței, competiției și eficienței. Moldova încearcă să se alinieze acestor standarde, însă procesul de implementare întâmpină dificultăți legate de adaptarea legislației și de resursele limitate disponibile la nivel local. Spre exemplu, implementarea Directivei 2014 privind achizițiile publice, care vizează transparența și participarea întreprinderilor mici și mijlocii, rămâne aplicată în Moldova doar parțial.

Lipsa unei infrastructuri IT dezvoltate și dificultatea de adaptare a legislației au încetinit acest proces. Pe de altă parte, țări precum Polonia și România au înregistrat progrese semnificative prin ajustări legislative și platforme online eficiente. Pentru a se alinia complet la standardele UE, Moldova ar putea analiza aceste exemple și ar putea adapta bunele practici la contextul său național.

Prin respectarea acestor principii, achizițiile publice nu doar că promovează transparența și corectitudinea în utilizarea banilor publici, dar contribuie și la dezvoltarea economică și socială sustenabilă, asigurând un proces de achiziție care demonstrează cele mai bune practici și standarde.

Pentru a îmbunătăți aplicarea principiilor în achizițiile publice din Republica Moldova, propunem următoarele măsuri:

- Implementarea unui sistem de monitorizare independent care să verifice respectarea principiilor în fiecare etapă a procesului de achiziție.
- Colaborarea instituțiilor naționale cu experți internaționali, în special din Uniunea Europeană, pentru a adopta cele mai bune practici și standarde în domeniul achizițiilor.
- Organizarea de programe de formare continuă pentru specialiștii în achiziții publice, pentru a-i familiariza cu noile standarde și practici internaționale.
- Crearea unei baze de date accesibile publicului, unde să fie listate toate achizițiile publice, însoțite de detalii despre costuri, ofertanți și termenii contractuali. Aceasta ar putea reduce suspiciunile de corupție și ar promova o transparență mai mare.

Concluzii

Principiile achizițiilor publice în Republica Moldova, Uniunea Europeană și în alte țări evidențiază o convergență semnificativă în ceea ce privește transparența, concurența loială și utilizarea eficientă a resurselor publice.

În Moldova, procesul de achiziție publică se concentrează pe reducerea riscurilor de corupție, transparență și asigurarea unui cadru corect și echitabil. În același timp, se pune accent pe respectarea standardelor internaționale, inclusiv cele europene, în vederea promovării unui mediu de afaceri sănătos și competitiv.

În Uniunea Europeană principiile achizițiilor publice sunt guvernate de reglementări stricte care asigură concurența deschisă și accesul echitabil al tuturor operatorilor economici, iar protecția mediului și dezvoltarea durabilă sunt priorități esențiale. De asemenea, există un accent puternic pe liberalizarea comerțului internațional și pe recunoașterea reciprocă a specificațiilor tehnice, aspecte care facilitează integrarea piețelor și dezvoltarea unei economii competitive.

În alte state, în special în economiile emergente, implementarea acestor principii poate varia, dar tendința generală este de aliniere la standardele internaționale. Scopul comun al acestor principii este protejarea interesului public și maximizarea eficienței utilizării fondurilor publice, prin promovarea unui sistem de achiziții mai transparent și mai echitabil. Totuși, analizând diferențele regionale sau naționale, constatăm că principiile fundamentale ale achizițiilor publice rămân esențiale pentru dezvoltarea economică sustenabilă și gestionarea responsabilă a banilor publici.

Referințe bibliografice

1. Ciobanu T. Abordări conceptuale privind achizițiile publice electronice. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/157-167_2.pdf (vizitat 15.09.2024).
2. Concepte și principii-cheie în achizițiile publice și costul/impactul corupției: excelență și integritate în achizițiile publice. https://www.transparency.org.ro/proiecte/proiecte_incheiate/2010/proiect_3/Conceptele%20si%20principiile%20cheie%20din%20cadrul%20achizitiilor%20publice.pdf (vizitat 13.09.2024).
3. Ghidul achizițiilor publice în cadrul Agenției Servicii Publice. Agenția Servicii Publice. https://www.asp.gov.md/sites/default/files/transparenata/achizitii/ghidul_achizitiilor_publice.pdf (vizitat 16.09.2024).
4. Ghidul achizițiilor publice în cadrul I.P. Universitatea de Stat din Moldova, 2022. <https://usm.md/wp-content/uploads/Ghid-Achizitii-Publice-in-cadrul-USM-2022-1.pdf> (vizitat 13.09.2024).
5. IDIS „Viitorul”. (n.d.). Rolul achizițiilor publice. Achiziții publice în cifre. Principii. <http://viitorul.org/files/achizitii%20publice/Rolul%20achizitiilor%20publice.%20Achizitii%20publice%20in%20cifre.%20Principii.pdf> (vizitat 13.09.2024).
6. Legea privind achizițiile publice. Nr. 131 din 3 iulie 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 197-205.
7. Legea privind accesul la informație. Nr. 982 din 11.05.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr. 88-90. Lege abrogată prin [LP148 din 09.06.23, MO234/08.07.23 art.410; în vigoare 08.01.24](#).
8. Modelul sistemului electronic de achiziții publice din Lituania. <https://www.oecd.org/gov/public-procurement/country-projects/ania> (vizitat 13.09.2024).
9. Samoila E. Achiziții publice – dezvoltare continuă... În: *Sustainable Public Procurement: challenges and opportunities*, 2020, Ed. 1, 20 noiembrie 2020. Chișinău, Republica Moldova: 2020, p. 17.
10. Silistrari A. Principiile de gestionare a politicilor de achiziții publice în statele Uniunii Europene. În: *Teoria și practica administrării publice*, Ed. 27, Chișinău, 19 mai 2023. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023, Ediția 27, p. 377-383.

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.4

https://doi.org/10.52277/1857-405.2024.4(71).08

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE PROCESS OF INVESTIGATING HUMAN TRAFFIKING CRIMES

Nicoleta-Elena HEGHEȘ,
Researcher 2nd Degree, "Andrei Rădulescu" Legal Research Institute of Romanian Academy, Bucharest, Romania, nicoleta.heghes@icj.ro;
Professor, PhD, "Dimitrie Cantemir" Christian University of Bucharest, Romania, nicoleta.heghes@ucdc.ro;
Vice-president of the Romanian Forensic Scientists Association, Bucharest, Romania
<https://orcid.org/0000-0001-9895-5291>

SUMMARY

Human trafficking is a part of organized crime, a contemporary form of slavery, accompanied by the worst violations of human rights. It is obvious that, in order to solve this serious problem, we need the considerable efforts of the entire international community. This is conditioned by the fact that human trafficking does not belong to the borders of a single country, it is carried out by crossing borders, with the attraction of traffickers of different nationalities and a multitude of places where the crime is committed, and it exceeds the range of action of the enforcement bodies of the legal norms of the Republic of Moldova.

In this study, we want to draw attention to the fact that when investigating crimes related to transnational trafficking of human beings, from the aspect of procedural interaction, the international collaboration of law enforcement bodies is of particular importance. Provisions, which regulate certain issues in the matter of international collaboration of several states in the field of combating transnational crime, including human trafficking, are contained in the UN Convention against Transnational Organized Crime, signed in Palermo on December 9, 2000, and in the additional protocols of this document: a) Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons especially women and children from November 15, 2000; b) Protocol against the smuggling of migrants by land, sea and air from November 15, 2000.

Key-words: *trafficking of human beings, organized crime, criminal process, criminal prosecution, investigation methods, international collaboration, international police structures.*

COOPERARE INTERNAȚIONALĂ ÎN PROCESUL DE INVESTIGARE A INFRAȚIUNILOR CU TRAFIC DE FIINȚE UMANE

SUMAR

Traficul de persoane este o parte a crimei organizate, o formă contemporană de sclavie, însoțită de cele mai grave încălcări ale drepturilor omului. Este evident că, pentru a rezolva această problemă gravă, avem nevoie de eforturile considerabile ale întregii comunități internaționale. Acest lucru este condiționat de faptul că traficul de persoane nu depinde de granițele unei singure țări, acesta este realizat prin trecerea frontierelor, cu atragerea traficantilor de naționalități diferite și a unei multitudini de locuri în care se comite infracțiunea și depășește raza de acțiune a organelor de drept ale Republicii Moldova.

În acest studiu dorim să atragem atenția asupra faptului că în investigarea infracțiunilor ce țin de traficul transnațional de ființe umane, sub aspectul interacțiunii procesuale, este de o importanță deosebită colaborarea internațională a organelor de drept. Prevederi care reglementează anumite aspecte în materia colaborării internaționale a mai multor state în domeniul combaterii criminalității transnaționale, inclusiv a traficului de persoane, sunt cuprinse în Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate, semnată la Palermo la 9 decembrie 2000, și în protocoalele suplimentare ale acestui document: a) Protocolul pentru prevenirea, suprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special de femei și copii, din 15 noiembrie 2000; b) Protocolul împotriva traficului ilegal de migranți pe uscat, pe mare și pe aer din 15 noiembrie 2000.

Cuvinte-cheie: *trafic de ființe umane, crimă organizată, proces penal, urmărire penală, metode de investigare, colaborare internațională, structuri polițienesci internaționale.*

Introduction

The establishment of an all-encompassing system of international security requires the improvement and development of the collaboration of states in the fight against criminality. Thus, „the globalization process of today’s life, the deepening of integrationist processes within the international community could not help but influence the cardinal review of such an important field as the collaboration of the world’s states in the fight against criminality” [21, p. 80; 29, p. 3].

In this framework, international cooperation in criminal matters has acquired new dimensions and valences these days. Or, „in order to solve a case with extraneous elements, multiple cooperation methods are necessary, such as: the unavailability or confiscation of the assets that served to commit the crime or its product, goods located on the territory of another state; the transmission of objects that constitute means of proof; listening to witnesses or experts who are in a different state than the one in which the criminal prosecution is being conducted; the establishment of joint investigation teams in order to solve cases of a transnational character etc.” [24, p. 10].

All this is also characteristic of the research activity of human trafficking crimes. It is a part of organized crime, a form of contemporary slavery, accompanied by the worst violations of human rights. Currently, we find that „this problem is characteristic of the Republic of Moldova as well. More and more citizens are becoming victims of these crimes, among the victims being, first of all, women and children, i.e. the most vulnerable members of our society. It is obvious that, in order to solve this serious problem, the considerable efforts of the entire international community are needed. This is conditioned by the fact that human trafficking does not belong to the borders of a single country, it is carried out by crossing borders, with the attraction of traffickers of different nationalities and a multitude of places where the crime is committed, and exceeds the range of action of the protection bodies of the legal norms of the Republic of Moldova” [18, p. 58].

On the other hand, the danger of the human trafficking crimes „consists, also, in close links of this type of crime with transnational organized crime. Traffickers, organized on a transnational level, are treacherous, cunning, lacking in compassion and mercy; having important financial sources they can afford to use modern tech-

nologies, sophisticated means of communication and money laundering techniques to facilitate crime. It is certain that criminal networks do not act in isolation. They have established connections with other forms of organized crime. At the structural level, these links can be permanent or one-time, depending on the interest and profitability of the participants” [7, p. 392].

Generating complex social problems, whose ways of manifestation, repercussions and ways of solving interest both institutionalized control factors and public opinion, Tigel G. claims that „cross-border organized crime tends to become a particularly serious and dangerous phenomenon, with destructive consequences on the structure and stability of the bodies and institutions of a democratic state, and with an impact that calls into question not only the social-economic stability of any human community, but, in extremis, even the security and peace of nations. Generated by complex causes, cross-border human trafficking, as a modern form of slavery, is a phenomenon with deep economic, social, demographic, axiological and psychological implications, alters human values and slows social progress. Today there is talk of a veritable industry of illegal migration, prostitution and international pimping, of a flourishing sex tourism, of the growing dimensions of pornography - including on the Internet - of contract killings, blackmail, kidnapping, arms and ammunition trafficking, drugs and even trafficking of human organs and tissues” [34, p. 67].

However, as the researcher Cusnir V. claims, „the phenomenon of human trafficking has been placed among the most widespread statistics, a fact which, in addition to prevention and combating activities, also includes the coordinated, multidisciplinary approach at the regional and international level to the phenomenon in question” [12, p. 17].

The trafficking in human beings (especially of women, young females even if men are equally counted as victims) is developing worldwide. When the desire for emigration to the West cannot be legally satisfied, the migration candidates have resorted to the intermediaries that often turned out to be part of the organized crime networks and that they were empowered to recruit the prostitution intended persons. Especially the situation of some regions of Central and Oriental Europe (since the borders opening, the unemployment rate rising, the rising of the poverty, the disturbing of the state’s structures and the minimizing of the control) tend to favor the development of all the trafficking

forms and especially of the human beings trafficking with the purpose of sexual exploitation [22, 8]. Therefore, the trafficking in human beings phenomenon is defined through the illegal migration [6, p. 224].

The international legal framework

The first attempt to criminalize both trafficking and exploitation of victims was marked by the UN Convention for the suppression of the traffic in persons and of the exploitation of the prostitution of others from December 2, 1949 [11].

Based on this legislative framework, the normative construction of a community in the field of human trafficking began in the modern era. It was a timid beginning, lacking urgency, but today this normative construction is increasingly proving its practical importance for maintaining a climate of security, safety and public order [1, p. 123].

The need for international collaboration in issues related to the police in the European space appeared at the beginning of the last century. After the Congresses of Monaco (1914) and Vienna (1923), European countries, represented by national police chiefs, established an International Criminal Police Commission, which would later become the International Criminal Police Organization, also known as Interpol. Over the years, as an absolutely necessary condition that has been established, international police cooperation in the following fields:

- a) combating international terrorism;
- b) combating the production, consumption and trafficking of drugs and psychotropic substances;
- c) combating illegal economic activity;
- d) combating the smuggling of goods of historical or artistic value;
- e) combating illegal crossing of the border.

Due to the diversification of the criminal phenomenon, international cooperation in combating the trafficking of human beings was subsequently imposed [30, p. 98]. In general, the EU legislative instruments and those adopted by the Council of Europe concern cooperation in the field of criminal procedure, more specifically police and judicial cooperation. The complexity of the functioning of the European structures in question has resulted in a dense network of rules, agreements and treaties, all regulating in principle the same matters, which calls into question their relevance and practical effectiveness. The general framework for preventing and combating human trafficking was primarily provided by Title VI of the Treaty on European

Union. The provisions of the Treaty offered the possibility of defining an express institutional framework in the field of judicial cooperation, being later introduced in the Maastricht Treaty in the compartment of police and judicial cooperation in the criminal field (the Treaty was signed on February 7, 1992 and entered into force on November 1, 1993). Thus, by the decisions of the European Council, two structures were created with distinctive but convergent attributions: *Euro-pol* and *Eurojust* [1, p. 123].

In the mid-90s of the last century, the European Union began to take measures to combat human trafficking, focusing on the trafficking of women for the purpose of prostitution. The most important stages were: The decision adopted by the European Parliament in 1996 (Resolution on Trafficking in Human Beings, OJ No C032, 05/02/1996); The joint action in 1997, adopted by the Council of Europe and the Hague Declaration from 1997 (the Hague Declaration - European guiding principles on preventing and combating trafficking in women, April 26, 1997, DCE-97-429), adopted by the Conference of Ministers. Most of these documents relate to trafficking in women and trafficking in children [5, p. 81].

Currently, „the prevention and combating of human trafficking is the most current issue at the international and national level, which is on the agenda of the United Nations, the Organization for Security and Cooperation in Europe, the governments and parliaments of their member states, having the obligation to undertake actions to prevent, track and persecute the phenomenon, ensuring the protection and support of victims of trafficking, based on national and international normative acts” [2, p. 121].

We should also dwell on the fact that in the investigation of crimes related to the transnational trafficking of human beings, from the aspect of procedural interaction, the international collaboration of law enforcement bodies is of particular importance. Or, which regulates certain issues and provisions in the matter of international collaboration of several states in the field of combating transnational crime and human trafficking, on the content of the UN Convention against transnational organized crime [10, p. 333], signed in Palermo (December 9, 2000) and in the Additional Protocols of this document:

- a) Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons especially women and children [25];
- b) Protocol against the smuggling of migrants by land, sea and air [26], from November 15, 2000.

Certain rules governing the international collaboration of the CIS states are also found in the Minsk Convention on legal assistance and legal relations in civil, family and criminal proceedings [9], signed on January 22, 1993. The priority directions of international collaboration in the fight against crime segment, embodied by these regulations, refer to:

- 1) international legal assistance in criminal matters;
- 2) directing the materials of the criminal cases for the criminal investigation;
- 3) execution of requests regarding the initiation of criminal prosecution and its execution on the territory of the CIS states;
- 4) extradition of persons in order to bring them to criminal responsibility;
- 5) the transfer of convicted persons in order to serve their sentences in the states of which they are citizens.

The conventions indicated above (from Palermo and Minsk) also provide the possibility of addressing requests, regarding the performance of special investigative measures on the territory of the member states. Thus, Art. 20 of the Palermo Convention provides the possibility for the competent authorities of the member states, in the manner and within the limits established by national legislation, of controlled deliveries, various forms of surveillance (electronic etc.) using special methods and means, such as various agency operations. It should be noted that other agreements on cooperation and mutual legal assistance can be concluded between states, which would establish a higher level of integration in criminal matters and would materialize more perfect forms of international collaboration. In particular, the Palermo Convention lays the foundation for the conclusion of agreements that would provide the possibility for the creation of international investigation groups, which is quite current for the state of affairs existing at the moment, precisely because transnational criminal groups carry out criminal activities related to the creation of international „networks” for the trafficking in human beings.

Mechanisms and institutions of international cooperation

When organizing and arranging international collaboration it is recommended to use/practice the possibilities and opportunities of different international police organizations such as *Interpol* and *Europol*. The THB (*Trafficking in*

Human Beings) section of *Interpol* is involved in the fight against human trafficking, the illegal circulation of human organs and tissues, illegal migration and sexual crimes against minors. Also of special interest is the information accumulated within the *OCP (Organized Crime Projects)* section – specialized in the fight against international organized crime. One of the areas of activity of this section refers to the „*Millennium*” project, specialized in the fight against organized criminal groups in Eastern Europe. The most important and priority directions for the discovery and investigation of the facts of human trafficking, carried out in the segment of the collaboration of law enforcement bodies with *Interpol* and *Europol*, are: the announcement of an international search for missing victims and accused persons; coordination of joint police operations; addressing requests regarding the performance of certain criminal prosecution actions or special investigative measures; addressing requests related to obtaining information, kept within the structures that hold informative-operative records, follow-up, and forensic expertise etc. [18, p. 440].

With reference to the criminal cases regarding the trafficking in human beings on the *Interpol* line, namely on the basis of the corresponding requests, the following activities can be carried out: „1) the search for the accused, with their subsequent arrest and extradition; 2) the identification of victims, suspects, as well as other persons who present a certain operative interest, with their follow-up and subsequent surveillance; 3) searching for victims, lost without a trace” [21, p. 85]. We do not overlook the fact that, if the prosecution at the local level only includes the involvement of the subdivisions of the internal affairs bodies and other state bodies in the Republic of Moldova, then the interstate and international prosecution implies the involvement of law enforcement bodies from other states in carrying out these actions, according to international treaties to which the Republic of Moldova is a party. In this context, a special role in combating crime and solving the tasks of the criminal process belongs to the international investigation through the Central National Bureau – *Interpol*. The importance of this method is due to the fact that often people who have committed crimes, especially serious ones, evade prosecution and judgment by going abroad. Precisely for these reasons, the contribution of the International Criminal Police Organization – *Interpol*, is to ensure and promote the widest possible mutual assistance

to all criminal police authorities within the limits of existing regulations in different countries and in the spirit of the Universal Declaration of Human Rights [14, pp. 11-18], to establish and to develop all institutions, capable of effectively contributing to the prevention and repression of common law crimes.

The international prosecution of accused persons and defendants represents „a complex of operative-investigative measures, carried out by the competent bodies of the state initiating the investigation and the interpellated state, directed to the detection, arrest and extradition of the wanted criminals, carried out on the territory of each state participating in the search, in accordance with the norms and principles of international law and the international treaties, concluded between these states. International tracking is one of the main directions of activity aimed at cooperation in the fight against crime in Interpol member state” [8, p. 390]. „Tracking through Interpol is carried out in cases when:

- a) a criminal accused (defendant, convicted) of committing a serious crime is brought to justice;
- b) precise or presumed information is available about the departure of the person being pursued abroad;
- c) the wanted person (with an arrest warrant) has not been detected on the territory of the Republic of Moldova for 3 months;
- d) there is precise or presumed information about the departure abroad of the persons declared missing;
- e) corpses and persons with unknown identity have not been identified for 3 months and there is data that they are foreign persons” [8, p. 391].

With reference to the investigation of transnational human trafficking, the following categories of records, organized within Interpol, may be of interest:

- a) the alphabetical directory of people with criminal records, suspected of committing crimes, in which information can be found regarding their dubious behavior, relationships and their movement;
- b) the filing cabinet of documents and names where, in the „documents” compartment, is placed the information about the passports used by the criminals, as well as the names of certain companies taken into account in connection with involvement in criminal activity, including human trafficking;

- c) the crime file, that includes several compartments, where information is stored, depending on the criterion of gender and species of the crime committed. Human trafficking offenses are also found here. In the information related to the crimes, the method of committing them is fixed, in a mandatory manner. By using this method of record, it is possible to identify the criminal structure according to the criterion of criminal behavior (which is specific, in particular, for human trafficking crimes);
- d) dactyloscopic card file;
- e) people’s photo library. In addition to the image on the photo, the evidence documents also contain the compositional portraits, as well as the external signs characteristic of the criminals;
- f) the directory, related to the external appearance of the person (*the directory „S”*). This is where the exposed data is stored, based on the talking portrait method. It contains about 177 indicators, including gender, nationality, race, particular features etc.;
- g) the filing cabinet of persons and unidentified corpses [21, p. 87].

Under these conditions, the effort made by Interpol for international police cooperation is determined by the complexity of different legal systems of the states, the definition of crimes, the rules of record, incompatible extradition laws, incongruent information systems, restrictions on the spread of information, etc. These are just some of the barriers Interpol is trying to help the world overcome in its fight against the highest levels of international crime [31, p. 101].

Last but not least, we will point out that Moldova’s aspiration for European integration has required the revision of the legal framework, regarding legal assistance in criminal matters and the modernization of the mechanisms available to the prosecutor and criminal investigation bodies, in order to accumulate the evidence necessary to prosecute those involved in the cross-border organized crime. Or, „the competent authorities of at least two states can constitute a joint investigation team, by common agreement, with a specific objective and for a limited period of time, which can be extended with the agreement of all parties, in order to carry out the criminal investigation in one or more of the states that make up the team. The joint investigation team may be created when:

- a) within the framework of an ongoing criminal

investigation, difficult criminal investigations must be carried out in the requesting state, which involve the mobilization of important means that concern other states as well; b) multiple states conduct criminal prosecutions that require coordinated and focused action in those states” [28, pp. 38-39].

Information obtained during the work of joint investigation teams can be used [19, pp. 213-219]: „1) for the purpose for which the team was created; 2) to discover, investigate or prosecute other crimes, with the consent of the state in whose territory the information was obtained; 3) to prevent an imminent and serious danger to public security; 4) for other purposes, if this is agreed by the states that formed the team”. The procedures, that regulate the operation of the joint investigation team - the duration, location, members, organization, functions, expenses, purpose and conditions of participation of the members in the investigation activities carried out on the territory of another state - are established by an agreement, concluded between the designated authorities by each of the states involved [28, p. 40].

Also interesting is the original information transmission system, outside of the computerized X-400 system, namely of the notes. „These represent documents edited by the General Secretariat (for example: Police division, Subdivision IV, International Notes Group, disseminated to all National Central Offices). Information is often received by the General Secretariat from several sources located in different countries, which are combined and analyzed in Lyon. For example, identity data and reasons for the pursuit are provided by one requesting office, but fingerprints, other operative data and forensic photography may come from other offices. In practice, there are five types of notes, all having in the upper right corner a square of different colors, inside which, is the emblem of the organization [33, p. 44]:

1) *Red corner notes* - prepared for the arrest and extradition of an offender. They contain all the data necessary to identify a person, the act or acts committed that are the subject of the investigation, the legal classification in the Criminal Code, the number and date of the warrant of arrest or execution of the criminal sentence, the name of the person who issued it (the prosecutor or the judge respectively), the photo, fingerprints, as well as the name and address of the requesting National Central Office;

- 2) *Green corner notes* - drawn up for criminals, who are not being pursued for arrest, but with important criminal antecedents, recidivists, whose criminal record must be known by the police in order to keep them in mind during their stay on the territory of the respective country;
- 3) *Blue corner notes* - prepared for obtaining information about a person. They are used more often to find out where a criminal is staying;
- 4) *Yellow corner notes* - prepared for reporting the missing persons. They are used especially in the case of minors, with the aim of being discovered and returned to the family;
- 5) *Black corner notes* - prepared for unidentified corpses;
- 6) Other types of notes are used in the case of special modes of operation, used by criminals to achieve their goals („*Modus operandi*”).

The Judicial Intelligence and Liaison Division (Police Division II) receives information about crimes, offenders, the means and methods used by them and other operational data, which it analyses, and when they prove useful to the operational services of the affiliated police, broadcasts them to interested NCB and after, enters them into the appropriate files” [33, p. 44-46]. The basis for launching the international pursuit of a person at the initiative of the law enforcement bodies of the Republic of Moldova is the message of these bodies, according to the form established in the Interpol’ NCB address. A. CLEFOS says that „in the message it is necessary to indicate objective and complete information about events, facts, wanted persons, with the indication of foreign cities, other geographical names and concrete addresses. At the same time, in case of tracking the suspect, the accused or the convicted person, who is hiding abroad, the message reflects the following: a) the number of the criminal file, the date of filing and the name of the criminal prosecution body, the brief description of the act committed by the accused person, the qualification of the actions according to the Criminal Code, with the indication of the sanction of the incriminated norm; b) the opportunity, after establishing the tracked person, to establish control over his movement (in this case, „signal information” about the departure of this person abroad can be received from foreign partners); c) the need to detain the wanted person and his subsequent extradition” [8, p. 391].

Also, he declares, „with the help of Interpol’s international tracking system, law enforcement subdivisions can:

- a) to receive information about the whereabouts in foreign countries and the occupations of persons under investigation, suspected of committing crimes, as well as accused and convicted persons, who are evading criminal responsibility or serving their sentence;
- b) to establish the location of the person who crossed the border or the missing person;
- c) to identify the person under investigation;
- d) to establish control over the activity and movement of persons who are hiding from law enforcement bodies abroad” [8, p. 391].

Necessary information for the investigation of the facts of human trafficking can also be identified in the content of Europol’s operative-informative and forensic records, as well as in the interstate records, prepared by the legal bodies of the CIS states, according to the agreements, concluded in this regard. *Europol* is a supranational institution, created on the basis of intergovernmental agreements. Before the ratification of the European instruments on Europol, there was a precursor to it, namely the Europol Drug Unit (EDU), which operated in The Hague, consisting of member states’ liaison officers, who had direct access to the investigation of personal data and drug cases. As a result of joint actions by member states, on March 10, 1995, the EDU’s jurisdiction was extended to cover illegal trafficking in radioactive and nuclear substances, illegal trafficking in immigrants and vehicle theft [3, pp. 352-353].

Created on the original structure of *European Drug Unit* (1995), Europol has, among other things, an important role in preventing and combating illegal migration and human trafficking, being empowered to coordinate cooperation at this level between the appropriate authorities of the member states. In 1997, by establishing the Action Plan on combating organized crime at the Union level, Europol strengthened its role as a coordinator in the field, but its competence was limited to cross-border crimes, including human trafficking, but committed only in organized criminal groups [1, p. 123]. Thus, we note that Europol was established by the Europol Convention of 1995, which was repealed by the Decision of the Council of the European Union 2009/371/JHA [13] from April 6, 2009, on the establish-

ment of the European Police Office. Europol’s competence covers the investigation of crimes in the field of organized crime, presented in an annex of the Decision 2009/371/JHA, which also includes crimes related to trafficking in human beings. According to the provisions of art. 3 of the Decision 2009/371/JHA, „Europol’s objective is to support and strengthen the activity of the competent authorities of the member states and their mutual cooperation in order to prevent and combat organized crime, terrorism and other serious forms of crime affecting two or more member states”. Each member state of the European Union designates a national unit headed by an official from each member state. The national unit is the only liaison body between Europol and the competent authorities of the member states. Member States may allow direct contacts between the competent designated authorities and Europol. Each national unit should have at least one Europol liaison officer. Europol uses a secure computer system for the processing of personal data which is very useful in the field of combating serious crimes [23, p. 163].

Europol’s duties are to „facilitate the exchange of information between member states by collecting and analysing information and, by transmitting to the competent authorities of the member states, without delay, through the national profile units, the necessary data regarding them, thus helping the investigations in these states. An information system contains the data of persons, who have committed acts, submitted to the competence of Europol or, who have taken part in the commission of these acts in the member states. Data held by Europol for analysis purposes are contained in other files. This data includes information about people who have had the status of witnesses or potential or actual victims of crimes” [3, pp. 352-353].

The criminal investigation body of the European Union, *i.e.* Europol, deals with the field of crime. Its mission is to improve the efficiency and cooperation between the competent authorities of the member states in preventing and combating serious forms of international organized crime. Europol’s mission is to make an important contribution to the European Union’s criminal prosecution measures against organized crime. In 1998, Europol was also tasked with other areas of activity: obtaining and analyzing information, informing the member countries about the preparation of crimes, establishing a communication network for the purpose of exchanging criminal information, etc. Based on the Council’s decision of December 6, 2001, Europol’s field of activity

has been extended, since 1st of January 2002, to other serious forms of international crime, such as: crimes against the environment, organized robbery, illicit trade in cultural goods, human trafficking etc. [16, p. 366] *Eurojust*'s complementary body is *Eurojust*, within its jurisdiction are prosecutors, judges and police officers delegated from the member states, responsible for ensuring judicial cooperation in preventing and combating organized crime.

In the context of the above, we support the opinion that the competent authorities should continue to cooperate in order to strengthen the fight against the phenomenon in question. In this regard, close cooperation between states is essential, including through the exchange of information and best practices, as well as through a permanent open dialogue between the police, judicial and financial authorities of different states [32, p. 13]. However, the approximation of material and procedural-criminal norms could result in the conclusion of a European legal order, with the diminishing of the role of the member states in favour of the structures of the Union [27, pp. 265-266].

Also, it has to be mentioned the fact that, at the moment, the most important legal instrument in the field of combating human trafficking at the level of the European Union is the Directive 2011/36/EU of the European Parliament and the Council of the European Union from April 5, 2011, regarding the prevention and combating of human trafficking [15]. Also, we would like to draw attention to the following fact: "today, in order to combat human trafficking, unification of international legislation is necessary, in order to allow and facilitate the prosecution and sentencing of persons who have committed crimes in the field of human trafficking or related to trafficking, regardless of the country in which the acts were committed and, including in situations where the acts were committed in more than one country, regardless of whether the countries in question sanction the acts in question or not" [17, p. 138].

Exceeding this moment would largely exclude the cases of ineffective, difficult collaboration of the competent international structures in the matter of preventing, investigating and combating human trafficking crimes, a fact that is due to the multitude of requirements and regulations in this field, as well as the lack of proper coordination between the actions of law enforcement bodies in different states.

Without any doubt, the most recent challenges of the European Union include putting the

freedom, security and justice area on new bases (pursuant to changes brought by the Lisbon Treaty) with the guarantee of freedom viewed to provide affordable justice and safety to all citizens who can now resort to courts in any Member State with the same ease as they would go to courts in their own countries, on the one hand, and allowing the criminals, on the other hand, whose mobility is guaranteed by the freedom of movement principles, to take advantage of the differences existing between the various judicial systems of Member States [4, p. 7].

Conclusions

Trafficking in human beings, being a form of manifestation of organized crime, has a transnational character, involving a wide circle of criminals - organizers, authors, instigators and others, but it is also related to other crimes, thus it raises the joint effort of several competent entities, a fact, which in turn, requires an effective interaction with the investigative-operative subdivisions, with the border police, with the customs service, with the public services, with other state bodies and non-governmental organizations, specialized in the field, in order to document the facts and prosecute the suspects, the accused. At the same time, in the process of discovering human trafficking and criminal prosecutions it is imperative to determine the potential risks, obstacles and opposition to the criminal prosecution and take measures to counter these actions.

In order to effectively prevent and fight the crimes of human trafficking, it is necessary for the member states to undertake actions to prevent, track and persecute the phenomenon, ensuring the protection and support of the victims of trafficking, based on the normative acts at national and international level. When investigating crimes, related to transnational trafficking in human beings, from the aspect of procedural interaction, the international collaboration of law enforcement bodies is of particular importance. Close cooperation between states is also essential, including through the exchange of information and best practices, as well as a permanent open dialogue between police, judicial and financial authorities in different states.

The discovery of human trafficking raises, as appropriate, measures of international police cooperation (including through Interpol, Eurojust) - exchange of information, mutual information, cross-border surveillance, special investigative techniques; or international cooperation actions

in criminal matters- joint investigation teams, letters rogatory, communication of evidence, files and documents, hearing of witnesses including via video conference, the transfer of criminal proceedings, the tracing and seizing of the proceeds of crime, extradition and other actions incidental to international conventions, according to the international acts.

We also support, that other agreements on collaboration and mutual judicial assistance can be concluded between states, which would establish a higher level of integration in criminal matters and materialize more perfect forms of international collaboration. In particular, the Palermo Convention lays the foundation for the conclusion of agreements, which would provide for the possibility of creating international investigation groups, which is, quite current for the state of affairs existing at the moment, because transnational criminal groups carry out a criminal activity, related to the creation of international „networks” for the trafficking in human beings.

Bibliographical references

- Anton D. The criminalization and sanctioning of the crime of human trafficking at the EU level. In: *Forensic science in the service of justice: findings, trends and achievements: Proceedings of the International Forensic Science Symposium*. Chisinau, 2009, p.121-128.
- Apolschi L. Prevention and awareness of the phenomenon of trafficking in human beings. In: *Problems of preventing and combating juvenile delinquency, human trafficking and illegal migration: Materials of the International Scientific-Practical Conference*. Chisinau, 2004, p.118-127.
- Belecciu Ș. et. al. The problem of preventing and combating international crime within the European Union. In: *Crime in the Republic of Moldova: the current state, trends, prevention and combat measures: Materials of the International Scientific-Practical Conference*. Chisinau, 2003, p.347-358.
- Bitanga M., Franguloiu S., Sanchez-Hermosilla F. Guide to procedural rights of suspects and defendants: the right to information and the right to translation and interpretation”, Magic Print (CNCSIS), 2018. <https://www.just.ro/cooperare-judiciara/ghiduri-si-manuale/> (visited 12.11.2024).
- Boisteanu C. Comparative law regulations in combating trafficking in human beings. In: *Problems of preventing and combating juvenile delinquency, human trafficking and illegal migration: Materials of the International Scientific-Practical Conference*. Chisinau, 2004, p.78-89.
- Buzatu N.-E. The Trafficking in Human Beings Crime in Romania. In: *Proceedings of the 9th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities, Princeton, NJ, USA, April 4-5, 2018*. <https://rais.education/wp-content/uploads/2018/04/April015.pdf> (visited 11.11.2024).
- Ciobanu Ig. et. al. Some forensic aspects of human trafficking. In: *Scientific Annals of the Moldova State University. Jubilee Edition. Series “Social Sciences”*, 2006, Vol. 1, p.389-394.
- Clefos A. The international tracking through Interpol’ NBC of the accused and the defendants. In: *Crime in the Republic of Moldova: the current state, trends, prevention and combat measures: Materials of the International Scientific-Practical Conference*. Chisinau, 2003, p.385-393.
- Minsk Convention on legal assistance and legal relations in civil, family and criminal proceedings. Ratified by the Parliament of the Republic of Moldova on March 16, 1995, in force since March 26, 1996. In: *International treaties to which the Republic of Moldova is a party (1990-1998)*, vol. 16, Chisinau, 1999.
- UN Convention against transnational organized crimes. Signed in Palermo on December 9, 2000. In force for the Republic of Moldova from October 16, 2005. In: *International treaties that the Republic of Moldova is a party to (1954-2005)*, vol. 35, Chisinau, 2006.
- Convention for the suppression of the traffic in persons and of the exploitation of the prostitution of others. Adopted on December 2, 1949 within the resolution no. 317. https://provitabucuresti.ro/docs/lex/Conventia_trafic_persoane_exploatarea_prostitutiei.pdf (visited 11.11.2024).
- Cusnir V. Human Trafficking: Terms and Definitions for Use. In: *Preventing and combating transnational crimes: theoretical and practical issues (trafficking in human beings, terrorism, money laundering, illicit drug and weapons trafficking): Materials of the International Scientific-Practical Conference*. Chisinau, 2005, p. 15-22.
- Decision of the Council of the European Union 2009/371/JHA from April 6, 2009, on the establishment of the European Police Office (Europol). In: *Official Journal of the European Union*, no. L 121/37. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:121:0037:0066:RO:PDF>. (visited 11.11.2024).
- Universal Declaration of Human Rights, UN General Assembly Resolution no. 217 A (III)

- from December 10, 1948. In: *International treaties*, vol. I, Chisinau, 2001.
15. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council from 04/05/2011 on preventing and combating human trafficking and protecting its victims, as well as replacing Framework Decision 2002/629/JHA of the Council. In: *Official Journal of the European Union*, no. L 101/1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN> (visited 11.11.2024).
 16. Girlea R. Interpol's relations with international organizations. In: *Crime in the Republic of Moldova: the current state, trends, prevention and combat measures: Materials of the International Scientific-Practical Conference*. Chisinau, 2003, p. 362-368.
 17. Gratii V. et. al. Comparative law regulations in combating trafficking in human beings. In: *Preventing and combating transnational crimes: theoretical and practical issues (trafficking in human beings, terrorism, money laundering, illicit drug and weapons trafficking): Materials of the International Scientific-Practical Conference*. Chisinau, 2005, p. 133-142.
 18. Jitariuc V. The role of international police structures in preventing and combating human trafficking. In: *The national legal journal: theory and practice*, 2019, no. 5(2)(39), p. 58-64.
 19. Jitariuc V. The interaction of the criminal investigation officer with the subdivisions that carry out the special investigative activity in the process of investigating human trafficking crimes. In: *The particularities of the adaptation of the legislation of the Republic of Moldova and Ukraine to the legislation of the European Union: Materials of the international conference*. Chisinau, 2019, p. 213-219.
 20. Jitariuc V. The role and importance of special investigative measures in the documentation, investigation and discovery of human trafficking crimes. In: *State independence of the Republic of Moldova: retrospectives and realities: Materials of the national conference with international participation*. Chisinau, 2021, p. 437-447.
 21. Jitariuc V. *The methodology of the investigation of human trafficking crimes*. Bucharest: Pro Universitaria, 2022. 281 p.
 22. Mantale M., Ungureanu Ș.G. *Trafficking in human beings. Criminal procedural aspects*. Bucharest: Pro Universitaria Press, 2009.
 23. Moise A.C., Stancu E. Forensics. *Methodological elements of crime investigation*. Bucharest: Universul Juridic, 2017. 356 p.
 24. Neagu N. *International judicial cooperation in criminal matters (judicial theory and practice)*. Bucharest: Universul Juridic, 2012. 344 p.
 25. Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons especially women and children, from November 15, 2000. http://anitp.mai.gov.ro/ro/docs/legislatie/legea_565.pdf (visited 12.11.2024).
 26. Protocol against the smuggling of migrants by land, sea and air, from November 15, 2000. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM:l33271> (visited 11.11.2024).
 27. Rijken C. *Trafficking in Persons: prosecution from a European Perspective*. Haaga: TCM Asser Press, 2003. 345 p.
 28. Rotundu D. Joint investigation teams - reality for the Republic of Moldova. In: *Magazine of the National Institute of Justice*, 2014, no. 1, 35-46.
 29. Safarov. N. *Extradition in international criminal law. Theoretical and practical problems*. Moscow: Wolters Kluwer, 2005. 416 p.
 30. Starasciuc R. International police cooperation - a method of raising the level of professional training of MIA' collaborators. In: *The continuous improvement of the personnel from the internal affairs bodies and the optimization of the professional training process: Materials of the international scientific-practical conference*. Chisinau, 2003, p. 95-103.
 31. Sterpu V. Interpol as an international organization. In: *Current Issues in the Humanities: Scientific Annals of Ph.D. Students and Competitors*. Vol. XI. Part II. Chisinau, 2012, p. 96-105.
 32. Stefanoaia M. Regulation of liability for human trafficking offenses in comparative law. In: *National Law Journal*, 2012, no. 11, p. 48-54.
 33. Troneci V. *Interpol - police without borders*. Bucharest: Tehnica, 2001. 159 p.
 34. Tigal Gr. Aspects regarding the criminalization of human trafficking in Romania. In: *Problems of preventing and combating juvenile delinquency, human trafficking and illegal migration: Materials of the International Scientific-Practical Conference*. Chisinau, 2004, p. 63-71.
 35. Questionnaire for the evaluation of the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by the Parties. Third evaluation round. Thematic focus: Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings. GRETA (2019)26.

PENTRU CEI INTERESAȚI DE DOMENIUL DREPTURILE OMULUI

Cea mai proaspătă ediție ajunsă la Biblioteca Publică de Drept este cartea „Sesizarea Curții Europene a Drepturilor Omului” semnată de Gheorghe Reșiță, doctor în drept, conferențiar universitar. Apărută la editura „Cartier”, această lucrare – ca și cea precedentă a autorului – „Sesizarea Curții Constituționale” – urmărește să contribuie la dezvoltarea gândirii și a culturii juridice axate pe respectarea drepturilor omului, drepturi care trebuie să fie practice și efective, nu teoretice și iluzorii.

Pentru mulți cetățeni ai Republicii Moldova, Curtea Europeană a Drepturilor Omului este unica speranță sau lumina în capătul tunelului pe nume „justiție”. Conștientizând acest fapt, autorul a realizat o incursiune științifică destinată să faciliteze înțelegerea corectă a sesizării și, corelativ, a controlului exercitat de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, făcând apel la doctrina juridică și la jurisprudența relevantă.

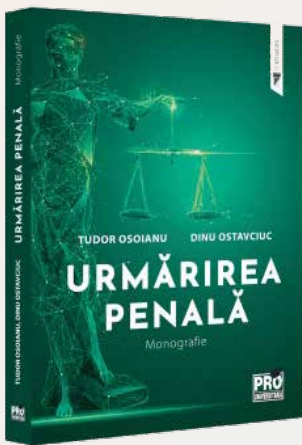
Cu regret, trebuie să afirmăm că nu sunt mulți cunoscători ai regulilor de accesere la Curtea Europeană, în măsura în care o cerere depusă să treacă de etapa admisibilității și să fie examinată în fond. Curtea Europeană adoptă deseori decizii de inadmisibilitate din cauza necunoașterii din partea reclamanților a procedurii, condițiilor de sesizare sau accesere la Înalta Curte. Acest lucru denota o necesitate de promovare în rândul poten-

tialilor reclamanți și avocați a cunoștințelor teoretice și practice privind subiectul dat pentru a asigura în mod practic, și nu iluzoriu, accesul la organul de jurisdicție a drepturilor omului a Consiliului Europei.

Igor Dolea, doctor habilitat în drept, profesor universitar, menționează că această carte este actuală și necesară, pentru că oferă soluții la problemele care se pot ivi în contextul sesizării Curții Europene a Drepturilor Omului, iar Vladimir Grosu, doctor în drept, conferențiar universitar, îl susține, specificând: „Cartea conține o încărcătură bogată de cunoștințe, de materiale și de îndrumări care pot servi drept răspunsuri la necesitățile potențialilor reclamanți, dar și a altor persoane în căutare de standarde înalte în materia drepturilor și libertăților fundamentale”.

Compendiul lui Gheorghe Reșiță poate fi util nu doar masteranzilor, ci și justițiabililor, autorităților și tuturor persoanelor interesate de domeniul drepturile omului.

PREMIUL „CONSTANTIN STERE” PENTRU TUDOR OSOIANU ȘI DINU OSTAVCIUC

La 12 noiembrie curent, în cadrul ședinței festive dedicate Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, Academia de Științe a Moldovei a anunțat câștigătorii premiilor sale pentru realizări remarcabile în diferite domenii pentru perioada 2022-2023. Premiul „Constantin Stere” pentru drept și științe politice a fost oferit lui Tudor Osoianu și Dinu Ostavciuc, autorii ciclului de lucrări „Urmărirea penală” apărut la Editura Pro Universitaria din România.

Ciclul conține cinci volume: „Urmărirea penală. Monografie”, „Urmărirea penală. Curs universitar”, „Procedura penală. Partea generală”, „Controlul judiciar al urmăririi penale. Monografie”, „Controlul judiciar al urmăririi penale. Curs universitar”.

Un interes deosebit prezintă „Urmărirea penală. Monografie”. Lucrarea cuprinde nouă capitole divizate în paragrafe și subparagrafe. Cunoștințele și capacitățile sunt prezentate în conformitate cu capitolele Titlului I din partea specială a Codului de procedură penală al Republicii Moldova. Găsim aici o documentare amplă și pertinentă asupra problematicilor urmăririi penale care sunt întâlnite în practica de aplicare a legii procesual-penale. Publicația se distinge prin analiza atotcuprinzătoare a reglementărilor și jurisprudenței procesual-penale, importantă atât pentru formarea specialiștilor din domeniu, cât și pentru dezvoltarea doctrinei dreptului procesual-penal. Urmare a dezbaterii problematicilor tratate în monografie, autorii realizează unele concluzii și sugestii pentru instituirea bunelor practici privind interpretarea și aplicarea normelor de procedură, precum și unele recomandări de lege ferenda.

Lucrarea este destinată în egală măsură studenților și masteranzilor facultăților de drept, doctoranzilor, audienților Institutului Național al Justiției, dar și procurorilor și ofițerilor de urmărire penală. De asemenea, aceasta ar putea să prezinte interes și pentru specialiștii din România, în contextul asistenței juridice internaționale în materie penală, dar și din interesul analizei aspectelor de drept comparat.

În același context, reținem și „Controlul judiciar al urmăririi penale. Monografie”. Lucrarea promovează paradigma intensificării controlului judiciar asupra măsurilor preventive, măsurilor de constrângere procesuale, unor procedee probatorii, precum și atribuției judecătorului de instrucție de examinare a plângerilor privind actele și acțiunile organului de urmărire penală pretinse a fi ilegale, în conformitate cu legislația procesual-penală a Republicii Moldova, care conferă mai multă eficiență garanțiilor de respectare a standardelor justiției penale. Monografia este destinată cercetătorilor preocupați de domeniul științelor și justiției penale, doctoranzilor, studenților și masteranzilor facultăților de drept, judecătorilor, procurorilor, avocaților, formatorilor și audienților Institutului Național al Justiției. Poate prezenta interes pentru specialiștii în materie din România nu numai în cadrul asistenței juridice internaționale în materie penală, dar și în contextul analizei aspectelor de drept comparat.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

